

**FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN GELİŞTİRİLMESİNDE
MERKEZ BANKALARININ ROLÜ VE
TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI İÇİN
BİR DEĞERLENDİRME**

Çiğdem KARATAŞ

Uzmanlık Yeterlik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
Ankara, Mayıs 2017

**FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN GELİŞTİRİLMESİNDE
MERKEZ BANKALARININ ROLÜ VE
TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI İÇİN
BİR DEĞERLENDİRME**

Çiğdem KARATAŞ

Danışman
Prof. Dr. Arzu AKKOYUNLU WIGLEY

Uzmanlık Yeterlik Tezi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
Ankara, Mayıs 2017

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
UZMANLIK YETERLİK TEZİ DEĞERLENDİRME TUTANAĞI

İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Banka Meclisi ve Denetleme Kurulu Hizmetleri Müdürlüğü Merkez Bankası Uzman Yardımcısı (13572) Çiğdem KARATAŞ'ın, "Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesinde Merkez Bankalarının Rolü ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İçin Bir Değerlendirme" başlıklı yeterlik tezini görüşmek üzere tez komisyonu 08.05.2017 tarihinde toplanmıştır.

Tez çalışması ve yapılan tez savunması sonucunda aday, komisyon üyeleri tarafından karşılarında belirtilen şekilde değerlendirilmiştir:

Komisyon Üyesi
Ad-Soyad / Unvan

Değerlendirme
(Başarılı / Başarısız)

İmza

Erkan KILIMCI
Başkan Yardımcısı

Başarılı

Hakan ATASOY
İletişim ve Dış İlişkiler
Genel Müdürü

Başarılı

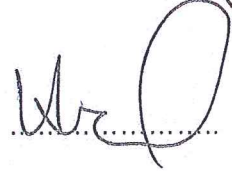
Canan BİNAL YILMAZ
Banka Meclisi ve Denetleme Kurulu
Hizmetleri Müdürü

Başarılı

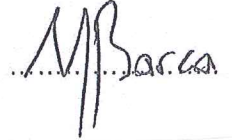
Prof. Dr. Arzu Akkoyunlu WIGLEY
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Başarılı

Prof. Dr. Mehmet BARCA
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Rektörü

Başarılı

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasındaki katkıları nedeniyle İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürü Hakan Atasoy'a, Banka Meclisi ve Denetleme Kurulu Hizmetleri Müdürü ve sevgili arkadaşım Canan Binal Yılmaz'a, değerli görüş ve önerileriyle çalışmama yön veren tez danışmanım Prof. Dr. Arzu Akkoyunlu Wigley'e ve çalışmalarım sırasında manevi desteğini benden esirgemeyen Eğitim Müdürlüğü Merkez Bankası Uzmanı Nazan Olgaç'a, aileme ve değerli dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Desteğiyle bana her zaman güç veren sevgili eşim Emre ve hayatımızı güzelleştiren oğlumuz Can'a da ayrıca teşekkür ederim.

Çiğdem Karataş

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
GRAFİK LİSTESİ	iv
TABLO LİSTESİ	vi
KISALTMA LİSTESİ	vii
EK LİSTESİ	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIK, ÖNEMİ VE ETKİLERİ

1.1. Finansal Okuryazarlık	4
1.2. Finansal Okuryazarlığın Önemi ve Etkileri	6
1.2.1. Finansal Okuryazarlığın Finansal Tüketiciler için Önemi ve Etkileri	7
1.2.2. Finansal Okuryazarlığın Finansal Sistem için Önemi ve Etkileri	11
1.2.3. Finansal Okuryazarlığın Ekonomi için Önemi ve Etkileri	13

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA FİNANSAL OKURYAZARLIK

2.1. Dünyada Finansal Okuryazarlığın Öneminin Artmasının Nedenleri	19
2.1.1. Finansal Piyasalardaki Gelişmeler	19
2.1.2. Demografik Yapıda ve Emeklilik Sistemindeki Gelişmeler	24
2.2. Dünyada Finansal Okuryazarlık: Niceliksel Sonuçlar	27
2.2.1. Dünya Geneline Finansal Okuryazarlık Projesi	29
2.2.2. Dünya Bankası Finansal Yeterlilik Anketi	32
2.2.3. OECD INFE Anketi	34
2.2.4. Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı Finansal Okuryazarlık Modülü	38

2.3. Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine Yönelik Finansal Eğitim Politikaları	41
2.3.1. Basiretli Borçlanma ve Girişimcilik	46
2.3.2. Tasarrufun Teşviki ve Emeklilik Dönemine İlişkin Planlama	49
2.3.3. Finansal Erişim ile Finansal Tüketicinin Hak ve Yükümlülükleri	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE FİNANSAL OKURYAZARLIK

3.1. Türkiye'de Finansal Okuryazarlığın Öneminin Artmasının Nedenleri	59
3.1.1. Finansal Piyasalardaki Gelişmeler	59
3.1.2. Demografik Yapıda ve Emeklilik Sistemindeki Gelişmeler	73
3.2. Türkiye'de Finansal Okuryazarlık: Niceliksel Sonuçlar	75
3.2.1. Finansal Yeterlilik Anketi	76
3.2.2. Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi	77
3.2.3. Finansal Okuryazarlık Araştırması	79
3.3. Türkiye'de Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine İlişkin Finansal Eğitim Politikaları ve Uygulamaları	81

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN GELİŞTİRİLMESİNDE MERKEZ BANKALARININ ROLÜ

4.1. Finansal Okuryazarlığın Merkez Bankaları İçin Önemi ve Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine Yönelik Merkez Bankaları Uygulamaları	94
4.2. Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine Yönelik Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uygulamaları	101
4.3. Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine Yönelik Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İçin Politika Önerileri	107

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER	116
KAYNAKÇA	120
EKLER	131

GRAFİK LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Grafik 2.1. Kredi Kullanımı (1960-2015, Dünya Ortalaması).....	22
Grafik 2.2. Tasarruf Oranları (Milli Gelirin Yüzdesi).....	23
Grafik 2.3. Yaşlı Bağımlılık Oranı	24
Grafik 2.4. Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	25
Grafik 3.1. Tüketici Kredileri	61
Grafik 3.2. Kredi Kartı ve Banka Kartı Kullanımı	62
Grafik 3.3. ATM ve POS Sayıları	62
Grafik 3.4. Takipteki Tüketici Kredileri ve Takipteki Bireysel Kredi Kartları..	63
Grafik 3.5. Konut Kredileri	63
Grafik 3.6. Dövizle Endeksli Tüketici Kredileri	64
Grafik 3.7. Bireysel Kredi Kartları	66
Grafik 3.8. Bireysel Kredi Kartları - Taksitli Harcamalar	66
Grafik 3.9. Konut, İhtiyaç ve Taşıt Kredileri	67
Grafik 3.10. Bireysel Emeklilik Sistemi.....	68
Grafik 3.11. Banka ve Şube Sayıları	69
Grafik 3.12. İnternet Bankacılığı Aktif Müşteri Sayıları	70
Grafik 3.13. İnternet Üzerinden Yapılan İşlemler	70
Grafik 3.14. Kredi Kullanımı (1960-2015)	71
Grafik 3.15. Türkiye'de Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	74
Grafik 3.16. Türkiye'de Yaşlı Bağımlılık Oranı	74

Grafik 4.1. Finansal Okuryazarlık Seviyelerinin Geliştirilmesine Yönelik TCMB Tarafından Hazırlanacak Kaynaklar İçin Ankete Katılan Öğrencilerin İçerik Tercihleri	113
Grafik 4.2. Finansal Okuryazarlık Seviyelerinin Geliştirilmesine Yönelik TCMB Tarafından Hazırlanan Kaynaklar İçin Ankete Katılan Kadın Öğrencilerin İçerik Tercihleri	114
Grafik 4.3. Finansal Okuryazarlık Seviyelerinin Geliştirilmesine Yönelik TCMB Tarafından Hazırlanan Kaynaklar İçin Ankete Katılan Erkek Öğrencilerin İçerik Tercihleri	114
Grafik 4.4. Ankete Katılan Öğrencilerin Finansal Okuryazarlık Seviyelerinin Geliştirilmesine Yönelik TCMB Tarafından Hazırlanan Kaynaklara Ulaşma Tercihleri	114

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1. Dünya Finansal Erişim Verileri	21
Tablo 3.1. Türkiye Finansal Erişim Verileri	72
Tablo 3.2. Yurtiçi Tasarrufların Artırılması ve İsrafın Önlenmesi Programı Eylem Planı Bileşenleri	89

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 5.1. Çocukların / Öğrencilerin Finansal Okuryazarlıklarının Geliştirilmesine Yönelik TCMB için Geliştirilen Öneriler	117
Şekil 5.2. Yetişkinlerin Finansal Okuryazarlıklarının Geliştirilmesine Yönelik TCMB için Geliştirilen Öneriler	119

KISALTMA LİSTESİ

AFI	: Alliance for Financial Inclusion (Finansal Tabana Yayılma Birliği)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
CFI	: Center for Financial Inclusion (Finansal Tabana Yayılma Merkezi)
CYFI	: Child & Youth Finance International (Uluslararası Çocuk ve Gençlik için Finans)
FLEC	: Financial Literacy and Education Commission (Finansal Okuryazarlık ve Eğitim Komisyonu)
FODER	: Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği
GFLEC	: Global Financial Literacy Excellence Center (Küresel Finansal Okuryazarlık Mükemmeliyet Merkezi)
INFE	: International Network on Financial Education (Uluslararası Finansal Eğitim Ağı)
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
PISA	: Programme for International Student Assessment (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEB	: Türkiye Ekonomi Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

EK LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Ek 1. Seçili Merkez Bankalarının Finansal Eğitim Faaliyetleri	132
Ek 2. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının“Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları”nda Yer Alan Finansal Eğitim Bölümünde İlgili Kuruluş Olarak Belirlendiği Eylemler	143
Ek 3. Anket Formu	145

ÖZET

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin yanı sıra finansal piyasalardaki serbestleşme ve artan rekabet sonucu finansal ürün ve hizmetler çeşitlenmekte ve karmaşıklaşmaktadır.

Gün geçtikçe gelişen finansal sistem, tüketicilere daha uygun koşullarla borçlanabilme ve tasarruflarını finansal sistem içinde değerlendirebilme bakımından fırsatlar sunmaktadır.

Bunlara ek olarak, beklenen yaşam süresinin ve yaşlı bağımlılık oranının artması demografik yapıda değişiklikler meydana getirmekte ve emeklilik sistemlerinde değişimi zorunlu kılmaktadır. Beklenen yaşam süresinin artması, tüketicilerin emeklilik dönemlerini daha dikkatli planlamaları gerekliliğini ortaya koymaktadır. Öte yandan yaşlı bağımlılık oranındaki artış sonucu emeklilik sistemlerinde yapılan değişiklikler, tüketicilerin emeklilik planlarına ilişkin karar alma sorumluluklarını artırmaktadır.

Finansal sisteme erişimin artması ile finansal bilgi, beceri, deneyim ve özgüven sahibi olmayan tüketiciler de finansal sisteme dâhil olmaktadır. Bu tüketicilerin karar ve eylemleri kendi finansal durumları yanında finansal sistemin bütününe de etkileyebilmektedir. Küresel finansal kriz, bilgiye dayalı olmayan finansal kararların büyük bir sistemik krize dönüşerek küresel piyasaları nasıl etkileyebildiğinin yakın dönemde yaşanan bir örneğidir.

Finansal erişim özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızla artmaktadır. Özellikle bu ülkelerde olmak üzere tüm dünyada finansal okuryazarlık ve finansal tüketicinin korunmasına ilişkin hızla atılması gereken adımlar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi için tüketiciler dâhil ekonomideki tüm aktörlere büyük sorumluluk düşmektedir. Bu kapsamda hem ulusal hem uluslararası düzeyde birçok kurum ve kuruluş çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu çalışmalar, öncelikle tüketicilerin finansal okuryazarlık seviyelerini ölçerek kırılgan grupları tespit etmekte, sonrasında kırılgan grupların bilgi ihtiyaçlarını belirleyerek finansal eğitim çalışmalarının bu gruplara yöneltilmesini sağlamaktadır.

Para politikası uygulamalarının etkinliğini artırması ve finansal istikrara katkı sağlaması açısından değerlendirildiğinde finansal okuryazarlığın geliştirilmesi merkez bankaları için de önemli bir gündem maddesi olmaktadır.

Bu çalışma, hem diğer ülke merkez bankalarının finansal okuryazarlığın geliştirilmesi konusundaki politika uygulamaları hem de geliştirdiğimiz anket çalışması sonuçları dikkate alınarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası için farklı hedef kitlelerin finansal okuryazarlık seviyelerinin geliştirilmesine yönelik politika önerileri sunmayı ve bu bağlamda literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal okuryazarlık, finansal eğitim, finansal tabana yayılma, finansal istikrar, merkez bankası

ABSTRACT

Along with the developments in information and communication technologies, due to the liberalization of financial markets and the increasing level of competition, the variety and the complexity of financial goods and services increase.

The day-by-day improving financial system provides consumers with borrowing opportunities on more favorable terms and saving in the financial system.

Additionally, the increase in life expectancy and old age dependency ratio change the demographic structure and inevitably necessitate policy change in pension systems. The increase in life expectancy reveals the necessity of planning the retirement periods more wisely. On the other hand, policy alterations in pension systems introduced as a result of the increase in old age dependency ratio increase the responsibilities of consumers for their pension plans.

As the financial access increases, consumers who lack financial knowledge, ability, experience, and self-reliance become the part of the financial system too. The decisions and actions of such consumers can affect not only their own financial status but also the financial system as a whole. The global financial crisis is a recent example of how uninformed financial decisions can turn into a systemic crisis affecting the global markets.

Financial access is increasing rapidly especially in developing countries. There is a great room for improvement of financial literacy levels and financial consumer protection measures all around the world.

For improving the financial literacy, each and every financial actor, including the consumers, has a significant responsibility. In this context,

a huge number of national and international institutions keep working on this issue.

These studies primarily determine the fragile groups by measuring the financial literacy levels of the consumers, and then direct the financial education studies to these groups by identifying their information needs.

Improving financial literacy is on the agenda of central banks as it is increasing the effectiveness of monetary policy tools and improving the financial stability.

This study aims to present policy recommendations for the Central Bank of the Republic of Turkey for improving the levels of financial literacy of different target groups taking into account both the policy implementations of other central banks and the results of the survey conducted for this study, as well as to contribute to the literature in this context.

Keywords: Financial literacy, financial education, financial inclusion, financial stability, central bank

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde sağlanan hızlı ilerlemeler, finansal piyasaların serbestleşmesi ve rekabetin artması, finansal ürün ve hizmetleri çeşitlendirmekte ve karmaşıklştırmaktadır.

Hızla gelişen finansal sistem, tüketicilere daha uygun koşullarla borçlanabilme ve tasarruflarını finansal sistem içinde değerlendirebilme bakımından fırsatlar sunmaktadır.

Finansal sistemin sunduğu imkânlardan daha fazla faydalanabilmek ve içerdiği riskleri olabildiğince bertaraf edebilmek adına karar alıcıların finansal refahlarını sağlayabilmelerine yönelik olarak yeterli düzeyde finansal bilgi, beceri, deneyim, motivasyon ve özgüven sahibi; diğer bir deyişle finansal okuryazar olmaları temel öneme sahiptir.

Finansal okuryazarlık, tüketicilerin sürdürülebilir finansal refahı sağlayabilmek için kendi mali kaynaklarını etkili bir şekilde yönetebileceği bilgi ve beceriye sahip olması ve bunu davranış ve deneyimleriyle desteklemesidir.

Çok sayıda çalışma, finansal okuryazarlığın bireysel finansal refaha sunduğu katkıların yanı sıra, finansal sistemin istikrarı ve finansal tabana yayılmanın sağlanabilmesi için de önem arz ettiğini göstermektedir (Hall, 2008; Hannig ve Jansen, 2010; Hawkins, 2011; Khan, 2011; Morgan ve Pontines, 2014; OECD, 2005, 2009; Widdowson ve Hailwood, 2007).

Finansal erişimin, finansal bilgi, beceri ve tecrübe sahibi olmayan kesimlerin finansal sisteme kazandırılmasıyla sistem açısından bir risk unsuruna dönüşmemesi için hem finansal farkındalığın ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesi hem de finansal tüketicinin korunmasına yönelik olarak yasal düzenleme ve denetleme çerçevesinin iyi kurulması gerekmektedir (Atkinson ve Messy, 2013; Hawkins, 2011; Sahay ve diğerleri,

2015). Aksi takdirde finansal erişim, finansal istikrar için risk oluşturabilecek, finansal kırılganlığı artırarak finansal istikrarsızlık yaratabilecektir.

Merkez bankacılığı açısından, finansal tabana yayılma, finansal istikrar kadar önem arz eden fiyat istikrarı üzerinde de etkili olmaktadır (Khan, 2011; Mehrotra ve Yetman, 2015). Finansal tabana yayılmanın artmasının, tüketici ve firma davranışlarını değiştirerek faiz oranlarını daha etkili bir para politikası aracına dönüştürdüğü belirtilmektedir.

Finansal okuryazarlığın geliştirilebilmesi için öncelikle finansal okuryazarlık seviyesi ölçülmeli, geliştirilmesine ihtiyaç duyulan konular ve kırılgan gruplar tespit edilmelidir. Ölçümler, gerekli karşılaştırmaların yapılabilmesi, zaman içinde gelişimin izlenebilmesi, finansal okuryazarlığı geliştirmeye yönelik yapılan çalışmaların sonuçlarının değerlendirilebilmesi ve etkin programlar yürütülebilmesi açılarından önem arz etmektedir (Fuhrmann, 2015).

Yapılan ölçümler, dünya genelinde finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğunu göstermektedir. Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi için finansal sistemde yer alan tüm aktörlere sorumluluk düşmektedir. Bu konuda önemli aktörlerden biri de merkez bankalarıdır.

Bu çerçevede, çalışmamızın ilk bölümünde finansal okuryazarlık kavramı tanımlanarak finansal eğitim ile aralarındaki kavramsal ilişkiye yer verilecektir. Ardından finansal okuryazarlığın finansal tüketiciler, finansal sistem ve ekonomi açısından önemi ve etkileri üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde dünya genelinde ve ülkemizde finansal okuryazarlığın öneminin artmasının nedenlerine, tüketicilerin finansal okuryazarlık seviyelerini ölçen belli başlı çalışmalara ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik finansal eğitim politikaları ile uygulamalarına yer verilecektir.

Dördüncü bölümde, merkez bankaları için finansal okuryazarlığın geliştirilmesinin önemi ele alınarak bu konuda dünya genelinde merkez bankalarınca ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından bugüne

kadar atılan adımlar incelenecektir. Bu bölümde ayrıca, finansal okuryazarlığın geliştirilmesi konusundaki politika uygulamaları ile geliştirdiğimiz anket çalışması sonuçları da dikkate alınarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası için politika önerileri sunulacaktır.

Politika önerilerimiz dâhilinde, bir hedef kitle olarak belirlenen yetişkinlere ulaşmayı hedeflerken üniversite öğrencilerinin finansal bilgi ihtiyaçları ve bilgi sağlama yöntemi tercihlerinden yola çıkılarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası için bu anketin sonuçlarından yararlanılması planlanmaktadır.

Anket kapsamında ilk soruda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının hangi konuda sunacağı finansal bilgi kaynaklarının ülkemizin genel finansal okuryazarlık seviyesinin geliştirilmesinde katkı sağlayacağı, ikinci soruda ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından hazırlanacak önceki soruda belirtilen içeriklerdeki yayınlara hangi kanalla ulaşılması istendiği sorulmuş ve her iki soru için de verilen seçenekler arasında öncelik sıralamalı tercih yapılması istenmiştir. Sonuçlardan yola çıkılarak yetişkinlere yönelik politika önerileri oluşturulacaktır.

Son olarak sonuç bölümünde ise çalışmadan elde ettiğimiz sonuçların özetlenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmamızın amacı hem diğer ülke merkez bankalarının finansal okuryazarlığın geliştirilmesi konusundaki politika uygulamalarından hem de geliştirdiğimiz anket çalışması sonuçlarından da faydalanarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası için politika önerileri geliştirmektir. Bu bağlamda çalışmamız, finansal okuryazarlığın ölçülmesine dair çalışmalara sıklıkla rastlanan literatürde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik politika önerileri konusuna değinen çalışmaların azlığından kaynaklanan boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIK, ÖNEMİ VE ETKİLERİ

Bu bölümün amacı finansal okuryazarlığın iktisadi etkilerini tartışmaktır. Bu amaç çerçevesinde ilk olarak finansal okuryazarlık kavramı ve bu kavram ile yakından ilişkili finansal eğitim kavramının literatürde karşılaşılan çeşitli tanımlarına yer verilecek ve iki kavram arasındaki ilişkiye değinilecektir. Daha sonra ise finansal okuryazarlığın finansal tüketiciler, finansal sistem ve ekonomi için önemine ve bunlar üzerindeki etkilerine yer verilecektir.

1.1. Finansal Okuryazarlık

Finansal okuryazarlık kavramı için literatürde çok çeşitli tanımlara yer verilmekle birlikte, genel olarak finansal okuryazarlığın tanımında iki temel unsur göze çarpmaktadır. Bunların ilki bireyin finansal refahı sağlayacak ve sürdüreceği şekilde mali kaynaklarını etkili bir biçimde yönetebilecek bilgi ve beceriye sahip olması, ikincisi ise bu bilgi ve beceriyi kullanma kabiliyetidir.

Finansal okuryazarlığa ilişkin literatürdeki en eski tanımlardan birine Noctor ve diğerlerinde rastlanmaktadır. Buna göre finansal okuryazarlık, bireylerin paranın yönetilmesine ve kullanılmasına dair bilinçli değerlendirmeler yapabilme ve etkili kararlar alabilme becerisidir (Noctor ve diğerleri, 1992).

Mandell (2006, s.163-164)'de finansal okuryazarlık, bireyin yeni ve karmaşık finansal araçları değerlendirme ve uzun vadeli çıkarları doğrultusunda bilinçli kararlar alma becerisi olarak betimlenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Finansal Okuryazarlık ve Eğitim Komisyonu (FLEC)'na göre ise finansal okuryazarlık, "paranın cari

dönemdeki ve gelecekteki kullanımı ve yönetimine ilişkin bilinçli kararlar alabilme ve etkin uygulamalarda bulunabilme yeteneğidir” (Basu, 2008, s.11).

Basu (2008, s.11)'ya göre finansal okuryazarlık; finansal alternatifleri anlama, geleceği planlama, parayı akıllıca harcama ve yönetme ile iş kaybı, emeklilik gibi hayatın belli başlı dönüm noktalarına hazırlıklı olma becerilerini içermelidir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Uluslararası Finansal Eğitim Ağı (INFE), finansal okuryazarlığı, “sağlam finansal kararlar alabilmek ve nihayetinde bireysel finansal refahı elde edebilmek için gerekli olan farkındalık, bilgi, yetenek, tutum ve davranış birleşimi” olarak tanımlamaktadır (OECD INFE, 2011, s.3). Diğer bir deyişle finansal okuryazarlık, “ekonomik hayata entegre olabilmek adına bireylerin hem kendi refah seviyesine hem de toplumsal refaha katkı sağlayacak şekilde finansal kavramlar ve finansal risklere ilişkin bilgi ve kavrayış ile bu bilgi ve kavrayışı finansal çerçevede değerlendirebilecek beceri, motivasyon ve özgüvene sahip olma durumudur” (OECD, 2014c, s.54).

Hastings ve diğerlerinde (2012) finansal okuryazarlık, finansal ürünler ve kavramlar hakkında bilgi sahibi olmak, etkili finansal kararlar almada gerekli olacak sayısal yeteneğe sahip olmak ve bu altyapıyı belli faaliyetlerle desteklemek şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu bağlamda, tüm bu tanımları içerecek şekilde finansal okuryazarlık, bireylerin sürdürülebilir finansal refahı sağlayabilmek için kendi mali kaynaklarını etkili bir şekilde yönetebileceği bilgi ve beceriye sahip olması ve bunu davranış ve deneyimleriyle desteklemesi olarak tanımlanabilir.

Finansal piyasalarda karar alıcılar, finansal farkındalık¹ düzeyleri, finansal ürün ve hizmetlere erişim olanakları arttıkça daha fazla seçenekle karşı karşıya kalmakta ve finansal açıdan doğru karar verebilmek için daha fazla bilgiye, beceriye ve bunları analiz edebilme yetkinliğine; diğer bir deyişle

---

¹ Finansal farkındalık bazı kaynaklarda finansal hizmetleri kullanma ihtiyacının farkında olmak bazılarında ise finansal ürün yelpazesi hakkında bilgi sahibi olmak olarak açıklanmaktadır (Gnan ve diğerleri, 2007, s.30).

daha yüksek bir finansal okuryazarlık seviyesine ihtiyaç duymaktadırlar. Finansal farkındalığı, yetkinliği ve finansal okuryazarlığı sağlamanın yolu ise finansal eğitimden geçmektedir. OECD (2014d, s.11)'ye göre finansal okuryazarlık, finansal eğitimin çıktısıdır.

Diğer bir ifadeyle finansal okuryazarlık, finansal açıdan bilgili ve yetkin tüketiciler yetiştirmek için bir amaç, finansal eğitim ise bu amaca ulaşmak için bir araçtır (Goel ve Khanna, 2013, s.338).

Finansal eğitim, bireylerin finansal ürün ve hizmetler konusunda bilgilendirilmeleri ve farkındalıklarının artırılmasının ötesinde bireylerin finansal karar alma sürecinde hangi bilgiye ihtiyaçları olduğunu, bu bilgiyi nereden ve nasıl elde edeceklerini tayin edebilme ve bu kararı kendi çıkarları doğrultusunda alma ve uygulama aşamalarında güven oluşturma sürecidir (Goel ve Khanna, 2013, s.338).

OECD (2005, s.26) tanımına göre ise finansal eğitim, "tüketicilerin, yatırımcıların, finansal ürünler ve kavramlara ilişkin kavrayışlarını, bilgi, talimat ve/veya objektif tavsiyeler kanalı ile iyileştirdikleri, finansal risk ve fırsatlara yönelik farkındalık düzeylerini artırmak, finansal konularda bilinçli seçimler yapmak, gerektiğinde nereden yardım alınabileceğini biliyor olmak ve finansal açıdan refah seviyelerini artırmak adına etkili girişimlerde bulunmak için yetenek ve güven geliştirdikleri süreçtir".

1.2. Finansal Okuryazarlığın Önemi ve Etkileri

Finansal okuryazar olmak, tüketicilerin finansal refahlarını sağlayabilmeleri gayesiyle hem finansal sistemin kendileri için ortaya çıkardığı avantajlardan yararlanabilmeleri hem de finansal sistemde oluşabilecek piyasa aksaklıkları ile haksız uygulamalardan korunabilmeleri için oldukça önemlidir. Finansal okuryazarlık, finansal sistemin istikrarı ve finansal tabana yayılmanın sağlanabilmesi için de önem arz etmektedir.

1.2.1. Finansal Okuryazarlığın Finansal Tüketiciler için Önemi ve Etkileri

Goel ve Khanna (2013, s.340), bir finansal krizin zengin-fakir, eğitilmiş-eğitimsiz, kadın-erkek ayrımı olmaksızın “aynı gemide” seyreden herkesi olumsuz etkileyebileceğini, ancak bu durumu nasıl yöneteceğini bilmeyen kesimlerin diğerlerine göre daha kırılgan olacağını ve daha büyük zararlarla karşılaşacağını belirtmektedir. Benzer şekilde Mitchell ve Lusardi (2015, s.9) de finansal açıdan daha bilgili tüketicilerin ekonomik şoklarla yüzleşmede daha esnek olduğuna değinmektedir.

Aynı doğrultuda Lusardi, nasıl günümüz sanayileşmiş dünyasında okuryazar olmadan yaşamak imkânsız ise bu denli gelişmiş finansal dünyada da finansal okuryazar olmadan yaşamamanın imkânsız olduğunu önemle vurgulamaktadır (Council for Economic Education, 2011).

Hem düşük hem yüksek gelir grubundan bireyler hayatları boyunca birçok finansal konuda alternatifler arasında seçim yaparak karar almak durumundadırlar. Bireylerin gelir ve gider dengelerini nasıl sağlayacakları, gelirlerinin ne kadarını tüketime, ne kadarını tasarrufa veya yatırıma ayıracakları, yatırım kararlarını ne yönde şekillendirecekleri, tasarruflarını nasıl değerlendirecekleri, borçlanacaklarsa nereden, hangi şartlarla borçlanacakları, karşılaşacakları finansal riskleri nasıl yönetecekleri, finansal dengelerini ve yaşam standartlarını kısa ve/veya uzun vadeli etkileyebilen kararlardır (Widdowson ve Hailwood, 2007, s.38).

Hilgert ve Hogarth (2003, s.310) da, finansal okuryazarlık seviyesi ile birçok finansal karar ve davranış arasında güçlü bir ilişki olduğuna değinmiştir. Faturaları zamanında ödeme, bütçe oluşturma, finansal hedefler belirleme, gelir ve gider takibi yapma, olağanüstü ihtiyaçlar için fon ayırma ve yatırımlarda risk çeşitlendirmesi yapma bunlardan bazılarıdır. Örneğin Hall (2008, s.15), finansal okuryazarlık seviyesi düşük tüketicilerin fatura ve diğer ödemelerinde daha sık temerrüde düştüklerini belirterek finansal okuryazarlık seviyesinin artmasının ödemelerin zamanında yapılması gerektiğine dair

tüketici bilincine katkı sağladığını vurgulamaktadır. Hastings ve diğerleri (2012, s.15)'nde de finansal okuryazarlık seviyesi ile borsada işlem yapma gibi yatırım kararları arasında bir ilişki olduğuna yer verilmektedir.

Günümüzde finansal ürün ve hizmet yelpazesinin genişlemesi ile birlikte finansal piyasalarda karşılaşılan fırsat ve risklerin de kapsamı genişlemekte, çeşitliliği artmaktadır. Finansal sistemde ürün ve hizmetlere ilişkin kaliteli bilgi sağlanması kadar tüketicilerin bu bilgiyi analiz ederek kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirebilme kapasitesine sahip olmaları da önemlidir. Hall (2008, s.14)'a göre finansal okuryazarlık, finansal piyasaların karmaşıklığına karşın finansal yeniliklerden azami biçimde faydalanabilmeyi sağlayan bu kapasiteyi güçlendirmektedir.

Finansal okuryazarlık, ihtiyaçlarının farkında olmayan ya da ihtiyaçlarına uygun ürün ve hizmetlere ulaşmada yeterli bilgi, beceri, deneyim ve finansal sisteme girmek veya finansal karar almak için özgüveni olmayan tüketiciler için de önem taşımaktadır (TCMB, 2011a, s.35). Lusardi ve Mitchell (2014, s.21-22), finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketicilerin finansal okuryazarlık seviyesi düşük tüketicilere nazaran finansal piyasalara girme ve finansal araçları kullanma konularında daha istekli olacaklarını, finansal araçlardan faydalanan tüketicilerin de finansal okuryazarlık seviyelerinin artmasını isteyeceklerini belirtmektedir.

Günümüzde hanehalkı çok daha hızlı bir şekilde ve çeşitli araçlarla borçlanabilmekte, bu ise borçlanma yolu ile tüketimi ve yatırımı cazip hale getirmektedir. Bu süreçte finansal bilgi, beceri ve deneyimle desteklenmeyen zayıf kararlar tüketicilerin finansal refah düzeylerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Widdowson ve Hailwood, 2007, s.38). Hastings ve diğerleri (2012, s.15), finansal okuryazarlık seviyesi düşük olan tüketicilerin ödeme gücüne göre borçlanma, düşük maliyetli borçlanma, borçları zamanında ödeme, doğru kredi seçme gibi konulara ilişkin olumsuz kredi davranışlarının daha yaygın olduğuna yer vermiştir. Bunun aksine, finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketiciler borç ödeme kapasitelerini daha iyi saptayabilmekte, daha basiretli borçlanma kararları alabilmekte, yüksek

harç ve işlem maliyetleri ile yüksek maliyetli borçlanma araçlarından kaçınabilmektedir (Lusardi ve Tufano, 2009, s.3).

Tüketiciler etkin portföy yönetimi için artık daha çeşitli finansal ürün ve hizmetler arasında seçim yapmak durumunda kalmaktadırlar. Jappelli ve Padula (2011, s.5) da finansal okuryazarlık ve risk çeşitlendirmesi ile etkin portföy dağılımı arasında güçlü bir korelasyon olduğuna yer vermiştir. Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketicilerin portföylerini risk çeşitlendirmesini gözeterek yaptıkları belirtilmektedir (Lusardi ve Mitchell, 2011, s.8).

Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketiciler finansal ürünler, hizmetler ve kavramlar hakkında sahip oldukları bilgi ve beceriler sayesinde daha bilinçli yatırım ve finansman kararları alabilmekte ve risk yönetimi yapabilmektedir. Sürekli değişen ve gelişen finansal sistem mali açıdan doğru kararlar alabilen, aldığı kararlarda risk-getiri dengesini iyi analiz edebilen tüketicilerle daha etkin işleyebilecektir.

Risk analizinin önemi konusunda yakın dönemden verilebilecek bir örnek Amerika Birleşik Devletlerinde yaşanan “yüksek riskli ipotekli konut kredisi krizi”dir. Söz konusu kriz, güven oluşturan ekonomik istikrar ortamında düşük reel faiz oranları, uygun borçlanma koşulları ve artan varlık fiyatlarının da etkisiyle geleneksel ipotekli konut kredisine başvurma şartlarını karşılayamayan düşük gelirli tüketicilerin yüksek riskli ve yüksek faizli konut kredisine yönelmesi ve bu kararın ne borçlananlarca ne de finansal kuruluşlarca yeterli bir risk analizine dayandırılmamasından kaynaklanmaktadır (Goel ve Khanna, 2013, s.339; Hall, 2008, s.17; Lewis ve Messy, 2012, s.10; OECD INFE, 2009, s.4; Šoškić, 2011, s.3). Boeri ve Guiso (2007), krizin temel nedenlerini finansal piyasalardaki kısa sürede paraya dönüştürülemeyen aktiflerin menkul kıymetleştirilmesine olanak tanıyan gelişmeler, düşük faiz oranları ve düşük finansal okuryazarlık seviyesi olarak sıralamaktadır.

Literatürde finansal okuryazarlığın, tüketicilerin tasarruf eğilimini artırdığı ve tasarruf etme disiplinini geliştirdiği sonucuna yer verilmektedir (Bernheim ve diğerleri, 1997, s.30; Goel ve Khanna, 2013, s. 339; Hastings ve diğerleri, 2012, s.15; Jappelli ve Padula, 2011, s.2; Lewis ve Messy, 2012, s.16; Mitchell ve Lusardi, 2015, s.8; OECD, 2009, s.1; TCMB, 2011a, s.84). OECD (2005, s.35)'de, finansal okuryazarlığın hem tasarruf eden tüketicilerin sayısını hem de tüketicilerin tasarruf miktarını artırdığı belirtilmektedir.

Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketicilerin daha çok tasarruf etme eğiliminde oldukları bulgusu, finansal okuryazarlık ve çıktıları konusunda bir bağlantı ortaya koymaktadır. Buna göre, finansal okuryazarlığın gelişmesi, tasarruf etme konusunda pozitif davranış değişikliği sağlamaktadır (OECD, 2014d, s.15). OECD (2005, s.55)'de, tasarruf eksikliğinin finansal bilgi ve beceri eksikliğinden kaynaklanıyor olması halinde, bunun finansal eğitim ile aşılabileceği belirtilmektedir.

Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketiciler, bütçelerini daha bilinçli yönetebildiğinden ve tasarrufun önemine yönelik farkındalığa sahip olduğundan bütçelerinin bir kısmını tasarruf etme eğiliminde olabilmektedir. Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketicilerin tasarruf araçlarına ilişkin bilgi sahibi olmaları hem tasarruf eğilimlerini artırmakta hem de tasarruflarını daha verimli kullanmalarını sağlamaktadır (Lewis ve Messy, 2012, s.16).

Bunların yanı sıra, finansal okuryazarlığın emeklilik dönemine ilişkin finansal planlama üzerindeki etkisi önemle vurgulanmaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2011, s.13; OECD, 2005, s.50-51). Buna göre, finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketicilerin geleceğe dair planlama yaptığı, emeklilik dönemine yönelik daha çok tasarruf ettiği, yatırımlarından daha büyük getiri elde ettiği, emekliliklerinde parayı daha iyi yönetebildiği, emeklilik dönemine ilişkin yatırımlarında risk çeşitlendirmesine önem verdiği ve emeklilik planlama sistemlerine yönelik yüksek harç ve ücretlerden kaçınabildikleri belirtilmektedir.

Tüketiciler finansal ürün, hizmet ve kavramlara yönelik farkındalıklarını, bilgi ve becerilerini geliştirerek söz konusu ürünleri, hizmetleri ve kaynaklarını daha etkin kullanabilmektedir. Aldıkları kararların sonuçlarını iyi analiz edebilen finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketiciler, haklarını ve yükümlülüklerini daha doğru saptayabilmekte, finansal hizmet sağlayıcıların haksız uygulamalarına ve bilgi asimetrilerine karşı çıkarlarını koruyabilecek doğru kararlar alabilmekte ve olası yanlış yönlendirmelerden kaçınabilmektedirler (Goel ve Khanna, 2013, s.339-340; Hopley, 2003, s.2; TCMB, 2011a, s.82). Minehan (2006) ve Fluch (2007, s.87)'ta finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketicilerin daha yetkin tasarruf, tüketim ve yatırım kararları alarak piyasa etkinliği, finansal istikrar ve ekonomik kalkınmaya daha fazla katkı sağlayacağı vurgulanmaktadır.

1.2.2. Finansal Okuryazarlığın Finansal Sistem için Önemi ve Etkileri

Finansal sistem, bir ekonomide fon arz veya talep eden iktisadi birimlerin, fon akımını düzenleyen kurumların ve finansal araçların, düzenleyici yasal ve idari çerçevede bir araya gelmesi ile oluşan bir yapı olarak ifade edilmektedir (TCMB, 2015a, s.2).

Teknolojik gelişmeler ve finansal piyasaların serbestleşmesi ile artan piyasa rekabeti sonucu finansal ürün ve hizmetler çeşitlenmekte ve karmaşıklaşmaktadır. Finansal piyasalarda sisteme entegrasyonları artan tüketicilerin karar ve eylemleri kendi finansal durumlarını etkilediği gibi finansal sistemin bütünü de etkileyebilmektedir. Dolayısıyla hem kendi finansal güvenlikleri hem de finansal sistemin etkin işleyişi için tüketicilerin sorumlulukları büyüktür. Bilgiye dayalı, akılcı kararlar alabilen finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketiciler finansal sistemin etkin işlemesi için vazgeçilmezdir.

Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketiciler, finansal ürün ve hizmetler arasında doğru karşılaştırma yaparak ve daha etkin müzakere ederek finansal sistemi ihtiyaçlarına göre şekillendirebilmekte, finansal

sistemin düzgün işlerliği ve şeffaflığı için finansal hizmet sağlayıcılar ile düzenleyici ve denetleyici kurumlar üzerinde baskı oluşturabilmektedir. Bunun yanı sıra, seçtiği finansal ürün ve hizmetler hakkında yeterli bilgiye sahip olan finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketiciler, finansal piyasalar üzerinde zımni bir denetim görevi üstlenerek finansal tüketicinin korunmasına yönelik düzenleyici ve denetleyici kurumların üzerine düşen yükü de azaltmaktadır (OECD, 2005, s.35).

Bu bağlamda finansal okuryazarlığın finansal piyasalardaki disiplini ve şeffaflığı güçlendirerek, finansal ürün ve hizmetlere yönelik talebi artırarak ve bunların bilinçli kullanımını sağlayarak finansal istikrarın² temelini sağlamlaştırdığı belirtilmektedir (Hall, 2008, s.16; OECD, 2009, s.3; Widdowson ve Hailwood, 2007, s.40).

Finansal istikrarın sağlanabilmesi ve sürdürülebilmesi için finansal sistemin etkin ve düzgün bir şekilde, tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında kaynak aktarımını sağlayabiliyor olması, finansal risklerin doğru değerlendirilip fiyatlanması ve iyi yönetilebilmesi, finansal ve ekonomik şokların ise finansal sistemde rahatlıkla absorbe edilebilmesi gerekmektedir (Morgan ve Pontines, 2014, s.4).

Finansal istikrar, hem finansal piyasalar hem de genel ekonomi için büyük önem arz etmektedir. Finansal istikrarsızlığın yaratabileceği olumsuz sonuçlar tüm piyasa aktörlerini etkileyebileceği gibi bu istikrarsızlık durumu küreselleşen dünyada hızla diğer ülkelere de yansıtılabilmekte ve sistemik risk³ haline gelebilmektedir. 1994 Meksika krizi, 1997 Asya krizi ve 2008 küresel finansal kriz buna örnek teşkil etmektedir.

Finansal okuryazarlığın finansal krizler üzerindeki etkileri incelendiğinde, OECD INFE (2009, s.16)'de gelişmiş finansal bilgi, beceri

---

² Genel bir tanımla finansal istikrar, dış şok ve dengesizliklerin etkilerine rağmen, finansal sistemin kendi kendini düzeltme mekanizması ile etkin kaynak dağılımını, ekonomik büyümeyi, sosyal refahı ve finansal risklerin değerlendirilmesi ve yönetilmesini sürdürebilme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır (Schinasi, 2004, s.8). Finansal istikrar, finansal sistemin dengelerini bozabilecek beklenmedik durumlara karşı, ekonominin dayanıklılığını ifade etmektedir (TCMB, 2015a, s.1).

³ Sistemik risk, finansal sistemin bir bölümünün işleyişinde oluşan aksaklıkların zincirleme şekilde sistemin tamamını veya büyük bir kısmını etkileyerek finansal hizmetleri sekteye uğratma olasılığı olarak tanımlanmakta olup sistemik riskten bahsedebilmek için mutlaka yayılma etkisinin gözlenmesi gerektiği belirtilmektedir (TCMB, 2015a, s.6).

ve farkındalığın finansal krizlerin yayılmasını sınırlandırdığına ve etkilerini azalttığına, dahası, krizden çıkış sürecini kolaylaştırdığına yer verilmektedir. Benzer şekilde, OECD (2005, s.35)'de finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketicilerin piyasa koşulları ve dinamikleri hakkında bilgi sahibi olduklarından dönem dönem finansal piyasalarda oluşan dalgalanmalar karşısında aşırı tepki göstermeyerek oynaklığın azaltılmasına katkı sağlayabileceğine ve böylece dalgalanmaların daha kolay baskılanabileceğine yer verilmektedir.

Özetle, finansal ürün ve hizmetlerin çeşitlenmesi, finansal piyasalarda hem arz hem talep yönlü aktörlerin artması, buna ek olarak denetleme ve düzenleme mekanizmalarının yeterince etkin çalışmaması, finansal sistemde oluşabilecek riskleri artırmakta ve sistemi daha kırılgan hale getirmektedir. Finansal karar alıcıların hatalı kararlarının finansal istikrara zarar vermesinin önüne geçilmesinin gerekliliği finansal okuryazarlığı daha önemli hale getirmektedir.

1.2.3. Finansal Okuryazarlığın Ekonomi için Önemi ve Etkileri

Finansal piyasalara erişimin artması ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir korelasyon olduğu belirtilmektedir. Sahay ve diğerleri (2015, s.4-7)'ne göre finansal piyasalara erişimin artması ve finansal araçların uygun şekilde kullanılması ile tüketicilerin tüketim düzleştirmesi gayesiyle sermaye birikimi yapmaları ve kredi kullanımı sayesinde yatırımların ve girişimlerin artması beklenmektedir. Ayrıca özellikle küçük ölçekli ve yeni firmaların karşılaştıkları finansman sorunlarının finansal sisteme erişim ve finansal araçların uygun kullanımı sayesinde aşılabileceği ve uygun finansal erişimin yenilik, iş yaratma ve büyümeye etki edeceği belirtilmektedir. Benzer şekilde, Beck (2012)'te dış finansman kaynağının girişimcilik ve yeni firma girişleri ile ilişkili olduğu, bunun da firma dinamizmini ve yenilikçiliği beraberinde getirdiği, finansman imkânlarının mevcut firmaların büyüme ve yatırım fırsatlarını daha iyi değerlendirmelerini, daha farklı ve etkili varlık portföyü ve organizasyon yapılarını tercih edebilmelerini sağlayabileceği belirtilmektedir.

Birtakım nedenlerle finansal sistemin dışında kalmış ya da finansal ürün ve hizmetlerden yeterince faydalanmayan bireylerin uygun finansal erişimlerinin artırılması ile kredi kullanımının artması beklenmektedir. Kredi kullanımının artması ile bireysel yatırımların, girişimlerin ve işgücü mobilitesinin artacağı öngörülmektedir. Ayrıca eğitime yapılan yatırımların artarak ülkenin entelektüel sermayesinin zenginleştirileceği ve tüm bunların bireysel refaha, gelir dağılımına, istihdama, ekonomik büyümeye ve yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayacağı belirtilmektedir (Hall, 2008, s.16; Hannig ve Jansen, 2010, s.11-12; Hawkins, 2011, s.11; Khan, 2011, s.2-3, Mehrotra ve Yetman, 2015, s.83).

Khan (2011, s.4)'a göre finansal sistemde fon talep edenlerin artması, bankaların kredi portföylerini çeşitlendirerek toplam risklilik düzeylerini azaltabilmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde, bankaların dış finansmana olan bağımlılığı oynaklığa neden olmaktadır. Finansal erişimin artırılması yoluyla küçük tasarruf sahiplerinin de sisteme kazandırılması, bankaların mevduat tabanını genişleterek ve çeşitlendirerek finansal kuruluşların fon yapısını sağlamlaştırarak, finansal kuruluşlara esneklik ve istikrar kazandırabilecektir.

Sistemik kriz dönemlerinde tüketim düzeyi düşük tüketicilerin daha tutarlı finansal davranış sergilemeleri ve borçlarını geri ödeme oranlarının görece yüksek olması, finansal sistemin esneklik kazanabilmesi için bu tüketicilerin finansal sisteme dâhil edilmesinin önemini artırmaktadır (Han ve Melecky, 2013, s.4; Hannig ve Jansen, 2010; Khan, 2011, s.7).

Han ve Melecky (2013, s.16), 2008 küresel finansal kriz döneminde 95 ülke verisini analiz ettiği çalışmada, finansal erişimin, mevduat büyümesindeki istikrara olan etkisini incelemiş, finansal erişimin artmasının, bankacılık sistemindeki mevduat fon tabanı sağlamlığını artırdığı sonucunu elde etmiştir. Buna göre, finansal erişimdeki yüzde onluk artışın, finansal stres dönemlerinde mevduat genişlemesindeki azalma oranını yaklaşık yüzde üç ila sekiz oranında azalttığı ve bu etkinin özellikle orta gelirli ülkelerde gözlemlendiği belirtilmiştir.

Finansal tabana yayılma⁴ temel olarak mevduat sigortası ile desteklenen bir banka hesabına, uygun koşullu krediye ve ödeme sistemlerine erişim imkânlarına sahip olmayı temsil etmektedir (Khan, 2011, s.2). Finansal tabana yayılmanın geliştirilmesi, uygun ve erişilebilir finansal ürün arzıyla finansal erişimin artırılmasını ve bu arza yönelik talebin güçlendirilmesi ile bu arzın uygun kullanılmasını gerektirir (Garcia ve diğerleri, 2013, s.18).

Khan (2011, s.1-3), finansal sistemdeki yeniliklerin ve gelişmelerin, toplumun finansal sistemin dışında kalan kesimlerine ulaşamaması durumunda, tam olarak başarıya ulaşamayacağına değinmektedir. Buna göre finansal tabana yayılma, eşitlik ilkesi⁵ ve kapsayıcı büyüme⁶ temeline dayandığından ekonomik büyüme için gerekli parasal gücü sağlayacak bir araç olmakla beraber kapsayıcı büyümeyi sağlamak için de büyük öneme sahiptir. Atkinson ve Messy (2013, s.21) de gerek finansal veya ekonomik gerekse siyasi veya sosyal, her türlü istikrar için kapsayıcı büyümenin önemli bir önkoşul olduğunu vurgulamaktadır.

Finansal tabana yayılma ve finansal istikrar birbirini destekleyen iki kavramdır. Finansal istikrarın, yarattığı güven ortamı ile finansal sisteme girişleri ve uygun finansal erişimi teşvik ederek finansal tabana yayılmayı güçlendireceği belirtilmektedir. Finansal tabana yayılmanın ise finansal okuryazarlık ve finansal tüketicinin korunması çerçevesi ile desteklediği takdirde finansal piyasaları zamanla daha derin ve çeşitli bir yapıya kavuşturarak finansal istikrara ve nihayetinde ekonomik istikrara katkı sağlayacağı ifade edilmektedir (Han ve Melecky, 2013, s.4; Hannig ve Jansen, 2010; Hawkins, 2011, s.15; Khan, 2011, s.2; Mehrotra ve Yetman, 2015, s.84).

---

⁴ "Finansal tabana yayılma, finansal refah ile ekonomik ve sosyal katılımı desteklemek amacıyla, her ülkenin ihtiyaçlarına göre belirlenmiş mevcut yaklaşımların yanı sıra, finansal farkındalık ve finansal eğitim gibi yaklaşımları da içeren yenilikçi yaklaşımlar aracılığıyla güvenli ve iyi düzenlenmiş finansal piyasa ürün ve hizmetlerine uygun maliyetli, zamanında ve yeterli erişimin sağlanması ve geliştirilmesi sürecidir" (OECD INFE, 2012, s.7).

⁵ Eşitlik ilkesi toplumun sosyal ve ekonomik açılardan dışlanmış kesimlerine sosyal ve ekonomik katılımlarını artırmak amacıyla eşit imkânlar sunulmasıdır.

⁶ Kapsayıcı büyüme, "milli gelir artışından ortaya çıkan fayda ve fırsatların toplumun farklı kesimlerine dengeli bir şekilde dağıtıldığı bir ekonomik büyüme modelidir" (Taşkın, 2014, s.2).

Hawkins (2011, s.12)'te de bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin finansal hizmetlerin maliyetlerini düşürerek özellikle düşük gelirli kesimler için finansal erişimi artırdığına, düzenleyici bir çerçeve ve gerekli yönlendirmeler ile hem finansal erişime hem de finansal istikrara katkı sağlanabileceğine değinilmektedir.

Sahay ve diğerlerinde (2015, s.21) hanehalklarının borçlanma imkânlarına erişimlerinin artmasının gelir eşitsizliğini azalttığına dair bulguya yer verilmektedir. Aynı tespite OECD (2009, s.2-3) ve World Bank (2008, s.21)'te de yer verilmiş ve özellikle gelişmekte olan ekonomilerde finansal okuryazarlığı geliştirerek tüketicilerin finansman kaynaklarına ve tasarruf araçlarına erişimlerinin artırılacağı, bunun da ekonomik büyümeye, finansal sistemin sağlamlığına, gelir dağılımının iyileştirilmesine ve yoksulluğun azaltılmasına katkı yapacağı belirtilmiştir.

Finansal tabana yayılma, finansal sistemin bileşenlerini çeşitlendirerek tasarrufların yatırımlara dönüşmesine yönelik süreci geliştirmektedir. Finansal sisteme girişlerin artması ve tabana yayılması yoluyla toplam tasarruflarda artış ve bu tasarrufların sisteme kazandırılması sağlanabilecektir. Yastık altında tutulan tasarrufların finansal sistem içinde değerlendirilmesi, bunların yatırım ve istihdama dönüştürülmesine imkân tanıyacak ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilecektir (TCMB, 2015b, s.1).

Finansal tabana yayılmanın merkez bankacılığın temelini oluşturan fiyat istikrarı ve finansal istikrar üzerindeki etkilerinin incelendiği Mehrotra ve Yetman'da (2015, s.88-91), finansal tabana yayılmanın artmasının, tüketici ve firma davranışlarını değiştirerek faiz oranlarını daha etkili bir para politikası aracına dönüştürdüğüne yer verilmektedir.

Bu bağlamda, ilk olarak, finansal tabana yayılmanın artmasıyla çok çeşitli kesimler finansal sisteme dâhil olacak, maddi veya nakdi birikimlerini finansal sisteme mevduat olarak kazandıracaklardır. Böylelikle yastık altı tasarruflar, faiz oranı değişikliklerinden etkilenen mevduatlara dönüşecek ve para politikası uygulamaları daha büyük bir kesime ulaşabilecektir. Burada

finansal okuryazarlığın geliştirilmesiyle finansal tabana yayılmanın yaygınlaştırılmasının, para politikası etkinliğini artıracığı ve merkez bankalarının ulaşmak istedikleri hedefe ulaşmada daha etkin olacakları vurgulanmaktadır. Khan (2011)'a göre finansal tabana yayılma, para politikası etkinliği üzerinde pozitif bir dışsalılık meydana getirmektedir.

İkinci olarak ise, finansal tabana yayılma, tüketicilerin tasarruf ve borçlanma kararlarını etkileyerek faiz oranı değişiklikleri ve beklenmeyen ekonomik gelişmelere göre finansal sistem içinde tüketim düzleştirmesi yapabilmelerine imkân sağlamaktadır (Mehrotra ve Yetman, 2015, s.88-91).

Ancak finansal tabana yayılmanın finansal istikrara koşulsuz katkı sağlayacağı düşünülmemelidir. Finansal okuryazarlık geliştirilmeden finansal erişimin artması, finansal istikrar için risk unsurudur. Finansal tabana yayılma, gerekli finansal ve hukuki düzenlemeler, uygun denetim mekanizmaları ve finansal eğitim ile desteklenmezse finansal istikrar için risk oluşturacak, finansal kırılganlığı artıracak ve finansal istikrarsızlık yaratabilecektir (Atkinson ve Messy, 2013, s.24; Hawkins, 2011, s.11; Mehrotra ve Yetman, 2015, s.88; Sahay ve diğerleri, 2015, s.4).

Finansal piyasalardaki ürün ve hizmetlere yönelik yenilikler, kredi piyasasını geri ödeme kabiliyeti düşük tüketicilere de açmıştır. Bununla beraber düşük seyreden faiz oranları bir yandan yüksek getiri elde etmek isteyen tüketicileri daha riskli yatırımlara yönlendirmiş bir yandansa özellikle konut kredisi başvurularını artırmıştır. Hawkins (2011, s.11)'in "uygunsuz" tabana yayılma olarak nitelendirdiği bu durum, finansal okuryazarlık seviyesi düşük kesimlerce finansal erişim ve tabana yayılmanın, finansal sistemi nasıl olumsuz etkileyebileceğini açıklamaktadır.

Mehrotra ve Yetman (2015, s.83)'da finansal piyasalarda istikrara yönelik oluşacak risklerin, hızlı kredi genişlemesinden veya finansal sistemin denetlenmeyen kesimlerinin gelişmesinden kaynaklanabileceğine yer verilmiştir. Sahay ve diğerlerinde (2015, s.22) de finansal tabana yayılmanın finansal istikrar için risk oluşturmasının asıl nedeninin kredi genişlemesi

olduğuna değinilmiş ve diğer finansal hizmetlerin⁷ finansal istikrar üzerinde belirgin bir olumsuzluk yaratmayacağı belirtilmiştir. Aynı doğrultuda, Khan (2011, s.6) da kullandırılan kredi tutarının artırılabilmesi adına kredi verme koşullarının gevşetilmesinin finansal istikrara zarar verebileceğini vurgulamıştır. Hannig ve Jansen (2010)'de finansal yeniliklerin yıkıcı sistemik etkilerinin olabileceğine yer verilmekte ve son dönemde yaşanan finansal kriz buna örnek olarak gösterilmektedir.

Atkinson ve Messy (2013, s.24), finansal tabana yayılmayı sağlarken finansal okuryazarlığı gözardı etmenin riskli olduğunu, böyle bir durumda finansal piyasaların dışında kalan tüketicilerin kırılganlıklarının ve finansal sisteme entegrasyonları konusunda isteksizliklerinin devam edeceğini belirtmiştir. İşte bu noktada ekonomiler için finansal okuryazarlığın önemi ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerde finansal okuryazarlığı geliştirerek finansal tabana yayılmayı artırmanın, ekonomik büyümenin kapsayıcı büyümeye dönüşebilmesi için bir fırsat olabileceği belirtilmektedir (Goel ve Khanna, 2013, s.340; OECD, 2016b, s.3).

Finansal erişimin, finansal bilgi, beceri ve tecrübe sahibi olmayan kesimlerin finansal sisteme kazandırılmasıyla sistem açısından bir risk unsuruna dönüştürülmemesi için hem finansal farkındalığın ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesi hem de finansal tüketicinin korunmasına yönelik olarak yasal düzenleme ve denetleme çerçevesinin iyi kurulması gerekmektedir.

---

⁷ Banka şubelerine, ATM'lere erişim, maaş veya mali yardımların banka hesapları aracılığıyla alınması vb.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA FİNANSAL OKURYAZARLIK

Bu bölümde ilk olarak finansal okuryazarlığın öneminin dünya genelinde artmasının nedenleri incelenecek, daha sonra finansal okuryazarlık seviyelerinin nicel olarak ölçülmesine yönelik belli başlı çalışmalara yer verilecektir. Son olarak da, finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik finansal eğitim politikalarının genel çerçevesi çizilmeye çalışılacaktır.

2.1. Dünyada Finansal Okuryazarlığın Öneminin Artmasının Nedenleri

Finansal okuryazarlık, özellikle son yıllarda finansal piyasalardaki gelişmeler ile demografik gelişmeler ve emeklilik sistemlerine ilişkin tüketicilerin finansal karar alma süreçlerini etkileyecek politika değişiklikleri neticesinde gitgide önem kazanmıştır.

Finansal okuryazarlığın öneminin özellikle son yıllarda artmasının bir nedeni de yaşanan küresel finansal krizdir. Kriz sonrası dönemde karmaşık finansal sistemin daha iyi anlaşılacak daha doğru finansal kararlar alınabilmesi arzusuyla tüm piyasa aktörlerinin finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik farkındalığı artmıştır (Šoškić, 2011, s.1). Yaşanan finansal krizin yarattığı farkındalığın yanı sıra finansal eğitimin ve finansal okuryazarlığın önemindeki artışın nedenleri temel olarak iki başlık altında toplanabilir.

2.1.1. Finansal Piyasalardaki Gelişmeler

Finansal piyasaların serbestleşmesi neticesinde finansal kurumlar arasında rekabet yoğunlaşmış, sunulan finansal ürün ve hizmetler çeşitlilik arz etmeye başlamıştır (Braunstein ve Welch, 2002, s.445-446; Shaari ve diğerleri, 2013, s.279).

Piyasalarda serbestleşmenin yanı sıra bilgi teknolojileri ile telekomünikasyondaki ilerlemeler finansal piyasaların değişimini ve gelişimini hızlandırmış, finansal ürün ve hizmetlerin çeşitlenmesine, karmaşıklaşmasına sebep olmuştur (Goel ve Khanna, 2013, s.338-339). Bilgi ve telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmeler ayrıca düşük gelir grubuna yönelik düşük maliyetli yeni finansal araçlar çıkarılmasına imkân sağlamıştır (Greenspan, 2003; Hawkins, 2011, s.12).

Finansal hizmet sağlayıcıların çeşitlenmesi, özellikle banka dışı kredi sağlayıcıların bankalar kadar yeterince denetlenmediği piyasalarda şeffaflığı azaltırken karar alma sürecini daha da karmaşıklaştırmaktadır.

Öte yandan, finansal ürün ve hizmetler ile ürün ve hizmet sağlayıcılar çeşitlendikçe karar alıcıların karşılaşılabilecekleri seçenekler ve fırsatlar kadar riskler de artmakta, özellikle yeni ürün ve hizmetler konusunda karar alma süreci zorlaşmaktadır. Tüketiciler, finansal ürün ve hizmetleri, ücret, elde edilecek veya ödenecek faiz, sözleşmelerin süreleri veya barındırdıkları riskler gibi pek çok açıdan değerlendirerek karar vermek durumunda kalmaktadırlar (OECD, 2014d, s.14).

Sağlık sigortası gibi bazı finansal ürün ve hizmetlerin sıklıkla kullanılmıyor olması, bu ürün ve hizmetlerin kullanımına yönelik deneyim ve bilgi birikimini sınırlamakta ve tüketici açısından karar almayı zorlaştırmaktadır (Lewis ve Messy, 2012, s.7). Dahası, emeklilik planları gibi bazı ürün ve hizmetler sonraki dönemlerde kullanmak üzere alındığından bu ürün ve hizmetlerin sağladığı faydalar karar aşamasında çok net olmayabilmektedir (Goel ve Khanna, 2013, s.339).

Kısacası, günümüz finansal piyasalarında tüketiciler, artık daha fazla sayıda sağlayıcı tarafından daha çeşitli kanallarla sunulan daha geniş bir ürün ve hizmet yelpazesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Küresel finansal tabana yayılmayı ölçmeye yönelik ilk çalışma olan Global Findex⁸'e göre 2011 yılında dünya nüfusunun yüzde 50'sinin finans kurumlarında en az bir hesabı olduğuna yer verilmiştir. Bu oran gelişmiş ülkelerde yüzde 89, gelişmekte olan ülkelerde ise yüzde 41 olarak tespit edilmiştir. Dünya genelinde finansal ürün ve hizmetlere erişimi olmayan 2,5 milyarlık nüfusun büyük çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde yaşamakta olup başlıca finansal dışlanma nedenleri yüksek işlem maliyetleri, fiziki mesafeler, uygun belge sağlayamama olarak sıralanmaktadır (Demirguc-Kunt ve Klapper, 2012).

2011-2014 yılları arasında finansal ürün ve hizmetlere erişimi olmayan 2,5 milyarlık nüfus yüzde 20 azalarak 2 milyara gerilemiş, bu gelişmenin yüzde 13'lük kısmı gelişmekte olan ülkelerdeki teknolojik ilerlemeden kaynaklanmıştır (Demirguc-Kunt ve diğerleri, 2015).

Dünya ortalamasında resmi bir finans kurumunda hesabı olma ve resmi bir finansal kuruluştan borç alma verileri 2011-2014 arasında artış göstermiştir. Bunların yanı sıra kredi kartı ve banka kartı kullanımı da artmıştır (Tablo 2.1).

TABLO 2.1 DÜNYA FİNANSAL ERİŞİM VERİLERİ

(Yüzde, yaş +15)	2011	2014
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma	50,60	60,70
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma, kadın	46,81	57,36
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma, erkek	54,50	64,09
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma, gelir, en fakir %40	41,44	53,30
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma, gelir, en zengin %60	57,00	65,70
Kredi kartı kullanımı	14,88	17,56
Banka kartı kullanımı	30,50	40,10
Resmi bir finansal kurumdan borç alma	9,10	10,70
Resmi bir finansal kurumda tasarruf etme	22,60	-

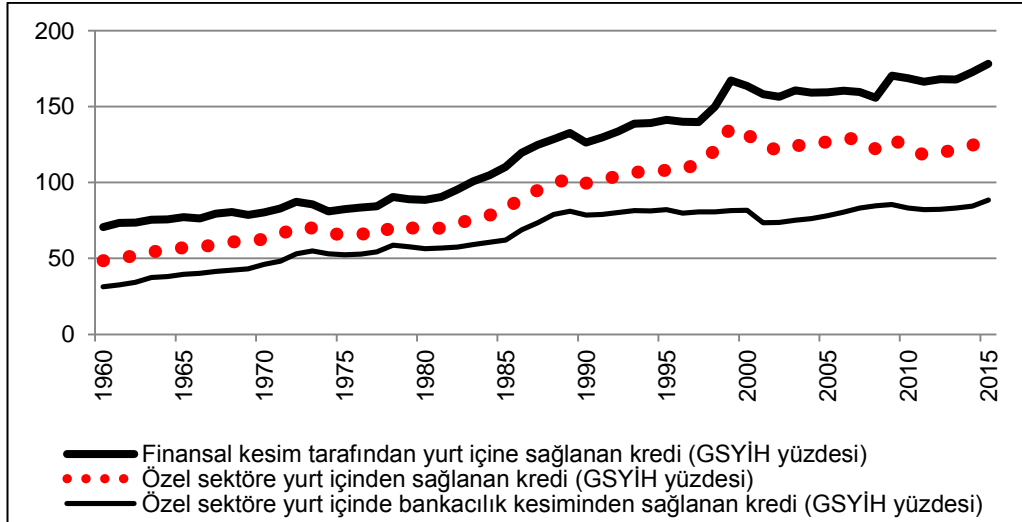
Kaynak: Global Findex Veritabanı (Erişim: 09.11.2016)

⁸ Global Findex, ilk olarak 2011'de 148 ekonomide 15 yaş üstü 150.000 kişilik nüfusun tasarruf etme, borç alma, ödeme yapma ve risk yönetimi davranışlarını ölçmeyi amaçlamıştır. Aynı endeks 2014 yılında 143 ekonomide aynı sayıda nüfus için oluşturulmuştur. Türkiye her iki endekste de yer almış, endeks verileri 3.1.1.'de özetlenmiştir.

Yapılan tahminler, 2020 itibarıyla dünya nüfusunun yüzde 82'sinin bir hesap sahibi olacağını göstermektedir (Kelly ve Rhyne, 2015 s.10). Finansal erişimin özellikle Doğu Asya Pasifik, Latin Amerika ve Karayipler ile Sahra altı Afrika gibi gelişmekte olan bölgelerde hızlı ilerleme kaydetmekte olduğu belirtilmektedir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde, finansal okuryazarlığın geliştirilmesi için hızlı ve yapıcı adımlar atılması gereği öne çıkmaktadır⁹.

Finansal piyasalarda borçlanma araçlarının çeşitlenmesi, krediye ulaşım maliyetlerindeki azalma ve işlemlerin hızlanması gibi gelişmeler tüketicilerin, konut/araba sahibi olmak, eğitim masraflarını karşılamak veya yeni bir iş kurmak gibi ekonomik planlarını hayata geçirebilmelerine vesile olmuş ve bu durum hanehalkı ve firma borçluluk oranlarını artırmıştır (Hall, 2008, s.15-16).

1960-2015 yılları arasında finansal kesim tarafından ülke içinde sağlanan kredi, özel sektöre ülke içinde sağlanan kredi ve özel sektöre ülke içinde bankacılık kesimi tarafından sağlanan krediye ilişkin dünya ortalaması verileri Grafik 2.1'de gösterilmiştir.

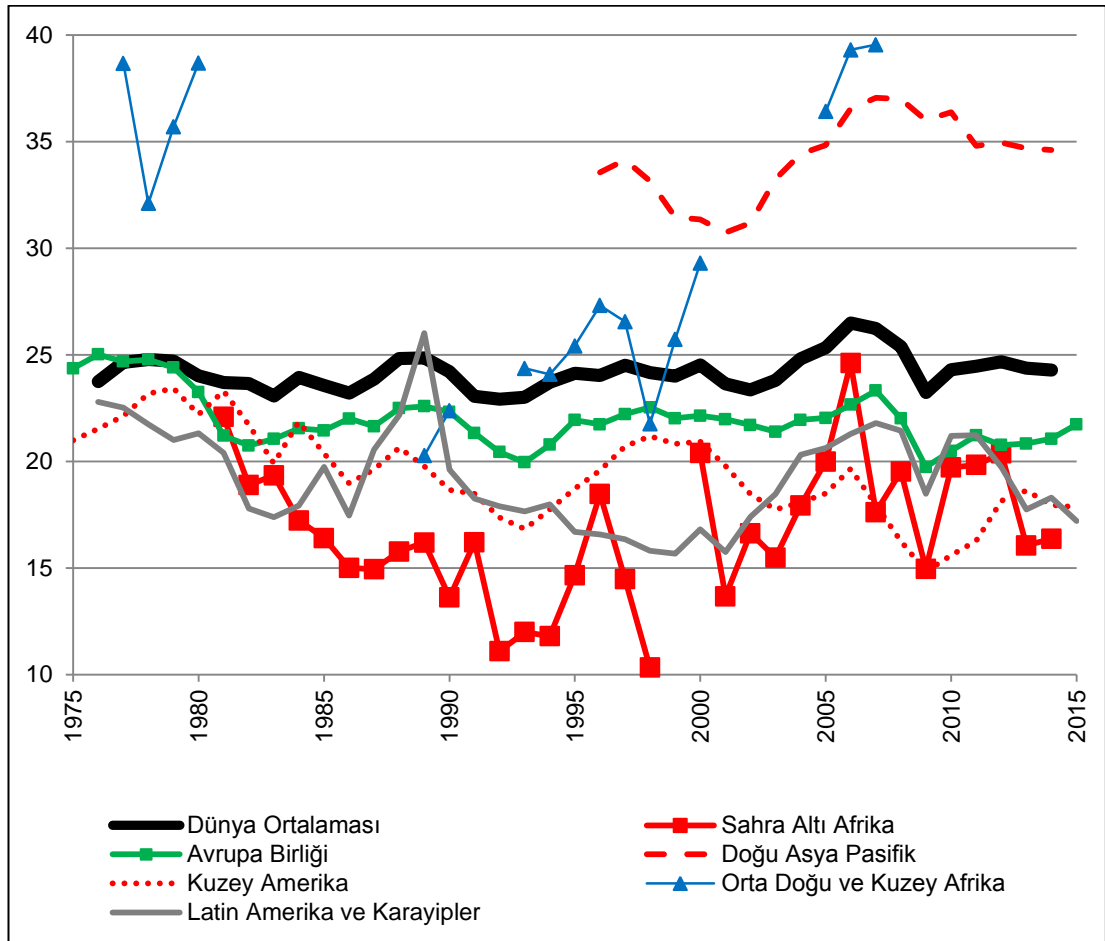
Grafik 2.1: Kredi Kullanımı (1960-2015, Dünya Ortalaması)

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim: 13.12.2016)

⁹ Bunların yanı sıra finansal tabana yayılmanın yaygınlaştırılması yönünde yenilikçi politika ve yaklaşımlar üreten Finansal Tabana Yayılma Birliği (AFI) Ağustos 2016 itibarıyla 94 gelişmekte olan ekonomiden merkez bankası ve finansal otoritesi üyeleri ile dikkat çeken bir oluşumdur. Üye ülkeler, dünya genelinde finansal sistemin dışında kalan 2 milyarlık nüfusun yüzde 85'inden fazlasını temsil etmektedir. Birlik tarafından 2011 yılında yayımlanan Maya Bildirgesi, finansal tabana yayılmanın yaygınlaştırılması için oluşturulan taahhütler bütünüdür (AFI Genel Ağ sitesi).

Bunun yanı sıra dünya genelinde hanehalkları gelirinde meydana gelen yükselme tüketicilerin daha büyük tutarlı kredilere imza atmasını, daha büyük borç yükünün altına girmesini ve büyük yatırımlar yapmasını beraberinde getirmiştir (OECD, 2005, s.33).

2008 küresel finansal kriz döneminde düşen tasarruf oranlarının kriz sonrasında dünya genelinde bir toparlanma eğilimine girdiği ve çoğunlukla arttığı gözlenmiştir (Grafik 2.2).

Grafik 2.2: Tasarruf Oranları (Milli Gelirin Yüzdesi)

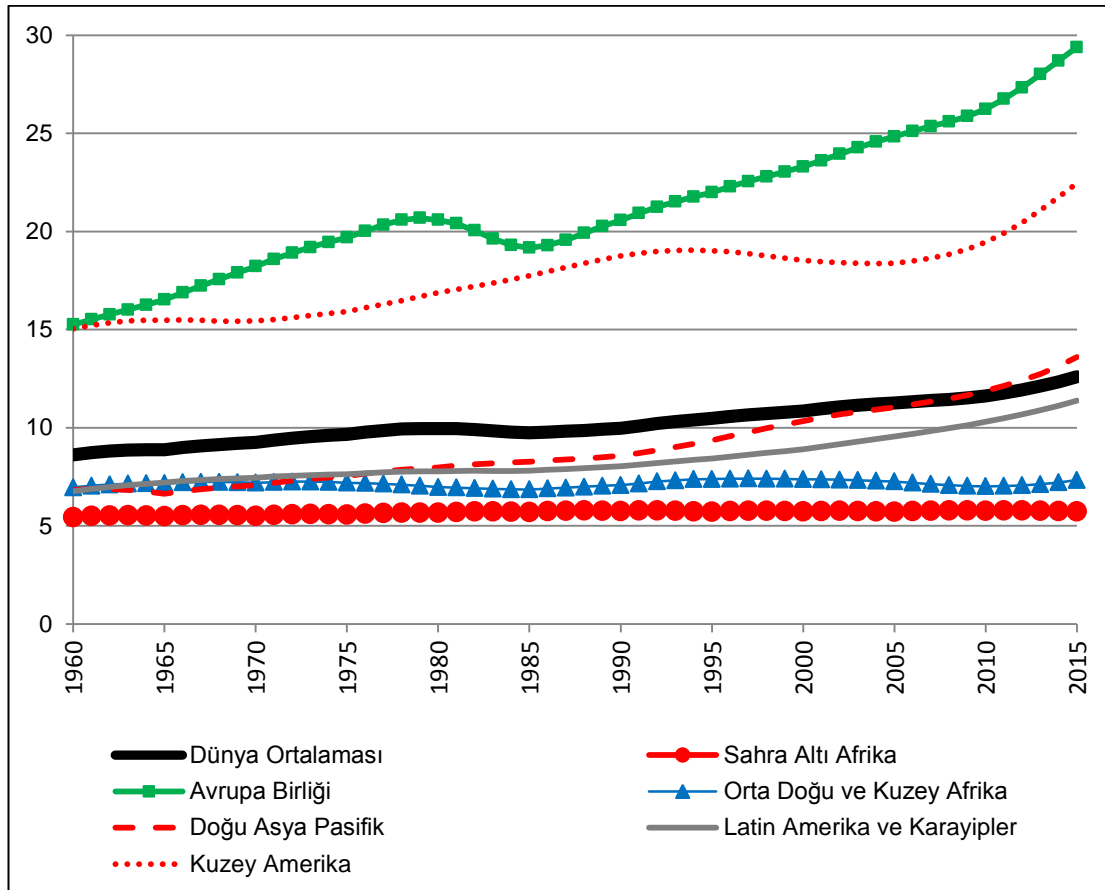
Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim: 12.12.2016)

Tüketiciler, teknolojik gelişmelerin sağladığı avantajlardan faydalanabilmek, finansal ürün ve hizmetlerdeki yeniliği, sürekli gelişimi ve finansal piyasalardaki yüksek rekabeti kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmek ve riskleri yönetebilmek için finansal okuryazarlığa daha fazla ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Özellikle yaşanan son finansal krizin, kötü finansal kararların yalnızca bireylerin finansal sağlıklarını değil tüm

sistemin sağlıklı işleyişini tehlikeye attığını göstermesiyle finansal okuryazarlık daha büyük bir ciddiyetle ele alınması gereken bir konu haline gelmiştir.

2.1.2. Demografik Yapıda ve Emeklilik Sistemindeki Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya genelinde yaşanan “doğum patlaması” döneminde doğan nesil emeklilik dönemine ulaşmış veya yaklaşmıştır. Bu nesil, eski nesillere göre genel olarak daha geç ve daha az sayıda çocuk sahibi olmuştur (OECD, 2005, s.27). Demografik yapıda meydana gelen bu gelişmeler nedeniyle günümüzde gitgide daha az sayıda çalışan daha çok sayıda emekliyi, beklenen yaşam süresinin¹⁰ de uzaması ile daha uzun bir süre için destekliyor hale gelmiş, yaşlı bağımlılık oranı¹¹ artmıştır (Grafik 2.3).

Grafik 2.3: Yaşlı Bağımlılık Oranı (Yüzde)

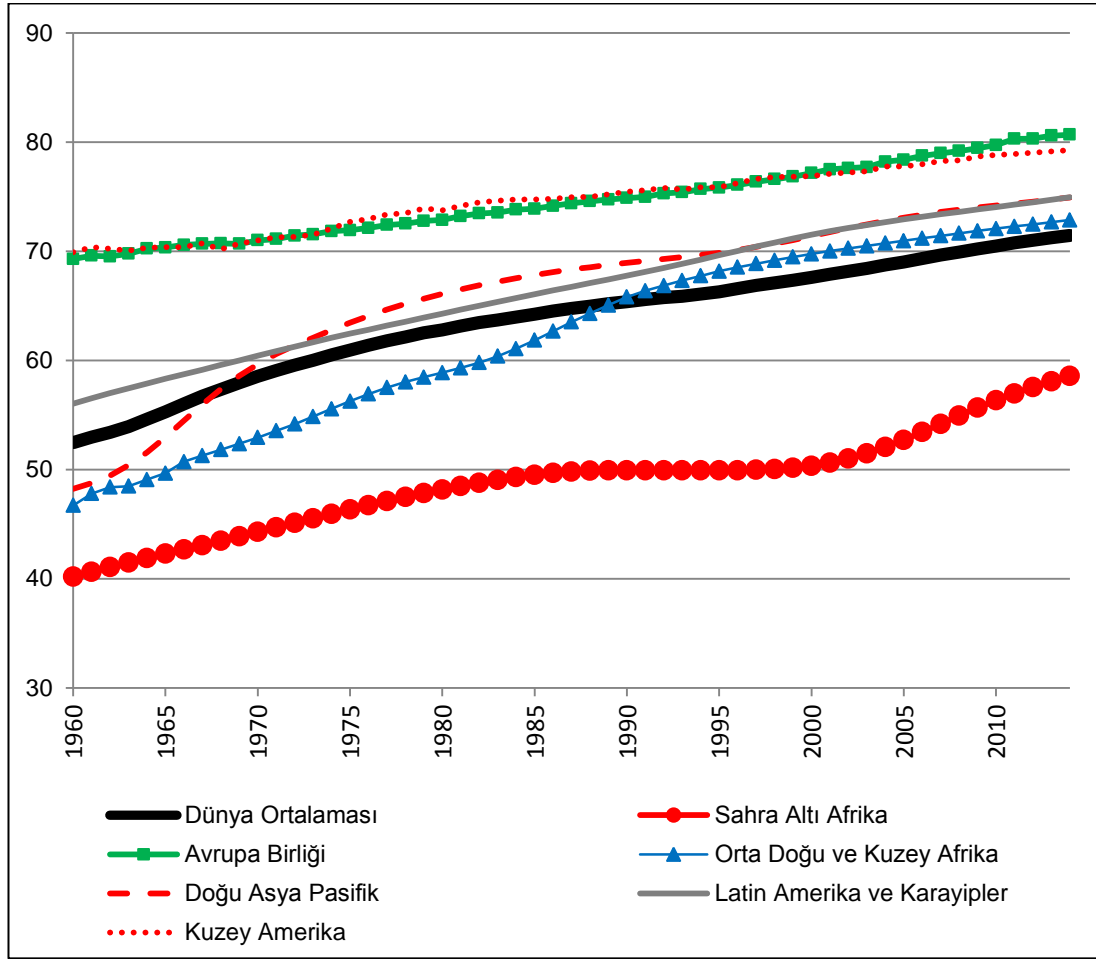
Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim: 12.12.2016)

¹⁰ Yeni doğmuş bir bireyin yaşamı boyunca belirli bir dönemdeki yaşa özel ölümlülük hızlarına maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısı (TÜİK, 2014).

¹¹ “15-64” yaş grubundaki her 100 kişi için “65 ve daha yukarı” yaş grubundaki kişi sayısı (TÜİK, 2014).

Beklenen yaşam süresinin uzaması ayrıca kendi emeklilik döneminin uzunluğuna paralel olarak tüketicilerin bu döneme ilişkin planlarını daha özenli gözden geçirmeleri gereğini gündeme getirmiştir (Grafik 2.4). Diğer bir deyişle, beklenen yaşam süresinin uzaması, tüketicilerin emeklilik sonrası daha uzun bir dönemi finanse edebilecekleri şekilde planlama yapmaları sorumluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Grafik 2.4: Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim: 12.12.2016)

Öte yandan yukarıda yer verilen demografik değişiklikler, birçok ülkede yıllar boyunca uygulanagelmış emeklilik planlama sistemlerini sürdürülemez kılmış, politika değişikliklerini zorunlu hale getirmiştir. Emeklilerin gitgide daha az sayıda çalışan tarafından desteklendiği bir yapıda, politika değişikliği olmaması durumunda hükümetler, sistemin sağladığı faydalarda kesinti, vergi artışı, yüksek kamu borçlanması, daha

düşük asgari geçim indirimi veya emeklilik yaşının artırılması gibi zor kararlarla karşı karşıya kalmışlardır (OECD, 2005, s.30-31).

Birçok ülke mevcut sosyal güvenlik sistemlerini gözden geçirmiş ve bir kısmı bu sistemlerde köklü değişikliklere gitmiştir. Bu bağlamda, geçmişte birçok ülkede devlet eliyle yürütülen tanımlanmış fayda esaslı emeklilik sistemleri, yerini tanımlanmış katkı payı esaslı emeklilik sistemlerine bırakmaya başlamıştır¹².

Bu kapsamda, tanımlanmış katkı payı esaslı emeklilik sistemlerine dâhil olan tüketiciler, tasarruf dönemlerinde yatırım riski, emeklilik dönemlerinde ise enflasyon ve yaşam süresi uzunluğuna bağlı riskler, emekli olunacak tarihteki finansal koşulların belirsizliğinden kaynaklı oynaklık riski gibi sayısız finansal riskle karşı karşıya kalmaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2011, s.1; OECD, 2005, s.28).

Bu değişiklik, tüketicilere emeklilik dönemlerine ilişkin finansal kararlarının detaylarına yönelik daha büyük bir karar alma sorumluluğu yüklemektedir¹³. Tüketiciler, emeklilik dönemlerine ilişkin sağlıklı karar alabilmeleri için emekli maaşlarının ve sosyal güvenlik sisteminin sağladığı faydaların hesaplanması, reel ve nominal miktar kavramlarının anlaşılması, gelecekteki gelirlerinin öngörülebilmesi, emeklilik yaşının tespiti, beklenen yaşam süresine ilişkin olasılıkların değerlendirilmesi gibi çok çeşitli, zor ve finansal açıdan uzmanlık gerektiren kararlarla yüzleşmektedir (Lusardi ve Mitchell, 2006, s.2). Tüm bu değerlendirmelerin ardından tüketiciler, yaşamları boyunca ne kadar birikim yapacaklarını ve bu birikimlerini nasıl değerlendireceklerini belirleme sorumluluğunu yüklenmektedir. Bu gelişmeler, finansal risklerin devlet, işveren ve finans kurumlarından tüketicilere kayması sonucunu doğurmaktadır (Hogarth, 2007, s.147; Lusardi ve Tufano, 2009, s.1; Minehan, 2006; OECD, 2014d, s.15).

---

¹² Tanımlanmış fayda esaslı emeklilik sistemlerinde hizmet sağlayıcı belirli bir emeklilik gelirini garanti ederken tanımlanmış katkı payı esaslı emeklilik sistemlerinde emeklilik geliri katkı oranları ve gelir elde edilen dönemde verilen yatırım kararlarına ve varlık fiyatlarındaki dalgalanmalara bağlı olarak değişmektedir.

¹³ Sosyal güvenlik sisteminin varlığı ve sunduğu imkânların kapsamı hem tasarruf etme hem de finansal okuryazarlığa yatırım yapma güdüsünü etkilemektedir (Japelli ve Padula, 2011, s.3; Lusardi ve Mitchell, 2014, s. 7; Xu ve Zia, 2012, s.13). Tüketicilerin emeklilik dönemlerinde belli bir yaşam standardını koruyabilmek için gerekli tasarruf ve yatırım kararlarını alırken daha fazla sorumluluk ve finansal risk üstlendikleri sistemlerde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik ilgi daha yüksek olmaktadır.

Burada gerek tüketiciler gerekse finansal sistem ve genel ekonomi için kaygı veren husus, tüketicilerin bu süreçte karşılaşılabilecekleri risklerin farkında olmamaları veya farkında olsalar bile bu riskleri nasıl yönetecekleri konusunda finansal bilgi ve beceri sahibi olmamalarıdır.

Tüm bu gelişmeler, dünya genelinde tüm finansal birimler tarafından finansal okuryazarlığa verilen önemi artırmaktadır.

2.2. Dünyada Finansal Okuryazarlık: Niceliksel Sonuçlar

Dünya genelinde 1990'lardan itibaren finansal okuryazarlık seviyesinin ölçülmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Finansal okuryazarlık seviyesinin ölçülmesi, geliştirilmesine ihtiyaç duyulan konuların ve kırılgan grupların tespit edilmesi, gerekli karşılaştırmaların yapılabilmesi, zaman içinde gelişimin izlenebilmesi, finansal okuryazarlığı geliştirmeye yönelik yapılan çalışmaların sonuçlarının değerlendirilebilmesi ve etkin programlar yürütülebilmesi açılarından önem arz etmektedir (Fuhrmann, 2015).

Sağlıklı bir ölçüm yapılabilmesi için finansal okuryazarlık tanımının ve çerçevesinin iyi belirlenmesi, objektif, güvenilir ve geçerli öğelerle ölçülmesi gerekmektedir.

Birçok ülkede, genel nüfusun veya belirli grupların finansal okuryazarlık seviyelerini ölçmeye yönelik hem kamu ve özel sektör, hem de uluslararası kuruluşlar tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Uluslararası kuruluşlar tarafından dünya genelinde yapılan anketlerde birtakım benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu çalışmalarda elde edilen temel sonuç, finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğudur. Lewis ve Messy (2012, s.16-17), birçok ülke genelinde yapılan anketlerden çıkan sonuçların, tüketicilerin karmaşık finansal kararlar almada yeterince beceri sahibi olmadıklarını, uzun vadeli finansal plan yapmadıklarını, tasarruf ve yatırıma ilişkin kavramlara yeterince hâkim olmadıklarını gösterdiğini belirtmiştir.

Anket sonuçlarının istikrarlı bir şekilde ortaya koyduğu diğer bir sonuç, görece yüksek gelir seviyesine sahip ülkelerde finansal okuryazarlık seviyesinin, daha düşük gelir seviyesine sahip ülkelere nazaran yüksek ancak yine de genel seviye olarak düşük olduğudur.

Finansal okuryazarlık seviyesinin gelir ve eğitim düzeyi, cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken ve kentsel veya kırsal yerleşim yerinde yaşıyor olmayla ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Finansal okuryazarlığa ilişkin niceliksel veriler sunan anket sonuçları demografik olarak incelendiğinde, düşük gelir ve eğitim düzeyine sahip tüketicilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin de düşük olduğu gözlemlenmektedir.

Kadınlar, dünya genelinde erkeklere nazaran daha düşük finansal okuryazarlık seviyesine sahiptir.

Finansal okuryazarlık ve yaş ilişkisi ters "U" şeklinde gelişmekte, diğer bir deyişle, gençler ve yaşlılar, orta yaşlılara nazaran daha düşük finansal okuryazarlık seviyesine sahip olmaktadır.

Dünya genelinde coğrafi, ırksal ve etnik farklılıkların da tüketicilerin finansal okuryazarlık seviyeleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Yapılan anketler ülkeler arasında farklılıklar ortaya koyduğu gibi aynı ülke içinde ırksal, etnik kökene bağlı ve farklı yerleşim bölgeleri arasında farklılıklar olduğunu da ortaya çıkarmaktadır.

Yüksek gelirli ülkelerde yapılan araştırmalara göre bu ülkelerde finansal okuryazarlığın emeklilik planlaması, portföy farklılaştırması, borsa katılımı ve kredi performansı ile birebir ilişkili olduğu bulgusu elde edilmiştir. Görece düşük gelirli ülkelerdeki araştırma sonuçlarına göre ise finansal okuryazarlığın finansal erişim ile yani en basit tanımıyla banka hesabına sahip olma ile birebir ilişkili olduğu belirtilmektedir (Xu ve Zia, 2012, s.9).

Bunların yanı sıra, tüketicilerin düşündüklerinden daha düşük finansal okuryazarlık seviyesine sahip oldukları sonucu ortaya çıkmıştır ki bu durum finansal bilgi ve beceriye sahip olduğunu düşünen ancak yeterli bilgi

ve beceriye sahip olmayan ve dolayısıyla bu açılardan bir kazanım elde etme gayesi taşımayan büyük bir nüfusu işaret etmektedir. OECD INFE (2009, s.7)'de de finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik çalışmalarda karşılaşılan en büyük zorlukların tüketicilerin karşılaştıkları finansal risklerin farkında olmamaları, sahip oldukları finansal becerileri olduğundan fazla sanmaları ve finansal konulara çok az ilgi gösteriyor olmalarıdır.

Goel ve Khanna (2013, s.340) ile Lusardi ve Tufano (2009, s.10)'da da finansal okuryazarlık seviyesine ilişkin önyargılı düşüncelerin yaygın olduğuna yer verilmiştir. Buna göre, tüketicilerin finansal durumları hakkında fazla iyimser oldukları ve finansal işlemlere yönelik ihtiyatlı davranmadıkları ve bunun finansal kapasitelerinin üzerinde borçlanmak gibi yanlış finansal kararlara yol açtığı belirtilmektedir. Lusardi ve Mitchell (2011, s.11-12), gençlerin, kendi finansal okuryazarlık seviyelerini düşük, yaşlılarınsa yüksek olarak değerlendirdiklerini, ancak her iki grup için de finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğunu belirtmektedir. Anket sonuçlarına göre ayrıca kadınların erkeklere nazaran "bilmiyorum" cevabını daha çok işaretledikleri tespit edilmiştir.

Uluslararası kuruluşlarca birçok ülkede yapılan anketler, farklı ülkelerde yaşayan benzer grupların finansal okuryazarlık seviyelerini karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Bu bölümde, uluslararası karşılaştırmalara imkân veren dört temel çalışmanın sonuçlarına yer verilecektir.

2.2.1. Dünya Geneline Finansal Okuryazarlık Projesi

2011 yılında George Washington Üniversitesi bünyesinde kurulmuş olan Küresel Finansal Okuryazarlık Mükemmeliyet Merkezi (GFLEC), Dünya Geneline Finansal Okuryazarlık (FLat World¹⁴) adlı bir proje yürütmektedir.

Lusardi ve Mitchell (2014, s.10)'e göre tasarruf ve yatırım kararlarının temelinde üç önemli kavram yer almakta olup bunlar, bileşik faiz, enflasyon ve risk çeşitlendirmesi kavramlarıdır. Bu temel kavramları anlama ve bu kavramlara ilişkin sayısal hesaplamalar yapabilme yetileri Annamaria Lusardi ve Olivia Mitchell tarafından finansal okuryazarlığı ölçmeye yönelik bir soru

---

¹⁴ Thomas Friedman tarafından kaleme alınan "The World Is Flat" (Dünya Düzdür) kitabına atıfta bulunmaktadır.

setine dönüştürülmüş ve 2004 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde “Sağlık ve Emeklilik Çalışması” adlı çalışma kapsamında, 50 yaş üstü tüketicilerin finansal okuryazarlığını ölçme amacıyla kullanılmıştır. “Büyük 3” olarak anılan bu sorular daha sonra dünya genelinde farklı zamanlarda birçok araştırmada farklı hedef kitlelere uygulanmıştır (Lusardi ve Mitchell, 2011, s.3-4; Xu ve Zia, 2012, s.7).

Bu soru setinin temel prensipleri, sadelik, ilgili olma, kısalık ve farklılaştırma kabiliyetidir (Lusardi ve Mitchell, 2014, s.10). Sorular, en temel finansal kavramların anlaşılabilirliğini ölçmeye yönelik olarak oluşturulmuştur. Tüketicilerin gündelik finansal kararlarına dair bilgi toplayarak finansal kararlarına ilişkin daha genel bir çerçeveyi görebilmeyi amaçlamaktadır. Soru setindeki soru sayısı az tutulmuş ve tüketicilerin finansal bilgi seviyelerini karşılaştırabilmek üzere farklılaştırılabilir türde oluşturulmuştur.

Soru seti, basit finansal karar almaya ilişkin üç sorudan oluşmaktadır. Çoktan seçmeli olan ilk soru bileşik faiz hesaplamasını içermektedir. İkinci soru yine çoktan seçmeli olup enflasyon kavramının anlaşılabilirliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. İlk iki soru finansal bilgiyi ölçmekle beraber temel sayısal beceriyi de ölçmektedir. Doğru/yanlış olarak cevaplandırılması istenen üçüncü soruda ise hisse senedi ve yatırım fonlarına ilişkin bir ifade yer almakta olup risk çeşitlendirmesine ilişkin bilginin ölçülmesi amaçlanmaktadır.

Hastings ve diğerleri (2012, s.11), Lusardi ve Mitchell’in “Büyük 3” olarak adlandırılan bu soru setinin finansal okuryazarlığın ölçümünde kullanılan uluslararası bir standart haline geldiğini belirtmektedir.

Lusardi, ise bu projenin finansal okuryazarlığa küresel bir bakış açısı getirdiğini, uluslararası karşılaştırmalara olanak tanıdığını ve kırılgan grupların tespiti için önemli bir adım olduğunu vurgulamaktadır (Lusardi, 2012).

Bu sorular Dünya Genelinde Finansal Okuryazarlık Projesi kapsamında zaman içinde toplam 15 ülke¹⁵ genelinde uygulanan finansal okuryazarlık ölçüm anketlerine eklenmiş¹⁶ ve aynı/benzer soruların birçok ülkede uygulanıyor olması, farklı kesimlerin finansal okuryazarlık seviyelerini karşılaştırmaya imkân sağlamıştır.

Anketlerden çıkan ortak sonuç, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak finansal okuryazarlığın düşük olduğudur. Aynı zamanda finansal okuryazarlık, genç ve yaşlı nüfusta düşük, orta yaşta daha yüksek olarak ölçülmektedir. Ayrıca düşük gelir grubunun yüksek gelir grubuna göre daha düşük finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu gözlenmektedir. Eğitim seviyesi ile finansal bilgi arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmesine rağmen, yüksek eğitim seviyesine sahip tüketicilerin dâhi düşük finansal okuryazarlığa sahip olduğu belirtilmektedir. Anketlerden çıkan ortak sonuçlardan bir diğeri, finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketicilerin emeklilik dönemi finansal planlamasına daha büyük önem verdiğidir. Bir diğeri ise kadınların finansal okuryazarlık seviyelerinin erkeklere göre daha düşük olduğudur. Son olarak anket sonuçlarına göre erkek tüketicilerin, finansal okuryazarlık seviyelerini olduğundan daha yüksek olduğunu düşünüyor olduğu tespit edilmiştir.

Lusardi, ortaya çıkan ortak sonuçların dünyanın “düz” olduğunu teyit ettiğini vurgulamaktadır (Lusardi, 2012).

Tüm bu benzerliklere rağmen ülkeler arasında bazı farklılıklar da tespit edilmiştir (Lusardi ve Mitchell, 2011, s.9-10). Örneğin, matematik ve bilimde daha başarılı olan toplumların¹⁷ sayısal bilgiyi ölçen sorularda daha başarılı olduğu, enflasyon geçmişi olan ülkelerde¹⁸ yaşayanların enflasyona ilişkin soruyu doğru yanıtlama oranlarının daha yüksek olduğu, emeklilik sisteminde devlet etkisinin azaldığı ülkelerde¹⁹ yaşayanların risk çeşitlendirmesine ilişkin soruya daha büyük oranda doğru yanıt verdiği gözlemlenmektedir.

¹⁵Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Romanya, Rusya, Şili, Yeni Zelanda.

¹⁶ <http://gflec.org/initiatives/flat-world/>. Erişim: 4 Mayıs 2016, GFLEC.

¹⁷ İsveç ve Hollanda.

¹⁸ İtalya.

¹⁹ İsveç.

Diğer birçok açıdan yapılan gruplandırmalar neticesinde ırksal, etnik, dinî ve coğrafi açılardan da farklı kesimlerin farklı finansal okuryazarlık seviyeleri olduğu tespit edilmiştir (Lusardi ve Mitchell, 2011, s.11).

2.2.2. Dünya Bankası Finansal Yeterlilik Anketi

Düşük ve orta gelirli ülkelerde farklı toplulukların finansal yeterliliklerini güçlendirmek üzere konuya ilişkin kaynak ve bilgi gelişimini finanse etmek ve politika yapıcıları konuya ilişkin strateji/program hazırlama sürecinde desteklemek amacıyla 2008 yılında Rusya Federasyonu Maliye Bakanlığı tarafından Dünya Bankası bünyesinde Rusya Finansal Okuryazarlık ve Eğitim Fonu kurulmuştur²⁰. Fon, 2008 - 2013 yılları arasında işlerliğini sürdürmüştür (World Bank, 2013a, s.ix).

Bu süreçte Dünya Bankasınca oluşturulan çalışma grubu, Rusya Federasyonu Maliye Bakanlığı tarafından sağlanan finansman desteği ile söz konusu amaca yönelik olarak iki koldan çalışmalarını yürütmüştür. Bunların ilki düşük ve orta gelirli ülkelerde finansal yeterliliğin seviyesinin ve dağılımının ölçülmesi için bir araç geliştirilmesidir. İkincisi ise gerek yöntem belirlemek ve yol haritası oluşturmak için yol göstererek gerekse mali kaynak desteği sağlayarak finansal yeterliliği artıracak programlar ve projeler geliştirilmesidir (World Bank, 2013b, s.xi).

Bu doğrultuda, Fon tarafından finanse edilen ve Dünya Bankası tarafından yürütülen çalışmalardan biri Finansal Yeterlilik Anketi'dir. Bu çalışma kapsamında finansal yeterliliğin çerçevesi belirlenmiş²¹, bireylerin finansal yeterliliklerini ölçmeye yönelik ulusal anketler geliştirilmiş ve elde edilen sonuçlar analiz edilmiştir.

²⁰ Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi, G8 Rusya Dönem Başkanlığı (2006) döneminde temel politika önceliklerinden sayılmıştır.

²¹ Dünya Bankası finansal yeterliliği, tüketicilerin edinmiş oldukları finansal okuryazarlığı kendi finansal çıkarları doğrultusunda kullanma becerisi olarak tanımlamıştır (World Bank, 2013b, s.2). Sayısal beceri, finansal farkındalık ve finansal hizmet sağlayıcılarla etkileşim için gerekli tecrübeden oluşan finansal bilginin, motivasyon eksikliği, davranışsal veya çevresel faktörler gibi nedenlerle finansal davranışı destekleyemediği durumlarla da karşılaşılabilmektedir. Bu nedenle "finansal okuryazarlık" daha dar bir alanı ifade ederken Dünya Bankası Finansal Yeterlilik Anketinde finansal davranışlara vurgu yapmak adına daha geniş bir kavram olarak "finansal yeterlilik" kullanılmıştır. Özellikle düşük ve orta gelirli ekonomilerde gözlenen düşük finansal tabana yayılmanın finansal yetersizlikten kaynaklandığı belirtilmektedir. Finansal yeterliliği sınırlı tüketiciler finansal kaynaklarını etkin kullanamamakta, tüketim düzleştirmesi yapamamakta ve finansal riskleri yönetememektedirler.

Çalışma, nitel ve nicel olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Nitel aşamada düşük ve orta gelirli 8 ülkede²² finansal yeterliliği oluşturan finansal bilgi, beceri, tavır ve davranışların neler olabileceğine yönelik araştırmalar yapılmış ve bu doğrultuda finansal yeterlilik anket soruları oluşturulmuştur. Nicel aşamada ise tamamlanan anket 2012 yılında aralarında Türkiye'nin de yer aldığı 7 ülkeye²³ uyarlanarak yetişkin nüfusa uygulanmıştır²⁴.

Anketi cevaplayan kişiler için 18 yaşından büyük olma ve hane içinde finansal kararlarda söz sahibi olma ve/veya en azından kendi harcamalarını yönetebiliyor olma önkoşulu getirilmiştir. Anketler yüz yüze mülakatlar şeklinde gerçekleştirilmiştir (World Bank, 2013b).

Finansal yeterliliğin ölçüldüğü bu çalışmada temel olarak sayısal beceri ve temel finansal kavramları anlama, günlük para yönetimi, geleceğe yönelik finansal planlama yapma, finansal ürün seçimi ve finansal hedef belirleme, risk tercihleri gibi finansal motivasyonlar değerlendirilmiştir.

Anket sonuçlarına göre tasarruf etme, gider takibi yapma ve geleceğe yönelik finansal tavır alma konularında ülkelerin benzer şekilde düşük puan elde ettikleri görülmüştür.

Anket sonuçları demografik açıdan incelendiğinde, kadınların, bütçeleme ve tasarruf etme davranışlarına yönelik yeterlilik seviyelerinin erkeklere nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, kadınların bu konularda hane içinde daha fazla söz sahibi olduğuna ve bu konularda becerilerinin daha yüksek olduğuna dair araştırma sonuçları ile tutarlıdır.

Buna ek olarak, gençlerin bütçeleme davranışında yaşlılara göre daha yetersiz oldukları ve bütçeyi aşan fazla harcama konusunda eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Çalışmada kentsel ve kırsal yerleşim bölgeleri arasında finansal davranışlara ilişkin tutarlı bir sonuç elde edilememiştir.

---

²² Kolombiya, Malavi, Meksika, Namibiya, Papua Yeni Gine, Tanzanya, Uruguay, Zambiya.

²³ Kolombiya, Ermenistan, Lübnan, Meksika, Nijerya, Türkiye, Uruguay. Papua Yeni Gine'de pilot uygulama yapılmıştır. Türkiye Finansal Yeterlilik Araştırması sonuçlarına Bölüm 3.2.1.'de yer verilecektir.

²⁴ Anket daha sonra Azerbaycan, Batı Şeria/Gazze, Bosna Hersek, Bulgaristan, Fas, Filipinler, Malavi, Moğolistan, Mozambik, Romanya, Rusya Federasyonu ve Tacikistan'da da uygulanmıştır.

Eğitim seviyesi arttıkça bütçe yapma, finansal açıdan ileri görüşlü davranma, beklenmeyen giderler için tedarikli olma, tasarruf etme gibi davranışlarda artış kaydedilirken yüksek eğitim seviyesinin aynı zamanda fazla harcama yapma ile de bağlantılı olduğu tespit edilmiştir.

Son olarak finansal yeterlilik puanları gelir seviyesine göre değerlendirildiğinde, tasarruf etme, beklenmeyen giderler için tedarikli olma ve finansal ürün seçimi gibi konularda yüksek gelirliilerin daha yüksek puan elde ettikleri ancak bu kişilerin fazla harcama eğilimlerinin daha yüksek olduğu, bütçe yapma ve finansal hedef belirleme açılarından daha zayıf oldukları görülmüştür.

2.2.3. OECD INFE Anketi

OECD INFE, finansal okuryazarlığın geliştirilmesine ilişkin düzenlenecek programlar ve hazırlanacak ulusal stratejiler için dayanak oluşturmak üzere nüfusun gereksinimlerini, kırılgan grupları ve uygulamalardaki eksiklikleri belirleyebilmek adına karar alıcılara referans olması amacıyla bir anket oluşturmuştur. Bu anket zamanlararası değişimleri gözlemlene imkânı sunarken uluslararası karşılaştırmalara da zemin oluşturmaktadır (OECD INFE, 2011, s.3).

2010-2011 yıllarında 14 ülke²⁵ tarafından yetişkin nüfusa uygulanmış bu anketlerin üç ila beş senede tekrarlanmalarının ve başka ülkelerde de bu anket uygulamasının teşvik edildiği belirtilmiştir²⁶ (Atkinson ve Messy, 2012, s.57).

OECD INFE, finansal okuryazarlığı, “doğru finansal kararlar alabilmek ve bireysel finansal refaha ulaşabilmek için gerekli olan farkındalık, bilgi, yetenek, tutum ve davranış birleşimi” olarak tanımladığından finansal okuryazarlık ölçüm anketinde sadece finansal bilgiyi değil aynı zamanda finansal davranış ve finansal tutumu da ölçmekte ve değerlendirmektedir.

²⁵ Almanya, Arnavutluk, Birleşik Krallık, Çekya, Ermenistan, Estonya, Güney Afrika, İngiliz Virjin Adaları, İrlanda, Macaristan, Malezya, Norveç, Peru, Polonya.

²⁶ Söz konusu anket soruları kullanılarak 2013 yılında TEB ve Boğaziçi Üniversitesi iş birliği ile Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi oluşturulmuş ve ülkemizde elde edilen sonuçlar ile bu 14 ülke verisi karşılaştırılmıştır. Endekse ilişkin bilgi 3.2.2. bölümünde verilecektir.

OECD INFE tarafından hazırlanan bu anketler, yüz yüze görüşme veya telefon görüşmesi şeklinde yetişkin nüfusa uygulanmıştır.

Ankette yer alan soruların özelliği uzmanlık gerektirmemesi ve çok zor olmamalarıdır. Sorular ülke bazında küçük farklılıklar gösterebilmektedir.

Finansal bilginin ölçülmesi bölümünde yer alan finansal bilgi soruları, matematiksel bölme işlemi, basit ve bileşik faiz hesaplamaları, paranın zaman değeri, enflasyon, risk ve getiri kavramları ile risk çeşitlendirmesi konularına yönelik finansal bilgi seviyesini ölçmeyi amaçlamaktadır. Sekiz sorudan en az altı doğru cevap verilmesi finansal bilgi seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir²⁷.

Finansal davranışlar, finansal okuryazarlığın en önemli bileşeni kabul edilmektedir²⁸ (Atkinson ve Messy, 2012, s.23). Finansal davranışları ölçmenin amaçlandığı ikinci bölümde yer alan sorular, para yönetimi, bütçeleme, finansal karar alma süreçleri ve tasarruf etme gibi çeşitli finansal davranışları ölçmeye yönelik tasarlanmıştır.

Bu bölümde yöneltilen sorular finansal davranışlara yönelik olabildiğince geniş bir bilgi setine ulaşmayı amaçlamaktadır. Örneğin, tüketicilerin herhangi bir mal veya hizmeti satın almadan önce araştırma yapma, kendi mali durumuna göre değerlendirme, faturaları zamanında ödeme, finansal durumunu yakından izleme, uzun vadeli finansal planlama yapma, aile içinde finansal karar alma sürecinde yer alma, bütçeleme yapma, tasarruf etme finansal ürün seçimi gibi çok çeşitli sorulara yer verilmektedir.

Ölçülen dokuz davranıştan en az altısını olumlu işaretleyenlerin yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu düşünülmektedir²⁹.

Finansal tutumlar da finansal davranışlar gibi finansal okuryazarlığın önemli belirleyicilerindedir. Anketin finansal tutumları irdelediği üçüncü

---

²⁷ 2010 yılında anketin uygulandığı nüfusun yarısından fazlasının en az altı doğru cevap verdiği ülkeler: Almanya, Birleşik Krallık, Çekya, Estonya, İngiliz Virjin Adaları, İrlanda, Macaristan, Malezya.

²⁸ Her üç bölümün de toplulaştırılmış sonuçlarının elde edilmesinde finansal davranış puanları en yüksek, finansal bilgi ise ikinci yüksek ağırlığa sahiptir (Atkinson ve Messy, 2012, s.40).

²⁹ Anketin uygulandığı nüfusun yarısından fazlasının en az altı olumlu cevap verdiği ülkeler: Almanya, Birleşik Krallık, İngiliz Virjin Adaları, İrlanda, Malezya, Norveç ve Peru.

bölümünde kısa ve uzun vadeli tasarruf ve harcama tercihlerine yönelik sorular yer almaktadır. Bu sorulara yönelik verilen finansal açıdan olumlu cevap oranları ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermiştir³⁰.

Atkinson ve Messy (2012, s.36-42)'de yer alan analiz sonuçlarına göre; finansal bilgi ile finansal davranışlar arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu, yüksek finansal bilgiye sahip olan tüketicilerin olumlu finansal davranışlarda bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca, finansal davranışlar ile finansal tutumlar arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu, finansal tutumlarını kısa vadeli bakış açısıyla şekillendiren tüketicilerin finansal davranış puanlarının da görece düşük olduğu; finansal bilgi, davranış ile tutumların birlikte ele alınmasıyla elde edilen toplu sonuçlara göre ülkeler arasında büyük farklılıklar gözlemlendiği³¹ belirtilmektedir. Anket sonucunda Almanya, İngiliz Virjin Adaları, Macaristan ve Malezya'nın diğer ülkelere göre daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu, yukarıdaki ülkelerle birlikte Birleşik Krallık, Çekya, İrlanda, Norveç ve Peru'nun ortalamasının üzerinde finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu ve Ermenistan, Güney Afrika ve Polonya'nın diğer ülkelere göre daha düşük finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Sonuçlar cinsiyet bazında incelendiğinde; finansal bilgi değerlendirilmesinde kadınların finansal okuryazarlık seviyelerinin erkeklere nazaran düşük olduğu; finansal davranış değerlendirilmesinde finansal bilginin değerlendirilmesinde elde edilen sonuçlar kadar belirgin bir sonuç çıkmadığı, bazı ülkelerde kadınların bazı ülkelerde ise erkeklerin daha yüksek puanlamaya sahip olduğu bazı ülkelerde ise iki kesim arasında benzer puanlama olduğu; finansal tutumların değerlendirilmesinde ise kadınların erkeklere nazaran daha uzun vadeli bakış açısı ile finansal tutum sergilediği ve toplulaştırılmış değerlendirilmede ise Macaristan hariç tüm ülkelerde kadınların finansal okuryazarlık seviyelerinin erkeklere göre daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

---

³⁰ Anketin uygulandığı nüfusun yarısından fazlasının ortalamasının üzerinde olumlu cevap verdiği ülkeler: Almanya, Arnavutluk, Çekya, Güney Afrika, İngiliz Virjin Adaları, Macaristan, Malezya, Norveç, Peru.

³¹ Almanya ve İngiliz Virjin Adalarında yüzde otuzun üzerinde bir nüfus her üç bölümde de yüksek puan elde ederken Ermenistan, Güney Afrika ve Polonya, her üç bölüm için de düşük puan alan yüzde 20-30'luk bir nüfusa sahiptir. Almanya, İngiliz Virjin Adaları, Macaristan ve Peru haricindeki ülkelerde üç bölümün hiçbirinden yüksek puan alamayan en az yüzde 10'luk bir nüfus vardır.

Finansal okuryazarlık seviyesinin beklenenin aksine yaş veya deneyimin bir fonksiyonu olmadığı sonucuna varılmıştır³². Yaşlı nüfusun, hızla değişen finansal piyasalara ayak uydurmakta ve algısal yıpranma nedeniyle sahip olduğu finansal bilgiyi uygulamaya aktarmakta zorlandığı belirtilmektedir. Orta yaş grubunun (30-60 yaş) finansal okuryazarlık seviyesinin genç ve yaşlı nüfusa göre daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Bazı istisnalar olmakla beraber, yüksek gelir grubunun finansal okuryazarlık seviyesinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Son olarak, eğitimle finansal okuryazarlık seviyesi arasında pozitif yönlü ilişki olduğu, yükseköğrenim görmüşlerin daha yüksek finansal bilgi seviyesine sahip olduğu ve daha fazla olumlu finansal davranış sergilediği belirtilmiştir.

OECD INFE anketi 2015 yılında güncellenerek ve 30 farklı dilde tercüme edilerek otuzun üzerinde ekonomide³³ 18-79 yaş arası yetişkinlere uygulanmıştır (OECD, 2016c, s.17). Ankete ilk kez katılan ülkeler için anket uluslararası karşılaştırmalara olanak tanırken ankete ikinci kez katılan ülkeler için aynı zamanda zamanlararası bir karşılaştırmaya da imkân sağlamıştır.

Söz konusu anket sonuçları finansal okuryazarlık seviyesinin düşüklüğüne ve bu konuda önemli mesafeler katedilmesi gerektiğine dair bilgi sunmaktadır. Ankete katılan ülkelerin ortalama puanı 21 puan³⁴ üzerinden 13,2; katılan OECD ülkelerinin ortalama puanı ise 13,7 olarak hesaplanmıştır³⁵ (OECD, 2016c, s.52).

Ankete ayrıca finansal tabana yayılmaya ilişkin de veri toplanmış ve analiz edilmiştir. Bu kapsamda finansal ürün kullanımı (ödeme, tasarruf,

³² Aynı tespit Hall (2008, s.15)'da da yer almaktadır.

³³ Bu ankete katılan ekonomilerden bazıları: Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Beyaz Rusya, Birleşik Krallık, Brezilya, Çekya, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Gürcistan, Hırvatistan, Hollanda, Hong Kong, İngiliz Virjin Adaları, Kanada, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malezya, Norveç, Polonya, Portekiz, Rusya Federasyonu, Tayland, Türkiye, Ürdün ve Yeni Zelanda. Anketin Türkiye'deki uygulamasına 3.2.3. bölümünde yer verilecektir.

³⁴ Finansal bilgi 7, finansal davranış 9, finansal tavır 5 puan.

³⁵ Fransa, finansal davranış puanının yüksek olmasının da etkisiyle en yüksek puanı (toplam 14,9; bilgi 4,9; davranış 6,7; tutum 3,2) elde etmiş, Hong Kong ise 14,4 puan (bilgi 5,8; davranış 6,0; tutum 2,7) ile OECD ortalaması üzerinde yer alan tek OECD dışı ekonomi olmuştur. Türkiye'nin toplulaştırılmış puanı 12,5 (bilgi 4,6; davranış 4,8; tutum 3,1) olup ülkemiz hem OECD ülkeleri ortalamasının hem de katılan ülkelerin ortalamasının altında kalmıştır.

emeklilik, borçlanma, sigorta vb.), farkındalığı, tercihi ile tüketicilerin resmi ve resmi olmayan finansal sistemdeki katılımlarına (tanıdıktan borç alma, aile içinde tasarruf biriktirme vb.) ilişkin sorulara yer verilmiştir (OECD, 2016c, s.54-58).

2.2.4. Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı Finansal Okuryazarlık Modülü

OECD, finansal okuryazarlığın yetişkinler için olduğu kadar gençler için de önemli olduğuna dikkat çekmektedir (OECD, 2016a, s.27). Gençlerin günümüzde ebeveynlerinin dönemlerine kıyasla daha karmaşık ve hızla değişen finansal ürün ve hizmetler ile karşı karşıya kaldıkları ve hızla gelişen finansal sisteme ayak uydurabilmek için finansal okuryazarlığa gereksinim duydukları belirtilmektedir. Ayrıca, beklenen yaşam süresinin artması, sosyal refah uygulamalarındaki ve emeklilik sistemlerindeki değişiklikler ile iş piyasasındaki oynaklıkların bu gereksinimi artırdığı vurgulanmaktadır.

Dahası, özellikle 15 yaş grubu gençlerin, zorunlu eğitimlerini tamamlamalarının ardından yükseköğrenime devam edip etmemeleri, edeceklerse bu öğrenim hayatını nasıl finanse edecekleri gibi birçok konuda karar aferesinde oldukları, hayatlarının büyük bir bölümünü etkileyebilecek önemli finansal kararlar alma aşamasında finansal okuryazarlığa ihtiyaç duydukları belirtilmektedir.

Bu açılardan değerlendirildiğinde, gençlerin finansal okuryazarlık seviyelerinin ölçülmesi, geliştirilmesi gereken konuların belirlenmesi ile finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik olarak oluşturulacak stratejilerin şekillenmesi açısından önem arz etmektedir.

OECD, 15 yaşındaki gençlerin çeşitli alanlarda bilgi ve becerilerini ölçmeye yönelik olarak 2000 yılından itibaren, üç yılda bir, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) adı verilen bir değerlendirme programı düzenlemektedir.

Belirtilen hedef kitlenin, matematik, okuma ve fen bilimlerine yönelik bilgi ve becerilerini ölçmeyi amaçlayan söz konusu program, 2012 yılında

gençlerin ayrıca finansal okuryazarlık düzeylerinin ölçülmesine ilişkin opsiyonel bir modülü sınava dâhil etmiştir³⁶.

Para, banka işlemleri, mali planlama ve yönetim, risk ve getiri kavramları ile finansal görünüm alanlarını kapsayan bu modül ile gençlerin finansal kavramları ve olayları anlama, analiz etme, finansal çerçevede değerlendirme ve bilgiyi finansal karar alma sürecinde doğru şekilde uygulayabilme becerilerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır (OECD, 2016a, s.80).

2012 yılında PISA, 65 ülke/bölgede 510.000 gence uygulanmış olup değerlendirmenin 28 milyonluk bir nüfusu temsil ettiği belirtilmektedir (OECD, 2014b, s.184). Aynı yıl finansal okuryazarlık modülü ise 18 ülke/bölgede³⁷ 29.000 gence uygulanmış olup bu değerlendirmenin dokuz milyonluk bir nüfusu temsil ettiği belirtilmektedir (OECD, 2014c, s.32).

Bu modülle dünya genelinde ilk kez 15 yaş grubu gençlerin finansal okuryazarlık seviyelerini karşılaştırma yapmaya uygun bir biçimde ölçmeye olanak sağlanmıştır (Lusardi ve Mitchell, 2011, s.13-15).

2012 yılında kâğıt üzerinde uygulanan, açık uçlu veya çoktan seçmeli olarak cevaplandırılacak şekilde iki saat süren ilk sınavın ardından 2015 yılı için uygulama tekrar gözden geçirilmiş ve 2015 yılında PISA finansal okuryazarlık modülü bilgisayar üzerinden cevaplandırılacak bir saatlik bir sınava dönüştürülmüştür (OECD, 2016a, s.93).

PISA kapsamında hazırlanan finansal okuryazarlık modülü, hem ülkeler arası karşılaştırma yapmaya olanak tanımış hem de matematik ve okuma becerilerinin finansal okuryazarlığa etkisi konusunda fikir vermiştir.

Finansal okuryazarlık seviyesi en yüksek öğrenciler Çin Halk Cumhuriyeti (Şangay)'nde tespit edilirken Avustralya, Belçika (Flaman

³⁶ Değerlendirme anında 15 yaş 3 ay – 16 yaş 2 ay aralığında olan ve eğitim türünden bağımsız olarak en az 6 yıl eğitim görmüş olma şartı aranmaktadır. Bu modülün uygulanacağı öğrenciler, PISA'nın uygulandığı öğrenciler arasından rastgele seçilmiştir (OECD, 2014c, s.21, 32).

³⁷ 13 üye ülke/bölge (Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Belçika (Flaman Topluluğu), Çekya, Estonya, Fransa, İspanya, İsrail, İtalya, Polonya, Slovakya, Slovenya, Yeni Zelanda) ile OECD'nin iş birliği halinde olduğu 5 ülke/bölge (Çin Halk Cumhuriyeti (Şangay), Hırvatistan, Kolombiya, Letonya, Rusya Federasyonu). Söz konusu ekonomilerin dünya gelirinin yüzde 40'ını temsil ettiği belirtilmektedir (OECD, 2014c, s.13).

Topluluğu), Çekya, Estonya, Polonya ve Yeni Zelanda, OECD ortalamasının üzerinde kalmışlardır. Kolombiya ise değerlendirmede son sırada yer almıştır (OECD, 2014a).

Değerlendirme sonuçları ülke içinde ve ülkeler arasında dikkat çekici farklılıklar olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Değerlendirmede, gençlerin finansal okuryazarlık performansları ile ülkelerin kişi başına düşen milli gelir ve finansal erişim gibi ülke verileri birlikte ele alınmıştır (OECD, 2014c, s.73). Değerlendirme sonucunda, kişi başına düşen milli geliri görece düşük olan Çekya, Estonya ve Polonya'da ortalama skorlar kişi başına düşen milli gelirin görece yüksek olduğu Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İspanya ve İtalya'ya göre daha yüksek çıkmıştır. Öte yandan finansal ürün ve hizmetlere erişim ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında pozitif yönlü bir korelasyon kaydedilmiştir. Buna göre bir finans kurumunda hesabı olan gençlerin finansal okuryazarlık seviyeleri herhangi bir finans kurumunda hesabı olmayan gençlere nazaran yüksek olarak tespit edilmiştir.

Değerlendirme sonucunda finansal okuryazarlık becerileri ile matematik ve okuma becerileri arasında pozitif yönlü güçlü bir korelasyon olduğu tespit edilmiştir (OECD, 2014a, s.3). Bu bağlamda, matematik ve okuma performansı yüksek gençlerin finansal okuryazarlık performanslarının da yüksek olduğu kaydedilmiştir. Ancak gençlerin bu alanların yalnız birinde yüksek performans sergilenmesinin, yüksek finansal okuryazarlık seviyesi için yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Japelli ve Padula (2011, s.3)'ya göre ise PISA matematik bölümü finansal okuryazarlık seviyesine ilişkin iyi bir göstergedir.

PISA sonuçları genelinde kız ve erkek öğrenciler arasında erkekler lehine belirgin bir fark gözlenirken PISA finansal okuryazarlık modülünde bu tür bir ayrım gözlenmemiştir³⁸ (OECD, 2014a, s.3).

Finansal okuryazarlık seviyesi ve cinsiyet ilişkisi, yetişkinler ve gençler için de farklılık göstermektedir. OECD (2014c, s.81)'de finansal

---

³⁸ Erkekler lehine küçük de olsa bir fark gözlenen İtalya hariç.

okuryazarlık seviyesi açısından cinsiyetin yetişkinlerde belirgin bir ayrıştırıcı olması, erkek ve kadınların yetişkinliklerindeki sosyo-ekonomik farklılıklarına bağlanmaktadır. Diğer bir deyişle, erkek ve kadınların ilerleyen yaşlarda farklı eğitim imkânlarına sahip olmaları ile emek piyasası ve finansal piyasalara girişte farklı şartlarda olmaları zamanla farklı finansal bilgi düzeyi ve deneyim elde etmelerine neden olmaktadır.

Değerlendirme, öğrenciler hakkında bilgi edinilmesinin yanında öğrencilerin aileleri, ev ve okulları, öğrenme deneyimleri ile finansal tutumlarına yönelik bilgi edinilmesini de içermektedir (OECD, 2014c, s.32).

Değerlendirme sonuçları bu bilgilerle birlikte ele alındığında, sosyo-ekonomik açıdan avantajlı ailelerin çocuklarının bu açıdan dezavantajlı olan çocuklara nazaran daha yüksek finansal okuryazarlık seviyesine sahip olduğu görülmüştür. Son olarak, sonuçlar ebeveynlerin eğitim seviyelerine göre değerlendirildiğinde de benzer bulgular elde edilmiştir (OECD, 2016a, s.83). Eğitim seviyesi yüksek ebeveynlerin çocuklarının finansal okuryazarlık seviyelerinin görece yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

2.3. Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine Yönelik Finansal Eğitim Politikaları

Dünya genelinde birçok uluslararası kuruluş, kamu, özel sektör³⁹ ve sivil toplum kuruluşu tarafından finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Finansal okuryazarlığın gerek tüketiciler ve finansal sistem gerekse tüm ekonomi üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde ve bu etkilerin küresel çapta yansımaları izlendiğinde bu çalışmaların tüm kesimler için fayda sağlayacağı aşikârdır.

Uygulanmakta olan finansal eğitim programları kredi, borçlanma, girişimcilik, bütçeleme, sigorta, yatırım, tasarruf, emeklilik planlaması, finansal sisteme erişim ve finansal tüketicilerin hak ve yükümlülükleri gibi çok çeşitli konuları işlemektedir. Bazı programlar bu konulardan yalnızca biri üzerinde yoğunlaşırken bazı programlarsa birden çok konuyu ele almaktadır.

³⁹ Braunstein ve Welch (2002, s.448) özellikle ticari bankaların finansal eğitim açısından önemli bir sağlayıcı olduğunu belirtmektedir.

Dünya genelinde birçok finansal eğitim programı genel kamuoyuna ulaşmayı hedeflerken belirli hedef gruplarına yönelik programlar da düzenlenmektedir (Atkinson ve Messy, 2013; Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları, 2014; FLEC, 2011; Fluch, 2007, s.92; Garcia ve diğerleri, 2013; Messy ve Monticone, 2012, 2016; OECD 2013, 2016b).

Söz konusu programların hedef kitleleri arasında göçmenler⁴⁰, öğrenciler ve okul yaşındaki çocuklar⁴¹, öğretmenler ve eğiticiler⁴², çalışan yetişkinler⁴³, işsizler⁴⁴, emekliler ve yaşlılar⁴⁵, kız çocukları ve kadınlar⁴⁶, küçük ve orta büyüklükteki işletmeciler ve girişimciler⁴⁷, düşük gelirli kesim⁴⁸, borçlu tüketiciler⁴⁹ ve finansal sistemin dışında kalan kesim⁵⁰ gibi çok çeşitli kesimler yer almaktadır.

Bunların yanı sıra, üniversite eğitime başlama, ev alma, evlenme, boşanma, çocuk sahibi olma, işsiz kalma gibi hayatın belli başlı dönüm noktalarında olan kişilerin hedeflendiği programlar da mevcuttur⁵¹.

Ayrıca, dünya genelinde etnik azınlıklar, engelliler, kırsal kesimde yaşayan nüfus, çeşitli meslek grupları (işçiler, çiftçiler, maden işçileri, medya çalışanları vb.), sosyal yardım işlerinde çalışan kişiler, okuma yazma bilmeyen nüfus, üniversite öğrencileri, kredi kartı kullanıcıları gibi farklı kesimlere ulaşmayı hedefleyen programlar da düzenlenmektedir.

⁴⁰ Avustralya, Endonezya, Filipinler, İspanya, İsveç, Kanada, Kuzey İrlanda, Meksika, Portekiz, Yeni Zelanda.

⁴¹ Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Birleşik Krallık, Brezilya, Çekya, Çin Halk Cumhuriyeti, Danimarka, Endonezya, Ermenistan, Estonya, Fas, Filipinler, Fransa, Gana, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, Hollanda, Hong Kong, İspanya, İsrail, İsveç, Japonya, Kanada, Kolombiya, Letonya, Lübnan, Malezya, Mısır, Nijerya, Polonya, Portekiz, Romanya, Ruanda, Rusya, Sırbistan, Slovenya, Tayland, Türkiye, Uganda, Yeni Zelanda, Zambiya.

⁴² Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Estonya, Güney Afrika, İsveç, Letonya, Peru, Portekiz, Slovenya, Türkiye, Zambiya.

⁴³ Birleşik Krallık, Çekya, Estonya, İspanya, İsveç, Letonya, Slovenya, Türkiye.

⁴⁴ Letonya, Portekiz, Sırbistan, Slovenya, Türkiye.

⁴⁵ Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Brezilya, Çin Halk Cumhuriyeti, Estonya, Fransa, Güney Kore, Hindistan, İspanya, İsveç, İtalya, Kanada, Meksika, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovenya, Türkiye.

⁴⁶ Avustralya, Brezilya, Burundi, Endonezya, Ermenistan, Güney Afrika, Hindistan, Mısır, Kenya, Polonya, Singapur, Suudi Arabistan, Tanzanya, Türkiye, Uganda, Zambiya.

⁴⁷ Brezilya, Çin Halk Cumhuriyeti, El Salvador, Endonezya, Fas, Filipinler, Guatemala, Hindistan, Hollanda, İspanya, Kamboçya, Kenya, Letonya, Malavi, Mısır, Nijerya, Nikaragua, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Suudi Arabistan, Tanzanya, Türkiye, Uganda, Vietnam, Zambiya.

⁴⁸ Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya, Botswana, Güney Afrika, Hindistan, Letonya, Meksika, Nijerya, Pakistan, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Singapur, Türkiye, Uganda.

⁴⁹ Gana, Malavi, Malezya, Mozambik, Polonya, Portekiz, Slovenya, Uganda.

⁵⁰ Afrika ve Latin Amerika ülkelerin büyük çoğunluğu, Amerika Birleşik Devletleri.

⁵¹ Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Fransa, Güney Kore, Hindistan, Hollanda, Japonya, Polonya, Romanya, Sırbistan, Türkiye.

Dünya genelinde en çok öğrenciler ve okul çağındaki çocuklara yönelik finansal eğitim programlarına rastlanırken borçlu veya borçlanmayı planlayan tüketicilerin hedef kitle olduğu programların sayısı da artış göstermektedir (OECD, 2016b, s.32).

Finansal eğitim programları farklı hedef kitlelerinden bir veya birkaçını hedefleyebilmektedir. Lusardi ve Mitchell (2014, s.31), tüketicilerin finansal durum ve tercihlerindeki farklılıklar nedeniyle hedef kitle belirlemenin önemli olduğuna yer vermektedir. Finansal açıdan kırılgan grupların belirlenmesi ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik girişimlerde bu grupların hedeflenmesi oldukça önemlidir. Xu ve Zia (2012, s.40-41) bireylerin finansal bir konuyu alakalı bulmalarının ve o konuya ilişkin motivasyonlarının finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik programların etkinliğini artıran davranışsal faktörler olduğuna değinmektedir.

Finansal alışkanlıkların ve tavırların bireylerde oldukça genç yaşlarda şekillenmeye başladığı bu nedenle de bireylerin olabildiğince erken yaşta finansal konularda eğitime başlanmasının önemini ve erken yaşta verilen finansal eğitimin finansal okuryazarlığın temelini oluşturmaya yönelik iyi bir fırsat olduğunun altı çizilmektedir⁵² (Hopley, 2003, s.9; OECD, 2014d, s. 17).

Bunların yanı sıra, günümüzde birçok ülkede⁵³ finansal eğitime ilişkin konular okul müfredatlarına eklenmektedir. OECD (2014d, s.17)'de, okullarda finansal eğitim verilmesinin sadece öğrencilere değil onlar kanalıyla öğretmenlere, ailelere, dolayısıyla daha geniş bir topluluğa ulaşılabilme imkânı sunduğuna değinilmektedir.

Finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik çalışmalar çoğunlukla genel ağ siteleri üzerinden sağlanmakla beraber, sosyal medya kanalları da oldukça yaygın kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra basılı yayın, kurs ve seminerler, video oyunları, mobil cihaz uygulamaları, filmler, konuya ilişkin

---

⁵² OECD'ye göre yedi yaş öncesinden başlanabilir.

⁵³ Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Birleşik Krallık, Brezilya, Çekya, Çin Hak Cumhuriyeti, Danimarka, Endonezya, Estonya, Filipinler, Gana, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, Hollanda, Hong Kong, İrlanda, İspanya, İsrail, Kanada, Lübnan, Japonya, Malezya, Portekiz, Rusya Federasyonu, Singapur, Tayland, Yeni Zelanda, Zambiya (Garcia ve diğerleri, 2013; Messy ve Monticone, 2012 ve 2016; OECD INFE, 2009, s.21; OECD 2013, 2016b).

farkındalık ve ilgi uyandırmayı amaçlayan yarışmalar ve medya kampanyaları da seçilen yöntem ve araçlar arasında yer almaktadır. Bunlara ek olarak birçok ülkede konuya ilişkin bilgi düzeyini ve farkındalığı artırıcı müzeler ile para, tasarruf, finansal okuryazarlık ve finansal farkındalık günleri/haftaları⁵⁴ dikkat çekmektedir (Garcia ve diğerleri, 2013; Messy ve Monticone, 2012, 2016; OECD 2013, 2016b). Finansal okuryazarlığı ve farkındalığı geliştirmeye yönelik çalışmalar için uygun format; konu ve hedef kitleye göre değişmektedir.

Finansal eğitim programlarının etkinliğini artırmak için uygun format kadar uygun zamanlama da önem arz etmektedir. OECD (2009, s.5)'ye göre işe başlama, evlenme, çocuk sahibi olma gibi olumlu gelişmeler kadar finansal kriz⁵⁵, işsiz kalma, borç ödemede güçlük çekme gibi olumsuz gelişmeler de finansal okuryazarlık seviyesinin geliştirilebilmesine yönelik talebin artmasından dolayı uygun zamanlamayı işaret eden dönemlerdir.

Finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik çalışmalar dünya genelinde yaygınlaşmaktadır. Yoksullara Yardım İçin Danışma Grubu (CGAP) tarafından 2010 yılında düzenlenen ankete katılan 142 ekonominin yüzde 58'i finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik sorumlulukları olduğunu beyan etmiştir⁵⁶ (Atkinson ve Messy, 2013, s.21).

Dünya genelinde ülkelerin bir bölümü finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik olarak finansal eğitim ulusal stratejileri geliştirmektedir.

Finansal eğitim ulusal stratejisi, ulusal düzeyde eş güdümün sağlandığı bir finansal eğitim programı veya çerçevesi olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2013, s.20). Buna göre finansal eğitimin önemini gerekli yasal düzenlemelerle benimseyen söz konusu strateji, finansal eğitimin tanımını ve kapsamını ulusal özellikler ve öncelikler doğrultusunda ulusal düzeyde belirler. Strateji, ulusal çapta sorumlu olarak belirlenen bir

---

⁵⁴ Küresel Para Haftası (Mart ayının ikinci haftası), Avrupa Para Haftası (Mart ayında), Dünya Tasarruf Günü (31 Ekim) , ulusal finansal okuryazarlık haftaları vb.

⁵⁵ Küresel finansal kriz sonrası finansal okuryazarlığa gösterilen ilginin artması buna örnek gösterilebilir.

⁵⁶ Anket sonuçlarına göre ayrıca bu ekonomilerin yüzde 45'i finansal tabana yayılmaya ilişkin strateji belgeleri olduğunu, yüzde 68'i ise finansal tüketicinin korunmasına yönelik sorumlulukları olduğunu beyan etmiştir.

kuruluş ile farklı paydaşların iş birliği ve eş güdümünde, kararlaştırılmış amaç ve hedeflere, belirlenen zaman zarfında ulaşılmasını sağlayacak bir yol haritası içerir. Son olarak, ulusal strateji, çizilen yol haritasına etkin ve uygun şekilde katkı sağlanabilmesi adına diğer programlara yol gösterir.

Grifoni ve Messy (2012, s.4)'ye göre finansal eğitim ulusal stratejileri, ölçülebilir ve objektif yol haritaları çizerken ilgili taraflar arasında etkin bir eş güdüm sağlamak ve kaynak israfını azaltmaktadır. Bunlara rağmen gerek mali kaynak yetersizliği gerek öncü kurum veya kuruluşun belirlenmesindeki zorluklar gerekse ilgili tüm paydaşları ortak amaç ve hedefler doğrultusunda biraraya getirmek ve uzun vadeli taahhütlerini sağlamak gibi zorluklarla da karşılaşabilmektedir.

Finansal eğitim ulusal stratejileri bazı ülkelerde finansal tüketicileri güçlendirmeye yönelik olarak finansal tüketicinin korunması ve finansal tabana yayılmayı da içeren bütüncül bir stratejinin tamamlayıcı parçası olarak bazı ülkelerde ise başlı başına finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik politika önceliklerini belirlemek üzere düzenlenmektedir.

2016 yılı itibarıyla finansal eğitime yönelik, uygulanmakta olan bir ulusal strateji belgesini gözden geçirerek uygulamaya devam eden 11⁵⁷, ilk strateji belgesini uygulamakta olan 23⁵⁸, bir strateji belgesi hazırlığında olan 27⁵⁹, böyle bir belgenin hazırlanmasının planlandığı 5⁶⁰ ülke/bölge bulunmaktadır (Monticone, 2015; Garcia ve diğerleri, 2013; Messy ve Monticone, 2012, 2016; OECD, 2013, 2016b).

Dünya genelinde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik olarak gerek ulusal stratejiler gerekse diğer girişimlerle belirlenen politikalar konularına göre genel olarak üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar, basiretli borçlanma ve girişimcilik, tasarrufun teşviki ve emeklilik dönemine ilişkin planlama ile finansal tüketicinin finansal erişim ile hak ve

⁵⁷ Amerika Birleşik Devletleri, Avusturalya, Birleşik Krallık, Çekya, Hollanda, İspanya, Japonya, Malezya, Singapur, Slovakya, Yeni Zelanda.

⁵⁸ Belçika, Brezilya, Danimarka, Endonezya, Ermenistan, Estonya, Fas, Gana, Güney Afrika, Güney Kore, Hırvatistan, Hindistan, İrlanda, İsrail, İsveç, Kanada, Letonya, Nijerya, Pakistan, Portekiz, Rusya Federasyonu, Slovenya, Türkiye.

⁵⁹ Arjantin, Çin Halk Cumhuriyeti, El Salvador, Filipinler, Fransa, Guatemala, Hong Kong, Kenya, Kırgızistan, Kolombiya, Kosta Rika, Lübnan, Malavi, Meksika, Paraguay, Peru, Polonya, Romanya, Sırbistan, Suudi Arabistan, Şili, Tanzanya, Tayland, Uganda, Uruguay, Vietnam, Zambiya.

⁶⁰ Avusturya, İtalya, Makedonya, Ukrayna, Zimbabve.

yükümlülükleri konusunda bilgilendirilmesine yönelik içerik sunan finansal eğitim programlarıdır.

2.3.1. Basiretli Borçlanma ve Girişimcilik

Hızla gelişen finansal piyasalarda borçlanma araçları çeşitlendikçe tüketiciler çok çeşitli borçlanma alternatifleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketiciler bu alternatifleri finansal açıdan daha sağlıklı değerlendirebilirken finansal piyasalara yeni girmiş tüketiciler gibi finansal bilgi, beceri ve deneyim açısından yeterince donanımlı olmayan tüketiciler, hem kendilerini hem yakın çevrelerini hem de tüm finansal sistemi etkileyebilecek yanlış finansal kararlar alabilmekte, borçlanma kapasitelerinin üzerinde veya gereğinden yüksek maliyetle borçlanabilmektedir.

Bilinçsiz kredi ve kredi kartı kullanımı ile yasadışı araçlarla borçlanma, tüketicilerin ödeme güçlerinin üzerinde borçlanmalarına yol açabilmekte ve ödemelerde gecikme, ödeme güçlüğü ve bireysel iflasları beraberinde getirebilmektedir.

Borç ödeme güçlüğü veya aczine düşen tüketiciler aile bütünlüğünün bozulmasına varabilen sosyal sorunlar ile karşılaşabilmektedir. Hastalanma, işini kaybetme, sosyal çevresinde itibarını yitirme gibi nedenlerle çıkmaza giren tüketiciler, borçlarını ödeyebilmek için tekrar borçlanarak sürdürülemez bir döngü içine girebilmekte, bunun neticesinde üretkenliklerini kaybedebilmektedirler.

Aşırı borçlanmanın temelde iki nedeni vardır. Bunların ilki gelirden, iş kaybı veya hastalık gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanabilen ani bir azalma, ikincisi ise ödeme kapasitesinin üzerinde borç yükü altına girmiş olmaktır. Gelirdeki ani azalma, özellikle halihazırda belli bir borç yükü altında olan tüketicileri aşırı borçlu duruma düşürebilmektedir. Ödeme kapasitesinin üzerinde borçlanma ise bireysel finansal yönetimde başarısızlık veya düşük finansal okuryazarlık seviyesine bağlı bilgi, beceri ve deneyim eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Lusardi ve Tufano, 2009, s.2).

Literatürde borç sorunlarının düşük gelir seviyesinden ziyade düşük finansal okuryazarlık seviyesinden kaynaklandığına dair bulgulara rastlanmaktadır (Hopley, 2003, s.9; OECD, 2016b, s.12).

Dünya genelinde basiretli borçlanma konusundaki finansal eğitim programları çoğunlukla bireysel kredi kullanımı (tüketici kredisi, kredi kartı, yabancı para kredi, yüksek geri ödemeli krediler vb.) ile borç ve bütçe yönetimini kapsarken bir bölümü de özellikle ipotekli ev kredisi kullanımına ilişkin finansal danışmanlık sağlamaktadır⁶¹.

Konuya ilişkin finansal eğitim programlarının çoğu aşırı borçlanmayı, ödeme güçlüğüne veya ödemelerde gecikmeyi önlemeye yönelik bir içerik sunarken bir kısmı ise aşırı borçlanmadan kaynaklanan sorunları planlı bir şekilde çözmeye yönelik olarak tasarlanmaktadır (Hogarth, 2007, s.150). Önleyici içerikli programlar göçmenler, etnik azınlıklar, gençler, ilk kez ev sahibi olacaklar gibi birçok kesimi kapsayabilmektedir. İyileştirici programlara ise finansal sorunları planlı bir şekilde çözmeye yönelik bireysel hedef koyma ve ödeme planı oluşturmayı içeren programlar örnek verilebilir.

Programlarda uygulanan yöntemlerden bazıları basılı yayınlar, danışma hatları, bilgilendirici genel ağ siteleri, eğitim kampanyaları ve etkinlikler ile kurs ve seminerlerdir (OECD, 2005, s.67).

Basiretli borçlanmaya yönelik içerik sunan programlarla ödeme kapasitesi üzerinde ve/veya yasadışı araçlarla borçlanma gibi finansal tavır ve davranışlarda değişiklik amaçlanmaktadır. Ödeme kapasitesi üzerinde ve/veya yasadışı araçlarla borçlanmanın nedeni finansal bilgi, beceri ve deneyim eksikliğinden kaynaklanıyor ise finansal eğitim programları etkili sonuç verebilecektir.

Basiretli borçlanmanın yanı sıra girişimcilik konusu da dünya genelinde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik finansal eğitim çalışmalarının odağında yer almaktadır.

---

⁶¹ Basiretli borçlanmaya yönelik finansal eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü ülkelerden bazıları; Birleşik Krallık, Botswana, Brezilya, Ekvador, Estonya, Fas, Fransa, Gana, Güney Afrika, Hırvatistan, Hindistan, Hollanda, İtalya, Kanada, Kenya, Kolombiya, Litvanya, Meksika, Nijerya, Portekiz, Sırbistan, Tanzanya, Türkiye, Yeni Zelanda'dır (Garcia ve diğerleri, 2013, s.62-63; Messy ve Monticone, 2012, s.26,36,64,71,80,81; Messy ve Monticone, 2016, s.22; OECD, 2013, s.99,127; OECD, 2016b, s.31).

Mikro, küçük ve orta büyüklükteki girişimler dünya genelinde toplam girişimlerin çoğunluğunu oluşturmakta ve hem istihdama hem milli gelire büyük katkı sağlamaktadır⁶². Bu girişimler sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik büyüme ile finansal istikrar açısından önemli role sahiptir.

Ancak buna rağmen girişimciler birçok engelle karşılaşabilmektedir. Bunlar, finansal hizmet sağlayıcılardan kaynaklanan finansman arzına bağlı engeller olabileceği gibi iletişim, müzakere, yenilikçilik, problem çözme gibi girişimcilik ve yöneticilik becerilerinin, işe yönelik gerekli eğitim ve becerilerin eksikliğinden veya finansal okuryazarlık seviyesinde yetersizlikten kaynaklanan talep yönlü engeller de olabilmektedir. Girişimcilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olmasından kaynaklanan finansal bilgi ve güven eksikliği finansal erişimi kısıtlayabilmektedir (OECD INFE, 2015, s.13).

Politika yapıcılar arz ve talep yönlü engelleri ortadan kaldırarak mevcut girişimleri desteklemek ve yeni girişimleri teşvik etmek istemektedir. Bu yolla öncelikle mikro, küçük ve orta büyüklükteki girişimlerin finansal sağlamlıklarının ve gelişimlerinin sağlanması, nihayetinde ise ekonomik büyümeye katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde istihdam, yenilik ve üretim artışına katkı sağlayan küçük ve orta büyüklükteki girişimler büyük finansal kısıtlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunu sağlıklı bir şekilde aşmak üzere girişimcilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin geliştirilmesi ve uygun finansal erişimlerinin sağlanması gerekmektedir. Böylelikle finansal erişimin yaygınlaştırılması ile işletmelerin finansal kırılganlıklarının önüne geçilebileceği belirtilmektedir (ACCA, 2014, s.3).

Gelişmekte olan ekonomilerde her geçen gün daha büyük bir kitlenin gelirini maaşlı ve ücretli işlerden ziyade küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden sağladıkları belirtilmektedir. Bu nedenle girişimcilerin gerçekçi hedeflerle oluşturulan finansal eğitim programlarına doğru zamanda ulaşabilmeleri önem arz etmektedir. ACCA (2014, s.16)'ya göre girişimcilere yönelik finansal eğitim programları için doğru zaman işletmenin krediye

---

⁶² Örneğin 2007-2012 döneminde Asya'daki tüm resmi girişimlerin yüzde 98'i, ulusal iş gücününse yüzde 66'sı küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden oluşmaktadır (Messy ve Monticone, 2016, s.12).

ihtiyaç duyduğu an değil, işletmenin iş planının oluşturulduğu başlangıç aşamasıdır.

Dünya genelinde potansiyel girişimcilerin finansal okuryazarlıklarının geliştirilmesine yönelik finansal eğitim çalışmaları önem kazanmaktadır⁶³. Bu kapsamda düzenlenen finansal eğitim çalışmaları çoğunlukla kurs ve eğitim modülleri şeklindedir. Bazı finansal eğitim programları genç veya kadın girişimciler gibi daha dar bir kitleyi hedeflerken bazı programlarsa tüm girişimcilere yönelik olarak düzenlenmektedir.

Programlarda ele alınan konulardan bazıları temel iş pratikleri, muhasebe, yatırım ve büyüme stratejileri, maliyet, borç ve nakit yönetimi, yönetim, pazarlama, ürün ve kalite yönetimi ve mali kayıt tutmadır (Xu ve Zia, 2012, s.33-35). ACCA (2014, s.5)'ya göre finansal yönetim, risk yönetimi, mali kayıt tutma ve finansman sağlamaya ilişkin bilgilendirme, girişimcilere yönelik finansal eğitim programlarının içeriğinde mutlaka yer verilmesi gereken konulardır. OECD INFE (2015, s.18) ise söz konusu programların planlama, finansal riskler ve mali görünüme yönelik finansal bilgiyi güçlendirmesi, finansal beceriyi geliştirmesi, finansal açıdan olumlu davranış ve tavır oluşturmaları ve güven sağlaması gerektiğini belirtmektedir.

2.3.2. Tasarrufun Teşviki ve Emeklilik Dönemine İlişkin Planlama

Tasarruf, hanehalkının, harcanabilir gelirin harcamadığı kısmıdır. Bireyler, çeşitli nedenlerle tasarruf etmektedir (Lewis ve Messy, 2012, s.12-13; Özcan ve Günay, 2012; TCMB, 2015b, s.2-3).

Modigliani (1986), yaşam döngüsü hipotezinde bireylerin gelir elde edemeyecekleri dönemlerde tüketimlerini düzleştirebilmek için gelir elde ettikleri dönemde tasarruf ettiklerini, diğer bir deyişle tüketimlerini tüm yaşamlarına yaydıklarını belirtmektedir.

---

⁶³ Girişimciliğe yönelik finansal eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü ülkelerden bazıları; Brezilya, Çin Halk Cumhuriyeti, El Salvador, Endonezya, Fas, Filipinler, Guatemala, Hindistan, Hollanda, İspanya, Kamboçya, Kenya, Letonya, Malavi, Mısır, Nijerya, Nikaragua, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Suudi Arabistan, Tanzanya, Türkiye, Uganda, Vietnam, Zambiya'dır (Garcia ve diğerleri, 2013, s.62-63; Messy ve Monticone, 2012, s.26,36,64,71,80,81; Messy ve Monticone, 2016, s.22; OECD, 2013, s.99,127; OECD, 2016b, s.31).

Friedman (1957), sürekli gelir hipotezinde, bireylerin cari dönemdeki gelirlerinden ziyade uzun vadeli gelir öngörülerini de değerlendirip sürekli gelirlerini dikkate alarak tasarruf ettiklerini belirtmektedir. Buna göre, ileriki dönemde gelirden bir azalma öngörülüyorsa bireyler tasarruflarını artıracak, bir artış öngörülüyorsa ise bireyler tasarruflarını azaltacaklardır.

Bunun yanı sıra bireyler hastalık, kaza, iş kaybı gibi beklenmeyen olayları hesaba katarak ihtiyatlı olma güdüsüyle, yaşam tarzlarını geliştirme güdüsüyle, karşılaşılan yatırım fırsatlarını değerlendirmek adına girişimcilik güdüsüyle veya birikimlerini sonraki nesillere aktarabilmek için miras güdüsüyle tasarruf eğiliminde olabilmektedir.

Sosyal güvenlik sistemi, ekonomik istikrar, kişi başına düşen milli gelir seviyesi ve artış hızı, enflasyon ve faiz oranları, krediye ulaşma imkânları ve nüfusun yapısı, tüketicilerin tasarruf eğilimlerini şekillendiren faktörlerden bazıları olup bunlara ilişkin kısa açıklamalara aşağıda yer verilmiştir (Grigoli ve diğerleri, 2014, s.7-11; Lewis ve Messy, 2012, s.9-10; Özcan ve Günay, 2012; TCMB, 2015b, s.3-4).

Sosyal güvenlik sistemlerinin tüketicilere sağladıkları ile tüketicilerin tasarruf eğilimleri arasında ters yönlü bir ilişki olduğu öne sürülmektedir (Lewis ve Messy, 2012, s.9-10; Özcan ve Günay, 2012). Bunun birinci olası nedeni, ucuz veya ücretsiz sağlık sistemi ile çerçevesi belli emeklilik sistemlerinin tüketicilerin bireysel tasarruf gereksinimlerini ve eğilimlerini düşürmesidir. İkinci olası nedeni ise sosyal refah sisteminin devamlılığını sağlamak adına alınan yüksek vergilerin tüketicilerin harcanabilir gelirini azaltarak tasarruf imkânlarını azaltmasıdır.

Ekonomik istikrar ve tasarruf eğilimi arasında da ters yönlü ve güçlü bir ilişki vardır. Ekonomik istikrar dönemlerinde tüketiciler tasarruf etmek yerine harcama ve yatırım yapma eğiliminde olurken ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde tasarruf etmeyi tercih etmektedir. Bu tasarruf eğiliminin, ekonomideki ve iş gücü piyasasındaki istikrarsızlık nedeniyle ihtiyaten olabileceği gibi dönemin belirsizliğinden kaynaklı artan getiri oranları ile de bağlantılı olabileceği belirtilmektedir. Bu bağlamda, belirsizlik ve istikrarsızlık,

tasarruf davranışı için itici bir güçtür (Lewis ve Messy, 2012, s.9-10; TCMB, 2015b, s.4).

Literatürde yer verildiği üzere, tasarruf eğilimini artıran faktörlerden biri de kişi başına düşen milli gelirdeki değişimdir. Buna göre kişi başına düşen gelir arttıkça tasarruf eğilimi artmaktadır (Grigoli ve diğerleri, 2014, s.24).

Enflasyon, makroekonomik istikrarsızlığı ve belirsizliği artıracağından tasarruf eğiliminin artmasına neden olabilmekte ancak çok yüksek enflasyon dönemlerinde finansal araçlara yönelik güven de zedelendiğinden resmi tasarruflarda düşüş kaydedilmektedir (Lewis ve Messy, 2012, s.9; TCMB, 2015b, s.4).

Öte yandan reel faiz oranlarındaki artış, tüketimin alternatif maliyetini artıracağından tasarruf eğilimini artırabilmektedir (Lewis ve Messy, 2012, s.9; TCMB, 2015b, s.4).

Tasarruf eğilimini şekillendiren bir diğer faktör borçlanma imkânlarıdır (Lewis ve Messy, 2012, s.10; TCMB, 2015b, s.3-4). Krediye erişim imkânları arttıkça özellikle gelişmiş ekonomilerde tüketimin arttığı belirtilmektedir. Öte yandan krediye erişim imkânı kısıtlı olan tüketiciler tasarruf yapmayı tercih edeceklerdir. Gelişmekte olan ekonomilerde ise gelişmiş finansal sistemlerin sağladığı güvenli ve verimli tasarruf etme imkânının bir noktaya kadar tasarruf eğilimini artırdığına yer vermektedir.

Son olarak, tüketicilerin yaşı da tasarruf eğilimlerine şekil vermektedir (Grigoli ve diğerleri, 2014, s.25; Lewis ve Messy, 2012, s.10; Özcan ve Günay, 2012; TCMB, 2015b, s.3). Çalışan nüfusun tasarruf eğilimi yüksekken 15 yaş altı veya 64 yaş üstü nüfusun tasarruf eğilimi görece düşük seyretmektedir. Bu bağlamda, genç ve yaşlı bağımlılık oranları yüksek olan ülkelerde, tasarruf oranları düşük seviyede kalmaktadır.

Tüketiciler için tasarruf etmenin önemi yaşanan son finansal krizin ardından daha da artmıştır. Yaşanan küresel finansal kriz sonrası kredi

almak eskiye göre zorlaşmış ve pahalılaşmış, tasarruf etme ve tasarrufları doğru değerlendirme önem kazanmıştır (Lusardi ve Mitchell, 2014, s.5-6).

Tasarrufun önemine yönelik farkındalığı artıran gelişmelerden bir diğeri ise emeklilik sistemlerinde, tüketicilere daha fazla karar alma sorumluluğu yükleyen değişikliklerdir.

Tasarruf, sadece tüketiciler için değil finansal sistem ve ekonomiler için de önem arz etmektedir. Hannig ve Jansen (2010, s.24)'de tasarruf etmenin önemi, yıkıcı finansal kriz dönemlerinde oluşabilecek kırılganlıkları daha iyi idare edebilme becerisini artırması, küresel kredi daralması yaşanan dönemlerde finansal kuruluşların sisteme dâhil olan tasarruflar sayesinde fon tabanı çeşitliliğini sağlayabilmesi ve finansal sistemi derinleştirerek ekonominin direncini artırması açılarından ele alınmaktadır.

Tasarruf sahibi tüketiciler ekonomik şoklara karşı daha hazırlıklı olabilmekte, beklenmedik giderler için tasarruf sahibi olmayanlara nazaran çok fazla borçlanmak zorunda kalmamaktadır. Bu bağlamda, Atkinson ve Messy (2012, s.25)'de gerek finansal güvenliği sağlaması açısından gerekse krediye bağımlılığı azaltması açısından tasarruf etme davranışının finansal okuryazarlığın önemli bir bileşeni olduğu belirtilmektedir.

Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketiciler emeklilik dönemlerine dair finansal planlamalarını daha iyi yapacaklarından emeklilik dönemi için daha çok tasarruf edecekler, tasarruflarını daha iyi değerlendirecekler ve dolayısıyla yoksulluğun ve sosyal yardımlara yönelik taleplerin azalmasına katkı sağlayacaklardır (Lusardi ve Mitchell, 2011, s.13; OECD, 2005, s.50-51).

Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek tüketicilerin tasarruf eğiliminin daha yüksek olduğu ve bu tasarrufların daha doğru yatırımlara yönlendirildiği bilgisi ışığında finansal okuryazarlığın daha bilinçli tasarruf, yatırım ve tüketim kararları alınmasını ve kaynakların daha etkin dağılımını sağladığı, bunun da potansiyel büyümeyi, istihdamı ve toplumsal refahı artırdığı, dahası, yoksulluğun azaltılmasına katkı sağladığı belirtilmektedir (Hall, 2008, s.13;

Hopley, 2003, s.12; Minehan, 2006; OECD, 2005, s.13,35; TCMB, 2011a, s.84).

TCMB (2015b, s.5)'de yurt içi tasarrufların yurt içi sermaye birikimindeki payının artmasının ülkelerin ekonomik büyüme performanslarına olumlu yansıdığına yer verilmektedir.

Yurtiçi tasarrufların düşük olması nedeniyle oluşan yerli finansman arzı azlığının yabancı yatırıma olan ihtiyacı artırması finansal piyasalarda oynaklık riskini ve piyasaların dış şoklara karşı kırılganlığını artırmaktadır (TCMB, 2015b, s.5). Tasarrufların finansal sisteme dâhil edilerek işletme ve girişimler için krediye ve sonucunda üretken yatırımlara, altyapı yatırımlarına dönüştürülmesi sermaye birikimi sağlayacak, ekonomik gelişme ve büyümeyi beraberinde getirecektir. Yurt içi yatırımların yüksek olması aynı zamanda yabancı yatırıma bağıllığı da azaltacaktır.

Tüketicilerin tasarruf etme yöntemlerinin ekonomi üzerindeki etkisi büyüktür. Yastık altı tasarruflar, mal veya mülk alımı olarak değerlendirilen tasarruflar veya resmi olmayan finansman araçlarında değerlendirilen tasarruflar finansal tüketicinin korunması kapsamında geliştirilen çerçevenin dışında kalmakla beraber resmi finansal sistemin de dışında kaldığı için uzun vadede ekonomik büyümeye katkı sağlayamamaktadır. Bu nedenle, gelişmekte olan ekonomiler hanehalkı tasarrufunu teşvik etmeyi amaçlarken resmi tasarruf yöntemlerinin kullanılmasını da özendirmeyi amaçlamaktadırlar.

Devletlerin, sürdürülebilir ekonomik büyüme için kısa vadede hanehalkı tüketimini, uzun vadede ise yatırımlara dönüştürülmek üzere hanehalkı tasarrufunu teşvik etmek arasında bir denge kurması gereklidir (Lewis ve Messy, 2012, s.20).

Tasarrufu teşvik edebilmek adına devletler, tüketicilerin tasarruflarını güvenle finansal sisteme dâhil edebilmeleri için gerekli denetleme ve düzenleme mekanizmaları kurmakta, finansal tüketicinin korunmasına yönelik yasal düzenlemeler yapmakta, finansal sistemde, zorunlu tasarruf sağlayacak veya tüketicileri tasarrufa teşvik edecek bazı düzenlemelere

gitmekte finansal okuryazarlığı ve farkındalığı geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadırlar.

Günümüzde birçok ülkede tasarruf etmeyi ve emeklilik planlaması yapmayı teşvik etmeye yönelik finansal eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir⁶⁴.

Tasarrufun teşvik edilmesine yönelik finansal eğitim faaliyetlerinin başarıya ulaşabilmesi için öncelikle tüketicilerin neden tasarruf ettiklerine veya etmediklerine dair bilgi edinilmesi gerekmektedir. Finansal eğitim programları nasıl tasarruf edileceğinin yanı sıra neden tasarruf edilmesi gerektiğini de içermelidir.

Düşük tasarruf eğilimi, finansal dışsallık, düşük finansal okuryazarlık seviyesi, finansal kuruluşlara güven duyulmaması, tüketimi sosyal statü göstergesi olarak kabul eden sosyal normlar veya gelirin az olması gibi çok çeşitli nedenlerle açıklanabilmektedir (Lewis ve Messy, 2012, s.12).

Tasarruf eğiliminin düşük olması finansal bilgi, beceri ve deneyim eksikliğinden kaynaklanıyor ise finansal eğitim programları bu eksikliği gidermek için önemli bir araç olarak kullanılabilir.

2.3.3. Finansal Erişim ile Finansal Tüketicinin Hak ve Yükümlülükleri

Finansal erişim kısaca, finansal ürün ve hizmetlere uygun maliyetli, zamanında ve yeterli erişimin sağlanması olarak tanımlanmaktadır (TCMB, 2012).

Hawkins (2011, s.16)'e göre finansal erişimin temel prensipleri, öncelikle finansal hizmet piyasasının yeterince şeffaf olması ve finansal tüketicinin korunmasına yönelik çerçeveyi gözetmesidir. Bununla birlikte, finansal hizmetlerin etkinliğini artırabilmek amacıyla ödeme sistemleri altyapısına yapılacak yatırımların artırılması, finansal hizmetlerin sağlam,

---

⁶⁴ Tasarrufun ve emeklilik dönemine ilişkin planlama yapılmasının teşvikine yönelik finansal eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü ülkelerden bazıları; Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Botsvana, Brezilya, Ekvador, Fas, Gana, Güney Afrika, Hırvatistan, Hollanda, İspanya, İtalya, Kanada, Kenya, Kolombiya, Litvanya, Meksika, Mısır, Nijerya, Peru, Portekiz, Ruanda, Sırbistan, Tanzanya, Türkiye, Uganda, Yeni Zelanda'dır (Garcia ve diğerleri, 2013, s.34,38,62,63; Ferguson, 2002; Messy ve Monticone, 2012, s.25,26,32, 36,69,71,80,81; Messy ve Monticone, 2016, s.22; OECD, 2013, s.43,99; OECD, 2016b, s.31).

öngörülebilir, ayırım gözetmeyen ve orantılı yasal ve idari çerçeveyle desteklenmesi, finansal piyasalarda rekabetçi piyasa koşullarının güçlendirilmesi ve finansal hizmetlerin uygun yönetim ve risk yönetimi uygulamalarıyla desteklenmesi de finansal erişimin temel prensipleri arasında sayılmaktadır.

Gelişmiş ekonomilerde finansal okuryazarlık, finansal tüketicinin korunmasına yönelik çalışmaların tamamlayıcısı olarak değerlendirilirken, gelişmekte olan ekonomilerde daha ziyade finansal sistem dışında kalan kesimleri sisteme dâhil etmek için önemli bir araç olarak görülmektedir (Xu ve Zia, 2012, s.2).

Finansal ürün ve hizmetlerden yeterince veya hiç yararlanılmamasına finansal dışlanma denmektedir. Finansal dışlanma, arz veya talep yönlü oluşabilen bir piyasa başarısızlığıdır (Atkinson ve Messy, 2013, s.16-18).

Bazı bireylerin finansal sisteme girişlerini engelleyen veya kısıtlayan yasal düzenlemelerin⁶⁵ varlığı, finansal tüketicinin korunmasına ilişkin gerekli ve yeterli düzenlemelerin mevcut olmaması, finansal piyasaların yeterince derin, gelişmiş ve rekabetçi olmaması, finansal kuruluşların uyguladığı yüksek işlem ücretleri, coğrafi veya fiziki engeller ile altyapıya bağlı engeller, finansal ürün ve hizmetlerin arzında yaşanan engellerden bazıları olup finansal dışlanmaya neden olmaktadır.

Diğer taraftan finansal dışlanmaya neden olabilecek tüm arz yönlü engeller giderilse dâhi talep yönlü engeller de mevcut olabilmektedir. Bunların bazıları kaynak/gelir azlığı, işsizlik veya olumsuz finansal deneyimler gibi finansal kırılabilirliği artıran kişisel nedenler, kısıtlı sosyal ve teknolojik entegrasyon, dil ve eğitim bariyerleri, davranışsal, kültürel,

---

⁶⁵ Finansal erişime ilişkin yasal düzenlemeler, finansal istikrara yönelik oluşabilecek riskleri bertaraf etmeyi amaçlarken düzenlemelerin finansal dışlanma yaratmaması, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Yasal düzenlemelerin hem finansal erişimi artırması hem de finansal istikrarı gözetmesi beklenmelidir. Bu doğrultuda, düzenlemeler, orantılı risk değerlendirmesine dayanmalı, yeniliklere ve değişikliklere imkân vermelidir. Düzenlemeler ayrıca finansal tüketicinin korunmasına yönelik olarak düzenleyicilerin, finansal hizmet sağlayıcıların ve finansal tüketicilerin, sorumluluk geliştirmelerini sağlamaya yönelik olmalıdır (Hawkins, 2011, s.12). Hannig ve Jansen (2010, s.1)'e göre de düzenlemelerin amacı piyasa başarısızlıklarını düzeltmeye ve finansal piyasalara giriş engellerini kaldırmaya yönelik olmalıdır.

dinî ve psikolojik engeller, finansal farkındalık yoksunluğu⁶⁶, finansal kuruluşlara ve hukukun üstünlüğüne yönelik güvensizlik duygusu, finansal erişimin fayda sağlamayacağı düşüncesi, özgüven eksikliği ile finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olmasıdır. Davranışsal ve psikolojik faktörlerin, finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu bireylerde daha belirgin olduğu ifade edilmektedir (OECD, 2005, s.77).

Finansal Tabana Yayılma Merkezi (CFI) tarafından 2010 yılında yapılan bir anketin⁶⁷ sonuçlarına göre düşük finansal okuryazarlık seviyesinin talep yönlü finansal dışlanmanın en temel nedeni olduğu ve bunun artırılması ile diğer talep yönlü engellerin aşılabileceği belirtilmiştir (CFI, 2011, s.9). Atkinson ve Messy (2013, s.18) finansal okuryazarlığın artırılmasıyla kişisel ve psikolojik engeller ile finansal kırılmalıkların; teknolojik yenilikler hakkında bilgi sahibi olunarak da coğrafi engellerin üstesinden gelinebileceğine yer vermiştir.

Finansal sistem dışında kalan tüketicilerin ve firmaların sisteme dâhil edilmesini sağlamak, diğer bir deyişle kapsayıcı bir finansal sistem oluşturmak birçok açıdan önem arz etmektedir.

Finansal ürün ve hizmetlerin kullanılması hem gelişmiş hem gelişmekte olan ekonomilerde, ekonomik büyümeyi, sosyal gelişimi ve ekonomik kalkınmayı desteklerken yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılmasına da katkı sağlamaktadır. Finansal hizmetlere erişimin yüzde 10 artmasının Gini katsayısında 0,6 puanlık düşüş sağladığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra bireysel kredi kullanımındaki yüzde 10'luk bir artışın yoksulluğu yaklaşık yüzde üç düşürebildiği vurgulanmaktadır (Garcia ve diğerleri, 2013, s.17).

Düşük gelirlili tüketiciler ile yeni ve küçük girişimcilerin dış finansman kaynaklarına ulaşamaması, eğitim imkânlarına, girişimcilik ve büyüme olanaklarına erişememelerine neden olacaktır. Bu bağlamda, finansal sisteme erişim yalnızca tüketiciler için değil firmalar için de

---

⁶⁶ Xu ve Zia (2012, s.40-41)'ya göre finansal erişimin artırılması için öncelikle finansal erişim önündeki en büyük engel olan finansal farkındalık eksikliğinin giderilmesi gereklidir.

⁶⁷ Söz konusu anket için katılımcılardan finansal tabana yayılmaya ilişkin otuzar maddeden oluşan "İmkânlar" ve "Engeller" listelerinden kendileri için önem arz eden onar maddeyi sıralama yapmadan seçmeleri istenmiştir. "İmkânlar" listesinde en çok seçilen madde "finansal eğitim" (yüzde 22) olurken "Engeller" listesinde en çok "kısıtlı finansal okuryazarlık" (yüzde 19) maddesi işaretlenmiştir.

büyük önem arz etmektedir. Finansal sistemin gelişmesi ve kapsayıcılığının artması, özellikle küçük ve yeni işletmeleri sisteme dâhil ederek sistemin kompozisyonunu ve rekabetçiliğini geliştirecektir (World Bank, 2008, s.60-69).

Bir banka hesabına sahip olmamak, ödeme sistemlerinden yeterince yararlanmamak, kredi ve tasarruf araçlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmamak, tüketicilerin finansal işlemlerini daha yüksek maliyetle, daha zor, daha uzun zamanda ve risk yüklenerek yapmalarına neden olmaktadır (OECD, 2016b, s.13).

Finansal sisteme dâhil olan tüketiciler finansal tüketicileri korumaya yönelik yasal uygulamalardan faydalanabilecek, haksız uygulamalara karşı kanun tarafından korunabilecektir. Bunlara ek olarak, finansal sistemde yer alan tüketiciler, işlemlerin kayıt altına alınmasını sağlayarak yolsuzlukların azaltılmasına katkı sağlayacaktır (OECD, 2005, s.78).

Tüketicilerin banka hesabına sahip olmalarının düzenli olarak tasarruf etmelerini sağladığını gösteren araştırmalar mevcuttur (Braunstein ve Welch, 2002, s.448). Daha çok tüketicinin finansal sisteme dâhil olması, hanehalkı tasarruf seviyesinin artmasını sağlayacak ve daha yüksek seviyede hanehalkı tasarrufunun finansal sisteme dâhil olması anlamına gelecektir. Finansal sisteme dâhil tüketiciler alternatif finans kurumlarının yüksek maliyetlerine katlanmak yerine daha uygun maliyetle, daha çok seçenek arasından seçim yaparak işlemlerini gerçekleştirebileceklerdir. İşlem ve kredi maliyetleri düşen tüketiciler tasarruf ve yatırıma daha çok kaynak ayırabileceklerdir.

Öte yandan, finansal erişimin artması ile finansal piyasalarda işlem yapmak için yeterli bilgi, beceri ve tecrübe sahibi olmayan birçok finansal tüketici sisteme dâhil olmaktadır. Hannig ve Jansen (2010, s.18-22)'de bunun her geçen gün gelişen ve karmaşıklaşan finansal piyasalarda finansal tüketiciler ve kurumlar arasında oluşan bilgi asimetrisi nedeniyle kırılganlık yaratarak piyasalar için bir risk unsuru oluşturacağına ve finansal sisteme yönelen şokların bilgi asimetrisini derinleştirerek tasarruflar ile üretken yatırım

imkânları arasındaki bağı zayıflatmasıyla finansal istikrarsızlığın ortaya çıkmasına neden olacağına yer verilmektedir. Finansal tüketicinin korunması, bir piyasa başarısızlığı olan bu bilgi asimetrisinin finansal tüketiciler aleyhine bir durum oluşturmaması için geliştirilen düzenleyici ve denetleyici bir çerçevedir.

Finansal erişim ile finansal tüketicinin hak ve yükümlülüklerine yönelik finansal eğitim çalışmaları öncelikle finansal sistemin dışında kalan tüketicilerin yeterli bilgi ve beceri ile donatılmasını sağlayarak sisteme güvenle dâhil olmalarını amaçlamaktadır⁶⁸.

---

⁶⁸ Finansal erişim ile finansal tüketicinin hak ve yükümlülüklerine yönelik finansal eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü ülkelerden bazıları; Arjantin, Çekya, Endonezya, Ermenistan, Estonya, Fas, Fransa, Gana, Güney Afrika, Güney Kore, Hırvatistan, Hindistan, İspanya, İtalya, Japonya, Kanada, Kenya, Lesotho, Malezya, Nijerya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovenya, Tanzanya ve Türkiye'dir (Messy ve Monticone, 2012, s.25-26,34,36,64,71,80; Messy ve Monticone, 2016, s.26,27; OECD, 2013, s.43,99; OECD, 2016b, s.31).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE FİNANSAL OKURYAZARLIK

Bu bölümde ilk olarak ülkemizde finansal okuryazarlığın önem kazanmasının nedenleri incelenecektir. Daha sonra Türkiye'de finansal okuryazarlık seviyesinin ölçülmesine ilişkin yapılan çalışmaların niceliksel sonuçlarına, son olarak ise, ülkemizde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik mevcut politika ve uygulamalara yer verilecektir.

3.1. Türkiye'de Finansal Okuryazarlığın Öneminin Artmasının Nedenleri

Türkiye'de finansal okuryazarlık, dünya geneline paralel olarak finansal piyasalar ile demografik yapıda ve emeklilik sistemlerindeki gelişmeler gibi nedenlerle önem kazanmaktadır.

3.1.1. Finansal Piyasalardaki Gelişmeler

Ülkemiz finansal sistemi için bir dönüm noktası olan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ardından yapısal bir dönüşüm süreci başlamıştır. 22 Şubat 2001 tarihinde döviz kurları dalgalanmaya bırakılmış, kriz nedeniyle ortaya çıkan makroekonomik istikrarsızlığı ve finansal piyasalardaki belirsizliği gidermek amacıyla Mayıs 2001'de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur.

Söz konusu program ile para ve döviz piyasalarında istikrarı sağlamak, enflasyonu düşürmek, sürdürülebilir bir büyüme ortamı sağlamak, bankacılık sektörünü, aracılık faaliyetlerini etkin biçimde yerine getirebilecek şekilde yapılandırmak, kamu maliyesini güçlü bir dengeye oturtmak ve yapısal reformlara imkân verecek yasal çerçeveyi oluşturmak amaçlanmıştır (TCMB, 2015a, s.25).

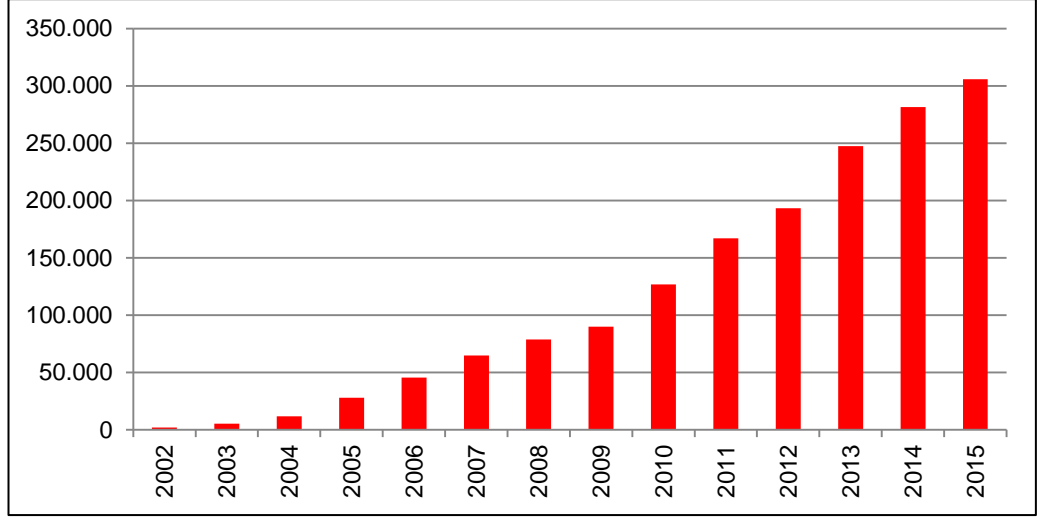
Açıklanan bu programın temel unsurlarından biri bankacılık sektöründeki kırılmalılıkların giderilmesi, sektörün yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi olmuştur. Bu kapsamda Mayıs 2001'de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı hazırlanmıştır.

Bu program ile kamu bankalarının operasyonel ve finansal açıdan yeniden yapılandırılması, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması, yaşanan krizlerden olumsuz etkilenen özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve sektörde gözetim ve denetim etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve idari düzenlemelerin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (BDDK, 2002, s.1).

2001 krizinin ardından bankacılık sektöründe hızlı bir değişim sürecine girilmiş, sektör bilançosu istikrarlı bir büyüme ivmesi kazanarak finansal derinleşme sağlanmıştır (TCMB, 2015a, s.27-29). Kriz sonrası dönemde kararlılıkla uygulanan reformlar neticesinde makroekonomik istikrar sağlanmış, enflasyon düşüş sürecine girmiş, mali disipline verilen önem neticesinde borcun borçla çevrilme oranı azalmıştır. Bu ekonomik göstergelerdeki olumlu gelişmeler doğrultusunda, bankacılık sektörü kamu kesimi yerine firmalar ve hanehalkına kaynak sağlayan bir yapıya kavuşmuştur.

BDDK (2009)'da, bankacılık sektörünün temel işlevi olan aracılık faaliyetlerine dönmesiyle 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin ardından en hızlı artış gösteren aktif kaleminin krediler olduğuna yer verilmiştir. Bununla birlikte bireysel kredilerin toplam krediler içindeki payının hızla artmasına rağmen takipteki alacaklar oranının azalmasının, sağlıklı bir kredi büyümesini işaret ettiği vurgulanmıştır.

2001 krizi sonrası oldukça düşük seviyelere inen istihdam oranı, toparlanmanın ardından 2004 yılından itibaren artmış ve bu artış tüketici kredilerindeki artışı beraberinde getirmiştir (Grafik 3.1).

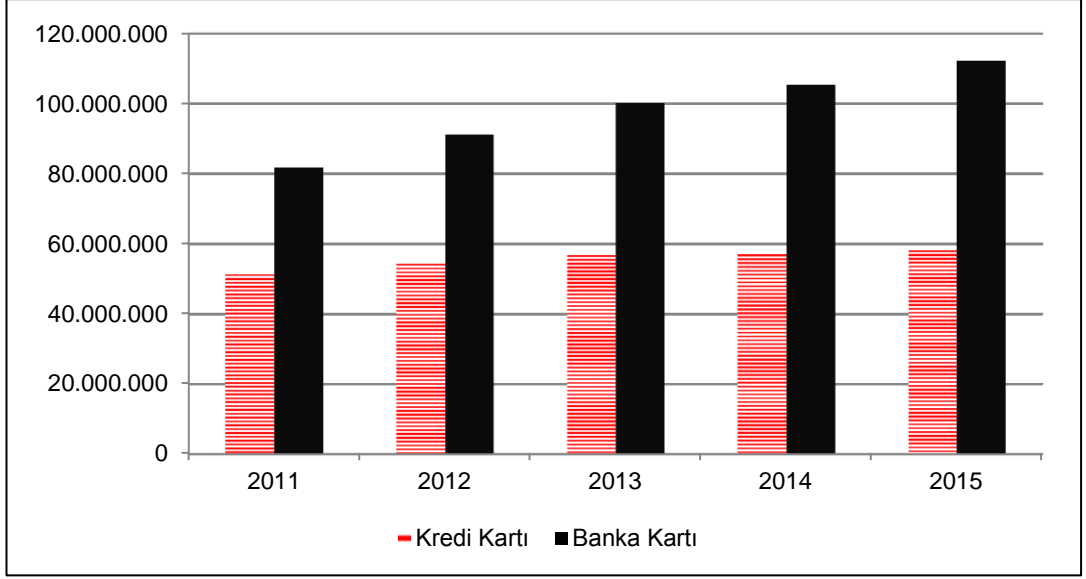
Grafik 3.1: Tüketici Kredileri (milyon TL)

Kaynak: BDDK (Erişim: 28.11.2016)

Tüketici kredisi kullanımındaki artışın nedenleri, iktisadi faaliyette canlanma, istihdam piyasasında toparlanma ve hanehalkı harcanabilir gelirinin artması, kredi faizlerinde azalma, piyasalarda oluşan güven ortamı ve enflasyonda düşüşün de etkisiyle geleceğe yönelik ekonomik beklentinin olumluya dönmesi, enflasyondaki düşüşe bağlı olarak kredi maliyetlerinin azalması, bankacılık sektöründe artan rekabet sonucu finansal ürün ve hizmetlerin çeşitlenmesi ve kalitesinin artması ile kriz döneminde ertelenen tüketim ve yatırımlar olarak sıralanmaktadır (TCMB, 2005; 2006; 2011b; 2011c).

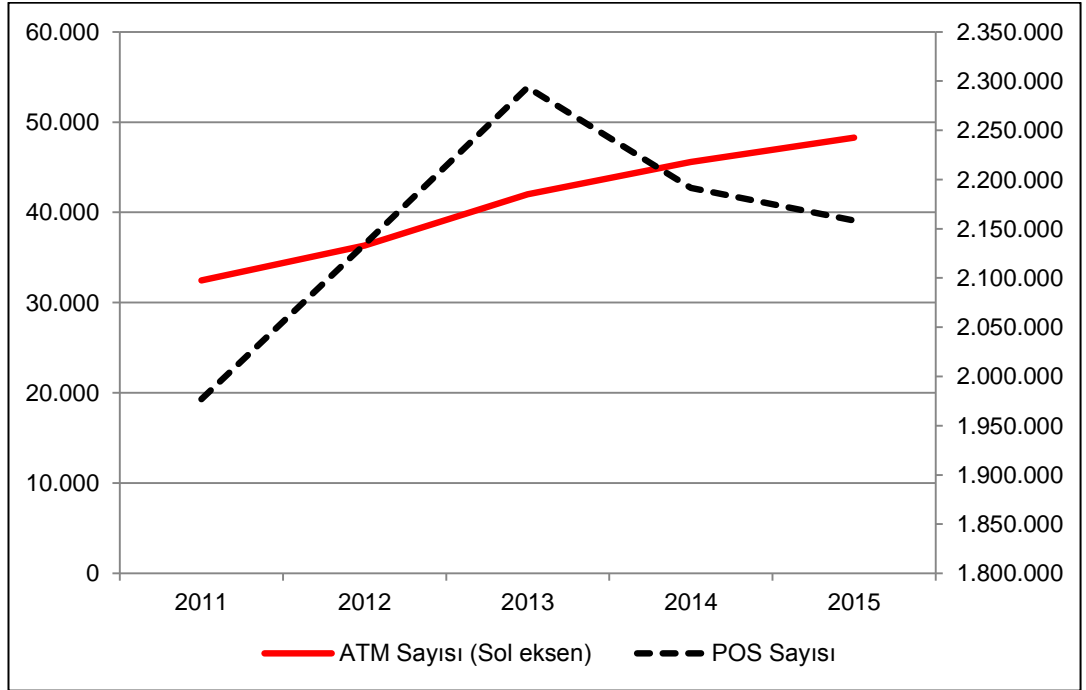
Süreç içinde döviz kurunda sağlanan istikrar, yabancı para araçlara olan talebi azaltmış ve Türk parası araçlara olan talebi artırmıştır. Bunun yanı sıra devlet iç borçlanma senetlerinin faizlerinin düşmesi diğer yatırım araçlarına yönelik talebi artırmıştır (TCMB, 2005).

Ülkemizde 2002 sonrası dönemde kredi kartı kullanımı da oldukça artmıştır. Bunun başlıca nedenlerinden bazıları POS cihazı ve ATM'lerin yaygınlaşması, kredi kartlarının alışverişlerde kabul edilirliğinin artması, taksitli harcama yapma imkânı ve internet alışverişlerinin yaygınlaşmasıdır (Özkan, 2014) (Grafik 3.2 ve 3.3).

Grafik 3.2: Kredi Kartı ve Banka Kartı Kullanımı (Adet)

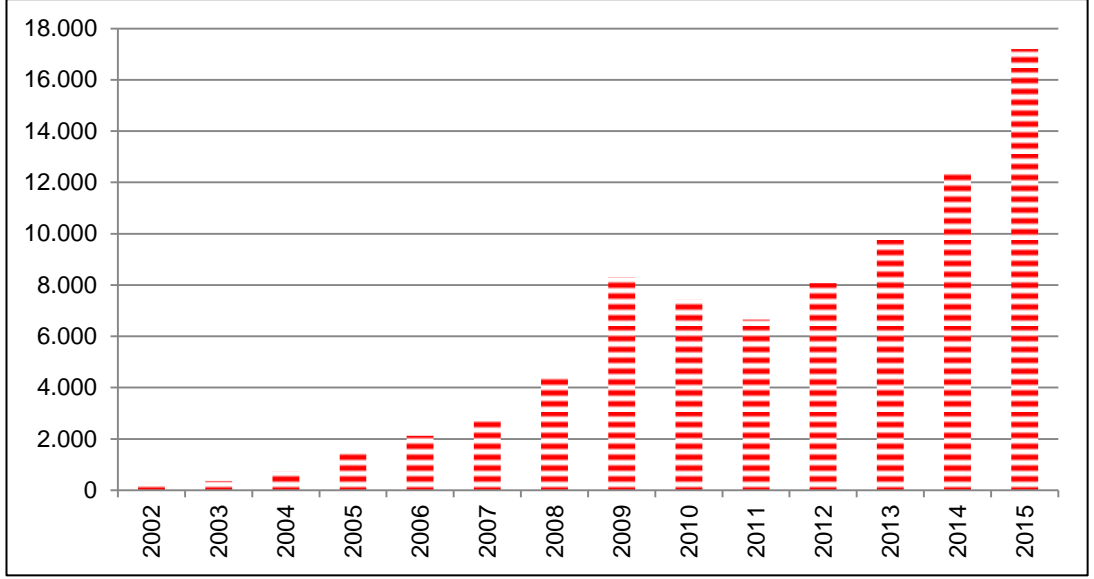
Kaynak: BKM (Erişim: 29.11.2016)

Grafik 3.3: ATM ve POS Sayıları (Adet)

Kaynak: BKM (Erişim: 29.11.2016)

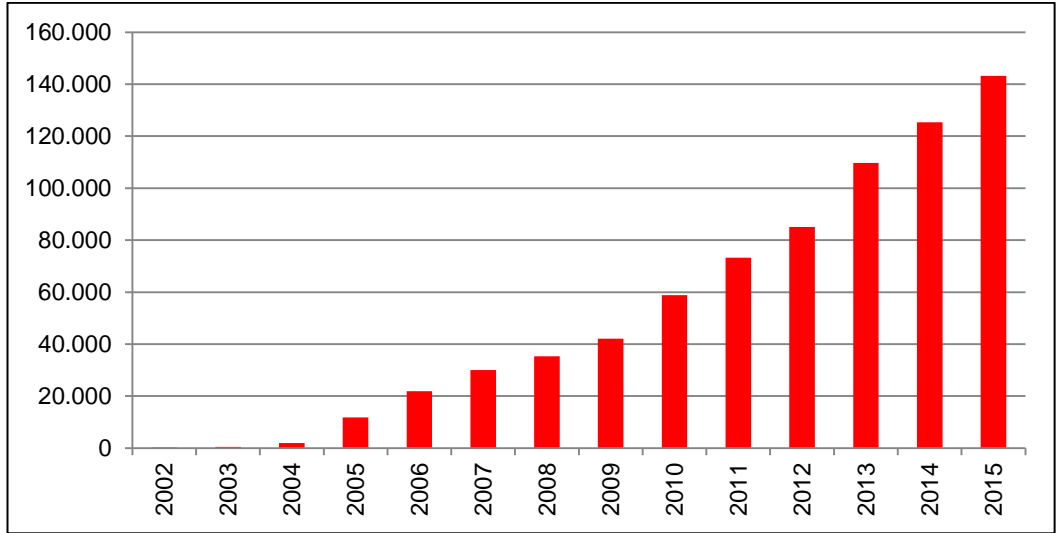
Kredi kartlarının bir ödeme aracından ziyade kredi aracı olarak kullanılması, kredi kartı faizlerinin tüketici kredisi faizlerinden daha yüksek olması nedeniyle ödeme güçlüklerine yol açmış ve kredi kartı borcunu ve tüketici kredisi borcunu ödeyemeyenlerin sayısı çoğunlukla artış göstermiştir. Takibe düşen tüketici kredileri ve bireysel kredi kartları özellikle 2008 küresel finansal krizi takip eden dönemde ciddi artış göstermiştir (Grafik 3.4).

Grafik 3.4: Takipteki Tüketici Kredileri ve Takipteki Bireysel Kredi Kartları (milyon TL)

Kaynak: BDDK (Erişim: 28.11.2016)

Bunların yanı sıra ekonomideki olumlu seyirle uyumlu olarak konut piyasasında artan talep konut kredilerinde de artışa neden olmuştur (Grafik 3.5).

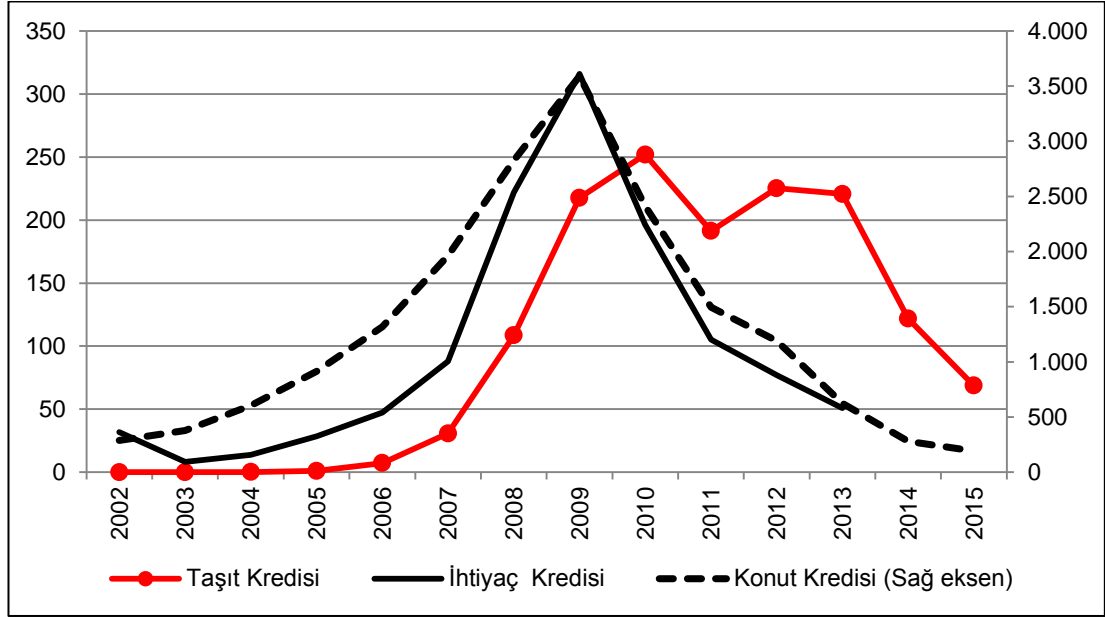
Grafik 3.5: Konut Kredileri (milyon TL)

Kaynak: BDDK (Erişim: 28.11.2016)

2001 krizi sonrası finansal sektöre ilişkin uygulanan reformlar, yürürlüğe konulan düzenlemeler ile para ve maliye politikalarının uyum içinde ve kararlılıkla yürütülmüş olması, küresel finansal dalgalanmaların ülkemizdeki etkilerini sınırlamıştır (TCMB, 2008a). Ancak yine de

gerçekleşen sermaye çıkışları nedeniyle Türk lirası ve yatırım araçları değer kaybetmiştir (TCMB, 2008b).

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar⁶⁹ ile yurt içinden ve yurt dışından döviz cinsi ve dövize endeksli borçlanmalara sınırlama getirilmiş ve dövize endeksli krediler bu tarihten sonra oldukça azalmıştır (Grafik 3.6)

Grafik 3.6: Döviz Endeksli Tüketici Kredileri (Milyon TL)

Kaynak: BDDK (Erişim: 01.12.2016)

2001 krizi sonrası dönemde finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin ve kartlı ödeme sistemlerinin etkinleştirilmesi ile tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amaçlarıyla hazırlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.

Kredi kartları borçlarını zamanında ödeyemeyerek temerrüde düşen kart sahiplerinin karşı karşıya kaldıkları yüksek faizler nedeniyle oluşan finansal sorunların çözümüne ve bu tür sorunların olabildiğince önlenmesine yönelik olarak 2006 yılında 5464 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu yürürlüğe konmuştur. Bu kapsamda, azami akdi ve gecikme faiz oranlarının tespiti yetkisi Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'na verilmiştir. Bunun yanı sıra bu düzenlemede yer alan bir geçici madde ile dönem sonu borcunun ödenmesi için ihtar çekilmiş veya haklarında icra takibi

⁶⁹ Karar Sayısı: 2009/15082. (Resmi Gazete Sayı: 27260, Tarih: 16 Haziran 2009)

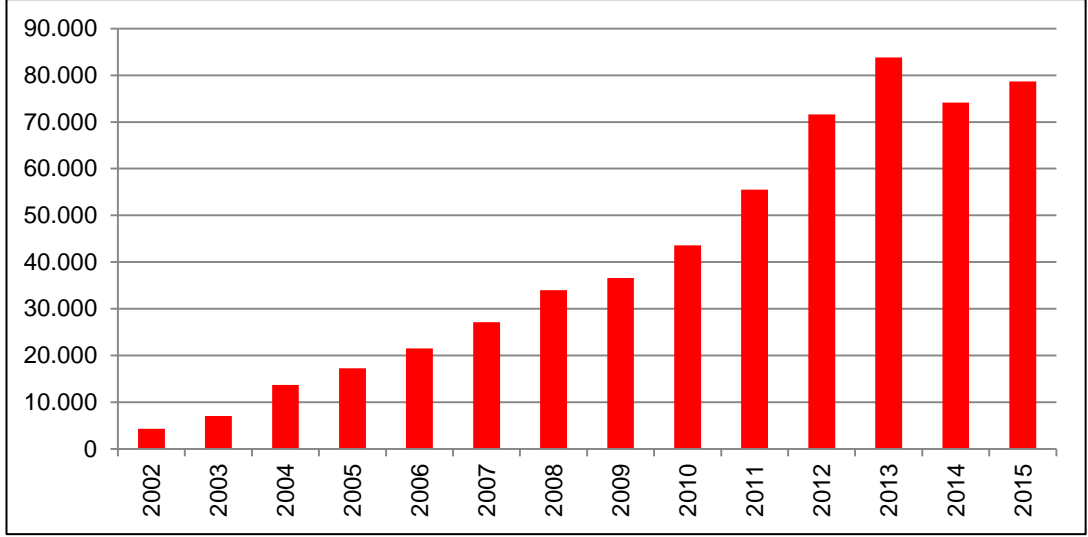
başlatılmış ya da temerrüde düşmüş tüketicilere (bir defaya mahsus olmak üzere), hazırlanacak yeni bir ödeme planı uyarınca takibe uğramış kart borçlarını taksitli ödeme imkânı getirilmiştir. Düzenlemede ayrıca kart çıkarma ve buna ilişkin yükümlülükler de düzenlenmiştir.

Küresel finansal krizden sonraki dönemde de finansal istikrarı sağlamaya ve sürdürmeye yönelik genel olarak tasarrufu artırmayı ve kredi kullanımını azaltmayı amaçlayan birtakım makroihtiyari tedbirler alınmış, bu doğrultuda hem kredi arzını hem de kredi talebini sınırlamak amaçlanmıştır (TCMB, 2014b, s.51-73).

Bu amaç doğrultusunda yapılan bir düzenleme⁷⁰ ile öncelikle kredi kartı borçları için ödenmesi gereken asgari ödeme oranları yükseltilmiştir. Böylelikle, yapılan harcama tutarının krediye dönüşen tutarının azaltılması ve kredi kartlarının tüketiciler tarafından bir kredi aracı olmasından ziyade bir ödeme aracı olarak algılanması amaçlanmıştır. Aynı düzenlemede, kredi kartı harcama limitlerinin kart sahiplerinin ortalama gelir düzeyine göre tespit edilmeye başlanması sağlanmıştır. Bu uygulamayla ise kredi arzına bir sınırlama getirilmek ve tüketicilerin gelirleriyle orantılı olarak borçlanmaları sağlanmak istenmiştir. Bunların yanı sıra, kredi arzına sınırlama getirmek amacıyla tüketicilerin borç ödeme davranışlarına göre bazı durumlarda kredi kartlarının kullanıma kapatılması hükmü getirilmiş, bu yolla tüketicilerin borçluluğunu azaltmak ve bankaların da finansal sağlıklarını korumak amaçlanmıştır. Aynı düzenlemede ayrıca kart çıkaran kuruluşların, kart hamilerinin talebi olmadıkça kredi kartı kart limitlerinin artırılamayacağına yer verilmiştir. Bireysel kredi kartı borçlarına ilişkin bilgi Grafik 3.7'de gösterilmiştir.

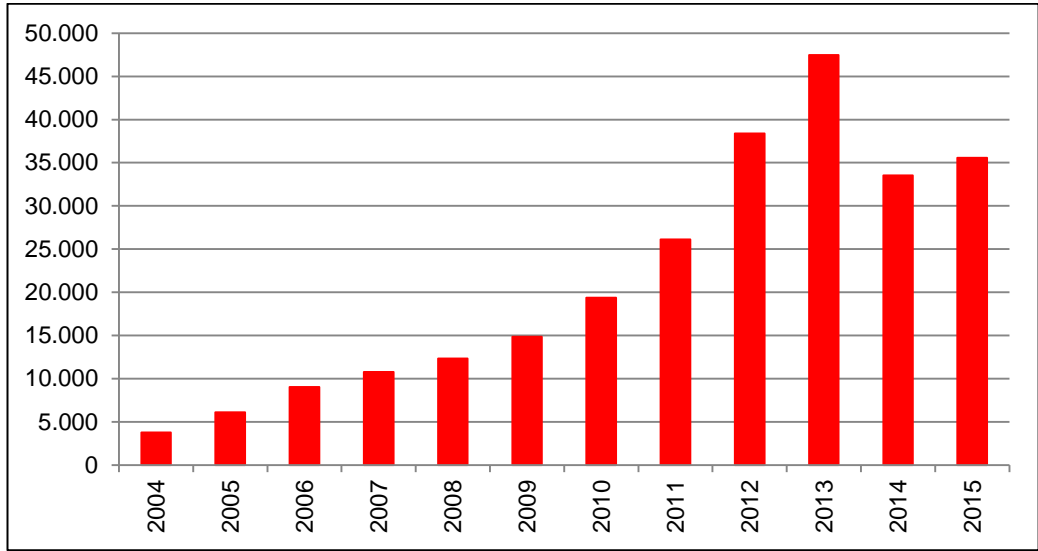
⁷⁰ Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (Resmi Gazete Sayı: 28789 Mükerrer, Tarih: 8 Ekim 2013)

Grafik 3.7: Bireysel Kredi Kartları (milyon TL)

Kaynak: BDDK (Erişim: 28.11.2016)

Son dönemde yapılan düzenlemelerden⁷¹ bir diğeri de kredi kartlarında taksitlendirme sayısının mal ve hizmet gruplarına göre belirlenmesi ve kısıtlanmasıdır. Bu uygulama ile de kredi talebinin azaltılması ve kredi kartlarının tüketiciler açısından bir ödeme aracı olarak kullanılması yönünde bir alışkanlık geliştirilmesi planlanmıştır (Grafik 3.8).

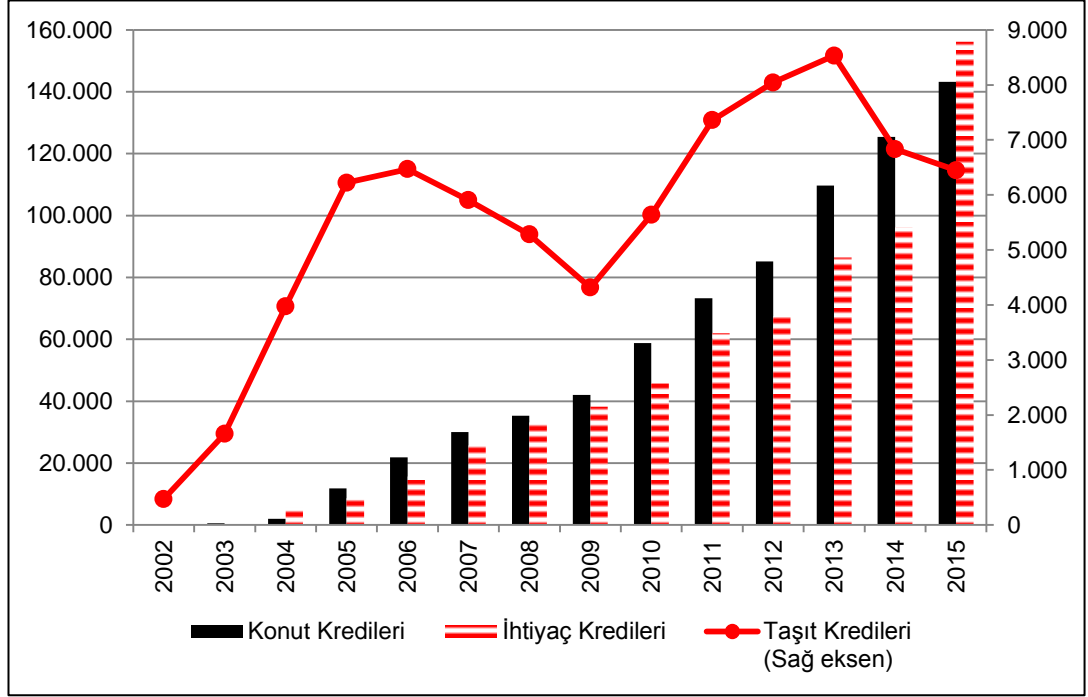

Grafik 3.8: Bireysel Kredi Kartları – Taksitli Harcamalar (milyon TL)

Kaynak: BDDK (Erişim: 28.11.2016)

⁷¹ Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (Resmi Gazete Sayı: 28868, Tarih: 31.12.2013; Resmi Gazete Sayı: 28999, Tarih: 13 Mayıs 2014; Resmi Gazete Sayı: 29153, Tarih: 22 Ekim 2014; Resmi Gazete Sayı: 29543, Tarih: 25 Kasım 2015; Resmi Gazete Sayı: 29840, Tarih: 27 Eylül 2016)

Kredi kartları kullanımına yönelik bu tedbirlerin yanı sıra, diğer bir düzenlemeyle⁷², ihtiyaç ve taşıt kredileri için vade kısıtlaması getirilmiş ve hanehalkı borçluluk oranlarının düşürülmesi amaçlanmıştır. Benzer şekilde konut ve taşıt kredileri için kredi/değer oranı (konut veya taşıt değerinin belli bir oranına kadar kredi alınabilmesi) uygulaması⁷³ ile de hem kredi arzı hem de kredi talebi sınırlandırılmak istenmiştir (Grafik 3.9).

Grafik 3.9: Konut, İhtiyaç ve Taşıt Kredileri (milyon TL)

Kaynak: BDDK (Erişim: 28.11.2016)

Bu sınırlandırmalar neticesinde tüketicilerin borçlanma ve borç ödeme alışkanlıklarında değişiklik amaçlanmış olup beklenen etkinin elde edildiği, tüketicilerin daha az tutarda ve daha kısa vadeli borçlanmaya başladığı belirtilmektedir (TCMB, 2016a).

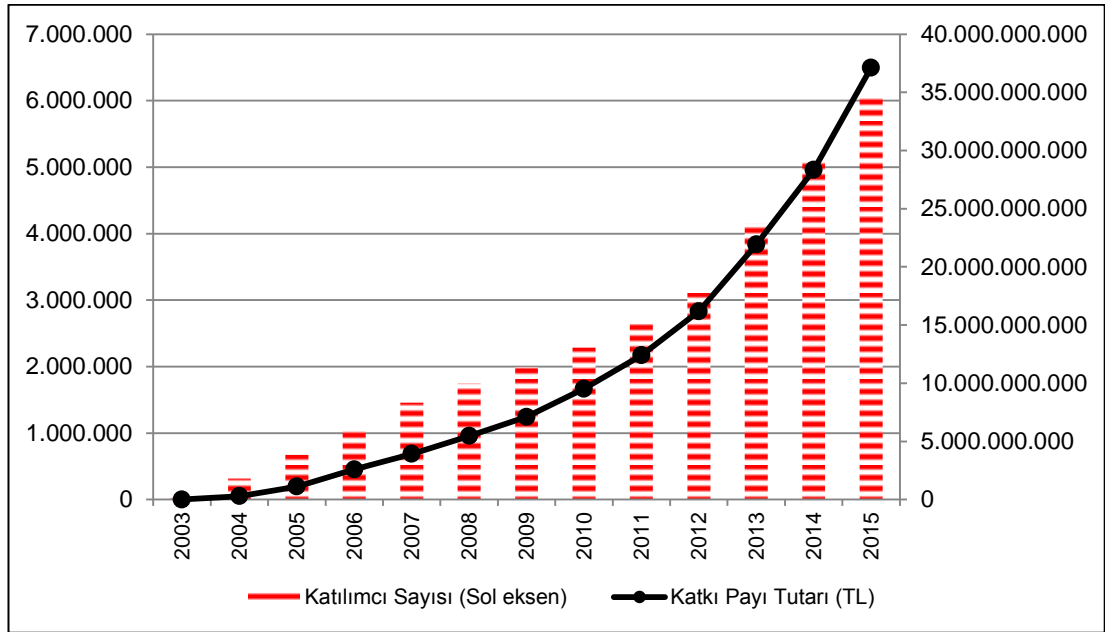
2001 krizinden günümüze tüketicilerin tasarruf oranlarını artırmaya ve bu tasarrufları finansal sisteme çekmeye yönelik olarak finansal piyasalarda birtakım önemli adımlar atılmıştır. Bunların en önemlisi 2003

⁷² Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (Resmi Gazete Sayı: 28868, Tarih: 31.12.2013; Resmi Gazete Sayı: 29543, Tarih: 25 Kasım 2015) Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (Resmi Gazete Sayı: 28868, Tarih: 31 Aralık 2013)

⁷³ 3980 sayılı ve 16 Aralık 2010 tarihli Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararı. (Resmi Gazete Sayı: 27789, Tarih: 18 Aralık 2010) Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (Resmi Gazete Sayı: 28868, Tarih: 31.12.2013)

yılında Bireysel Emeklilik Sisteminin (BES) faaliyete geçirilmesidir. Söz konusu Sistem ile tüketicilerin çalıştıkları dönemdeki refah seviyelerini emeklilik dönemlerinde de sürdürebilmeleri amaçlanmıştır. Tasarrufların Sisteme kazandırılmasıyla sağlanacak uzun vadeli fonlar aracılığıyla gerek kamu gerekse özel sektörün daha düşük maliyetli finansman imkânına erişmesi, dolayısıyla da Sistemin ekonomik büyüme ve finansal istikrara katkı sağlaması planlanmaktadır (TCMB, 2011c).

Ülkemizde devlet katkısı ve vergi avantajları gibi çeşitli yönlerden teşvik edilen Sistemde katılımcı sayısı yıllar itibarıyla artış göstermiştir. 2015 yılsonu itibarıyla 19 emeklilik şirketinin yer aldığı Sistemde katılımcı sayısı 6.038.432'ye ulaşmıştır. Toplam katkı payı tutarı ise 2015 sonu itibarıyla 37.119.095.559 TL'dir (Grafik 3.10).

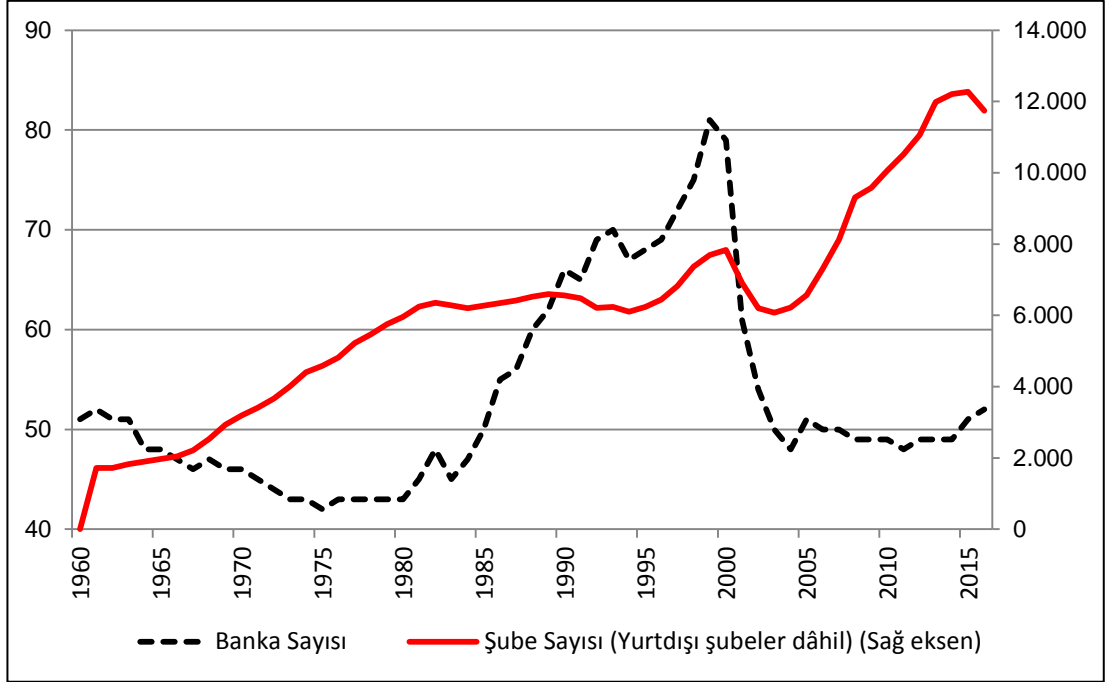

Grafik 3.10: Bireysel Emeklilik Sistemi

Kaynak: EGM (Erişim: 25.11.2016)

Şubat 2017 itibarıyla Türkiye'de bankacılık sistemi 34 mevduat bankası, 13 kalkınma ve yatırım bankası, beş katılım bankası olmak üzere toplam 52 bankadan oluşmaktadır. Mevduat bankalarının üçü kamusal, dokuzu özel, 21 banka ise yabancı sermayeli olup bir mevduat bankası TMSF'ye devredilmiş durumdadır. Kalkınma ve yatırım bankalarının üçü kamusal, altısı özel, dördü ise yabancı sermayelidir. Katılım bankalarının ise ikisi kamu, üçü özel sermayelidir.

Türkiye’de bankacılık sisteminin 1960 sonrası gelişimi Grafik 3.11’de gösterilmiştir. 1980’lerden itibaren artış eğiliminde olan banka sayısında 2001 krizi sonrası ciddi azalma yaşanırken şube sayıları 2004 yılından itibaren hızlı bir artış göstermiştir.

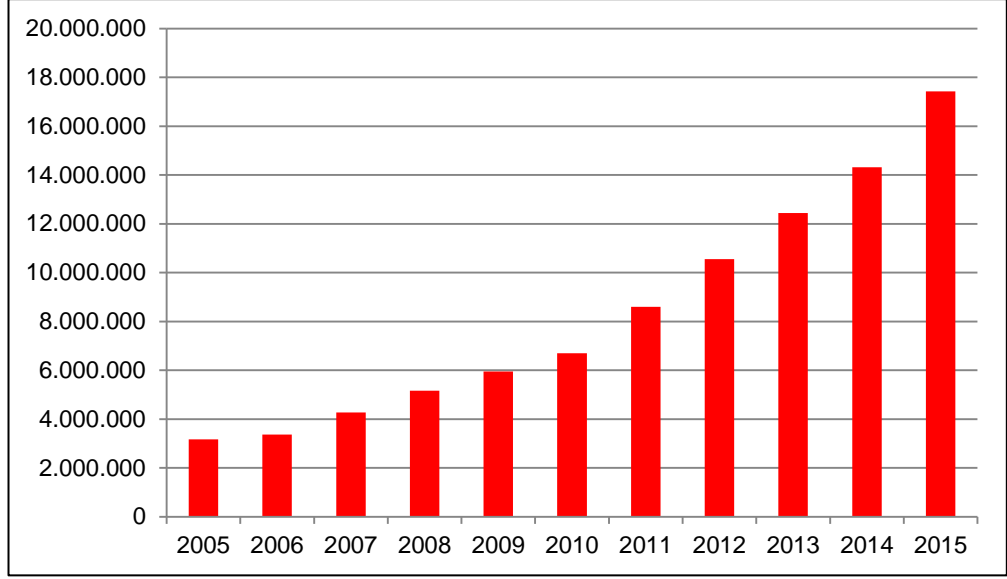
Grafik 3.11: Banka ve Şube Sayıları

Kaynak: BDDK, TKBB, TBB (Erişim: 28.02.2017)

Ülkemizde finansal piyasaların serbestleşmesi finansal sistemi daha rekabetçi bir yapıya dönüştürmüş ve sistemin gelişmesine katkı sunmuştur. Tüm bu gelişmeler finansal sistemde yeni ürün ve hizmetlerin oluşmasına ve sisteme hem arz hem talep yönlü yeni girişlerin olmasına imkân sağlamıştır.

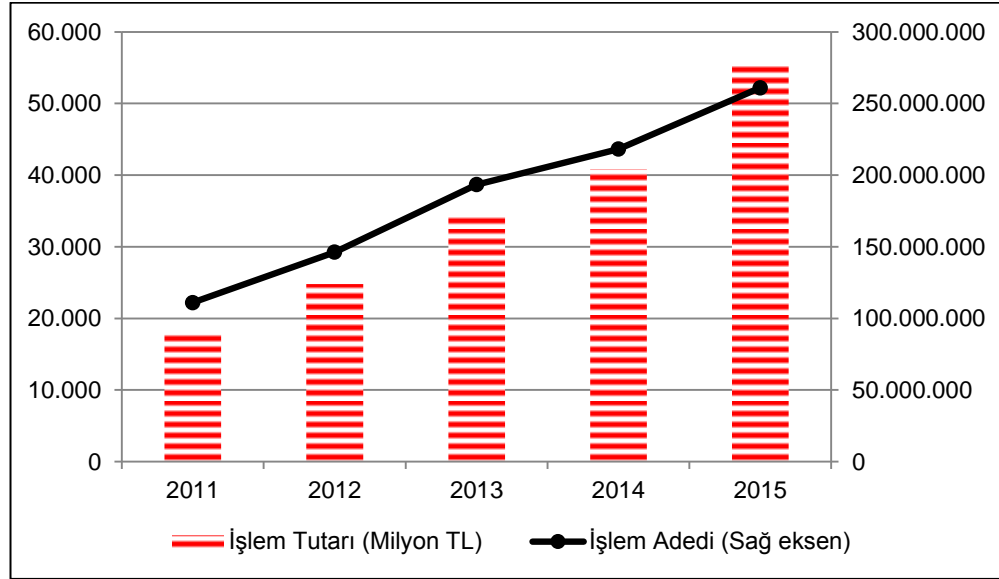
Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde finansal sistem sürekli gelişen ve yenilenen bir yapıya sahip olmuştur. Buna ek olarak internet kullanımının giderek yaygınlaşması internet bankacılığı, mobil bankacılık ve internet üzerinden yapılan işlem sayısını artırmıştır (TCMB, 2014a) (Grafik 3.12⁷⁴ ve 3.13).

⁷⁴ “Son üç ay içinde en az bir kez işlem yapmış (login olması yeterli) toplam müşteri sayısı” aktif müşteri sayısı olarak tanımlanmaktadır (Kaynak: TBB).

Grafik 3.12: İnternet Bankacılığı Aktif Müşteri Sayıları (Bireysel ve Kurumsal)

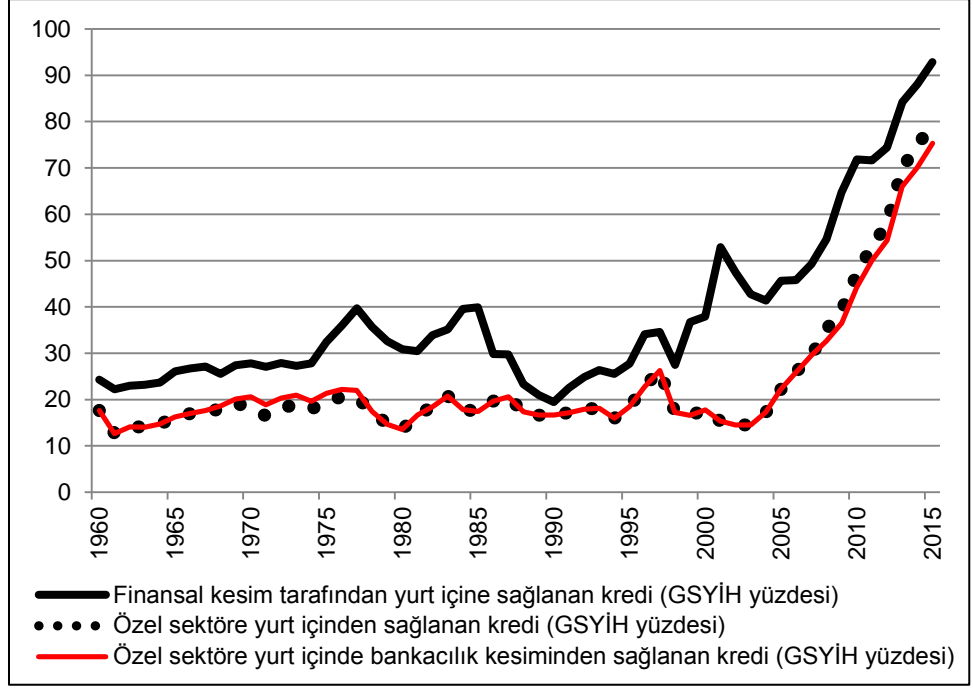
Kaynak: TBB (Erişim: 01.12.2016)

Grafik 3.13: İnternet Üzerinden Yapılan İşlemler

Kaynak: BKM (Erişim: 29.11.2016)

1960-2015 yılları arasında ülke içinde finansal kesim tarafından sağlanan kredi, özel sektöre sağlanan kredi ve özel sektöre bankacılık kesimi tarafından sağlanan krediye ilişkin verilere Grafik 3.14'te yer verilmiştir. Özel sektöre sağlanan kredinin büyük çoğunlukla bankacılık kesiminden sağlandığı, ancak bu oranda son yıllarda azalma olduğu dikkat çekmektedir.

Grafik 3.14: Kredi Kullanımı (1960-2015)

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim: 13.12.2016)

Türkiye, 2011 ve 2014 yıllarında Global Findex endeksinde yer almıştır. 2011 yılında yüz yüze anket şeklinde, 2014'te ise telefon üzerinden yaklaşık biner kişiye, tasarruf, borçlanma, ödeme yapma ve risk yönetimine ilişkin sorular sorulmuştur. Ülkemize ilişkin elde edilen endeks sonuçlarının bir kısmı Tablo 3.1'de verilmiştir.

Endeks verileri hem dönemler arasında hem de dünya ortalamasıyla karşılaştırıldığında dikkat çekici hususlar ön plana çıkmaktadır. Finansal erişim, en temel tanımıyla resmi bir finans kurumunda hesabı olma, 2011 yılında yüzde 50,60 olan dünya ortalamasının üzerindeyken 2014 yılında yüzde 60,70 olan ortalamanın altında kalmıştır. Kadınlar açısından finansal erişim dönemler arasında dünya ortalamasıyla uyumlu şekilde artış göstermiş ancak erkekler açısından dikkat çekici şekilde azalmıştır.

Demirguc-Kunt ve diğerlerinde (2015, s.61) finansal ürün ve hizmetlerden faydalanmayan nüfusun yüzde 25'inin bunun dinî nedenlerden kaynaklandığını belirttiğine ve bu dışlanmanın İslami finans ürünlerinin geliştirilmesiyle azaltılabileceğine yer verilmiştir.

TABLO 3.1 TÜRKİYE FİNANSAL ERİŞİM VERİLERİ

(Yüzde, yaş +15)	2011	2014
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma	57,60	56,51
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma, kadın	32,68	44,28
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma, erkek	82,06	69,00
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma, gelir, en fakir %40	46,84	50,61
Resmi bir finans kurumunda hesabı olma, gelir, en zengin %60	64,91	60,81
Kredi kartı kullanımı	45,08	32,82
İnternet aracılığıyla fatura ödeme veya alışveriş yapma	-	18,74
Banka kartı kullanımı	56,64	43,25
Son 1 sene içinde borç alma	-	50,43
Resmi bir finansal kurumdan borç alma	4,60	20,00
Son 1 sene içinde tasarruf etme	9,55	-
Resmi bir finansal kurumda tasarruf etme	4,17	-

Kaynak: Global Findex Veritabanı (Erişim: 09.11.2016)

2011 ve 2014 yıllarında oluşturulan Global Findex sonuçları⁷⁵ karşılaştırıldığında elde edilen verilerden bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Düşük gelirlili grubun finansal erişimi artarken yüksek gelirlili grubun erişim verilerinde azalma olmuştur.

Bunun yanı sıra, ülkemizde kredi kartı ve banka kartı kullanımı, dünya ortalamasına kıyasla oldukça yüksektir. Dünya ortalamasında 2011 ve 2014 yılları için kredi kartı kullanımı sırasıyla yüzde 14,88 ve 17,56; banka kartı kullanımı ise sırasıyla yüzde 30,50 ve 40,10 iken bu oranlar ülkemizde kredi kartı kullanımı için sırasıyla yüzde 45,08 ve 32,82; banka kartı kullanımı içinse sırasıyla yüzde 56,64 ve 43,25'tir. Her iki kartın kullanım oranlarında dönemler arasında düşüş olsa da dünya ortalamasının üzerinde seyretmeye devam etmiştir.

Ayrıca, ülkemizde yüzde 18,74 olan internet aracılığıyla fatura ödeme veya alışveriş yapma oranı da 2014 yılı için dünya ortalaması olan yüzde 16,62'nin üzerindedir.

⁷⁵ Global Findex Veritabanı. (Erişim: 09.11.2016)

Endeks verilerine göre 15 yaş üstü nüfusun yarısı son 12 ayda borç almış, ancak bunların sadece yüzde 40'ı borcu resmi bir finansal kuruluştan almıştır. Bu oran düşük olsa da önceki döneme kıyasla oldukça yüksektir.

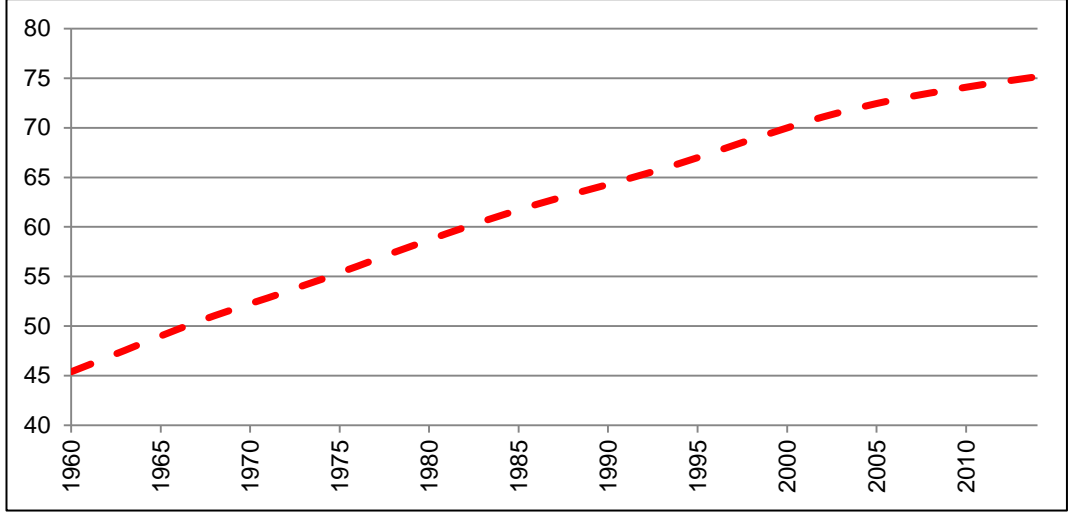
Son olarak ülkemizde tasarruf eğilimi dünya ortalamasına kıyasla oldukça düşüktür. Son 12 ayda tasarruf eden 15 yaş üstü nüfusun dünya ortalaması 2011 yılı için yüzde 35,98 iken ülkemizde bu oran yüzde 9,55'tir. Tasarrufunu resmi bir kurumda gerçekleştiren nüfus ise sadece yüzde 4,17'dir. Bu oran dünya ortalamasında yüzde 22,60'tır.

Finansal İstikrar Kurulu tarafından hazırlanan ve 2011 yılında düzenlenen G20 Zirvesinde sunulan bir raporda finansal tüketicinin korunmasına yönelik genel eğilimin finansal kuruluşların kredi arzında sorumluluk taşımaları, finansal tüketiciyi kredi kullanımı konusunda bilgilendirmeleri ve aşırı borçlanmanın önüne geçilmesi olduğu belirtilmiştir (TCMB, 2011c). Ancak Raporda, finansal kuruluşların yanı sıra finansal tüketicilerin de sorumluluklarının olduğu vurgulanmıştır.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, ülkemiz finansal piyasalarında kredi arz ve talebini sınırlamaya yönelik olarak alınan makroihtiyati tedbirlerin ve 28 Mayıs 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ile yasal ve idari düzenlemelerin bir tamamlayıcısı olarak tüketicilerin finansal okuryazarlık düzeylerine yönelik yatırım yapmaları gereği ortaya çıkmaktadır.

3.1.2. Demografik Yapıda ve Emeklilik Sistemindeki Gelişmeler

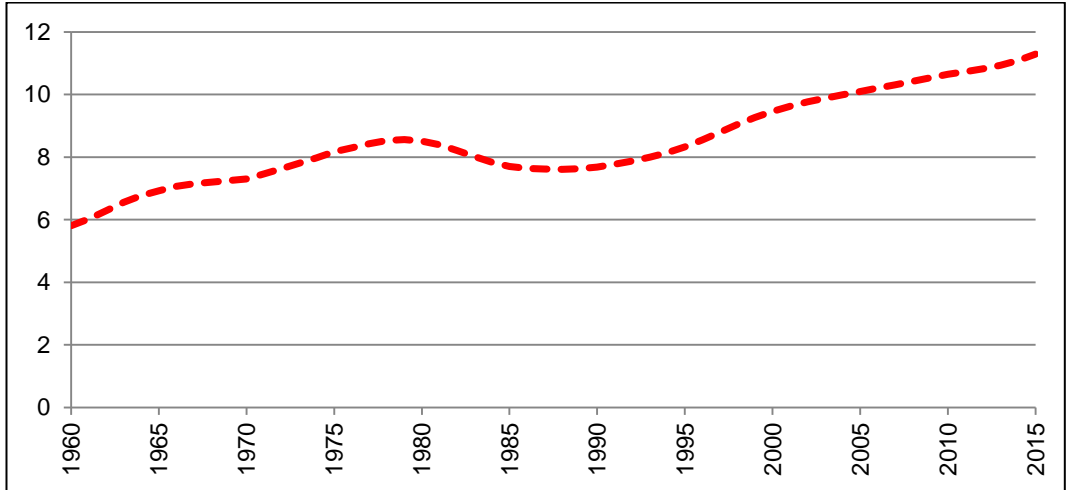
Ülkemizde yaşlı nüfusun (65 yaş ve üstü) sayısı dünya geneline paralel olarak artmaktadır. Tıp dünyasında hastalıkların erken teşhis ve tedavisine imkân sağlayan gelişmeler ile koruyucu sağlık hizmetlerinin gelişimi ölüm oranlarında azalma sağlamış, doğurganlığın azalması ise doğum oranlarında azalmaya neden olmuştur (TÜİK, 2014). Bu gelişmeler, ortalama yaşam süresi ve beklenen yaşam süresini artırmış ve yaşlıların toplam nüfus içindeki oranında yani yaşlı bağımlılık oranında artışa neden olmuştur (Grafik 3.15 ve Grafik 3.16).

Grafik 3.15: Türkiye'de Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim: 12 Aralık 2016)

TÜİK tarafından yapılan nüfus tahminlerine göre 2015 yılında yüzde 8,2 olan yaşlı nüfus oranınının 2023'te yüzde 10,2'ye yükseleceği, 2050 yılında yüzde 20,8, 2075'te ise yüzde 27,7 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2015). Türkiye'de nüfus artış hızı binde 13,3 iken yaşlı nüfus artış hızı binde 49,9 olarak seyretmektedir (TÜİK, 2014).

Grafik 3.16: Türkiye'de Yaşlı Bağımlılık Oranı (Yüzde)

Kaynak: Dünya Bankası Veritabanı (Erişim: 12 Aralık 2016)

Ülkemizde ekonomik, sosyal ve demografik yapıdaki değişiklikler, emeklilik sisteminde aktüeryal dengedeki bozulma ve kurumsal yetersizliklerden kaynaklı finansman problemleri ile birleşince mevcut emeklilik planlama sistemlerinin işlerliğini kaybetmesine neden olmuş ve

emeklilik sistemlerinde köklü değişlikleri zorunlu kılmıştır (Oktayer ve Oktayer, 2007, s.62).

Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformunun bir parçası olarak BES, 27 Ekim 2003’te faaliyete geçmiştir. BES, gelir elde edilen dönemde bireylerin düzenli olarak tasarruf yapmaları, bu tasarrufların yatırıma yönlendirilerek birikim oluşturmaları ve bu birikim sayesinde emekliliklerinde gelir elde etmeleri üzerine kurulmuştur (TCMB, 2011c).

Ülkemizde gönüllülük esasına dayalı olan bu sistemde bireyler, bireysel emeklilik hesaplarına ödenecek katkı paylarını, kendi seçecekleri farklı risk ve getiri bileşimlerine sahip emeklilik yatırım fonlarında yatırıma yönlendirmektedir. Bu seçimin bireylerin gelir beklentilerine ve risk tercihlerine uygun olarak yapılması için bireylere büyük sorumluluk düşmekte, finansal konulardaki bilgi, beceri ve deneyim önem kazanmaktadır.

3.2. Türkiye’de Finansal Okuryazarlık: Niceliksel Sonuçlar

Bu bölümde ülkemizde 2012 yılında uygulanan Finansal Yeterlilik Anketi’ne ek olarak 2013, 2014 ve 2015 yıllarında Türkiye Ekonomi Bankası (TEB) ve Boğaziçi Üniversitesi iş birliği ile geliştirilen Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi sonuçlarına yer verilecektir. Ayrıca, 2015 yılında “Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları” uyarınca Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) eş güdümlünde düzenlenen Finansal Okuryazarlık Araştırması’na ilişkin değerlendirmeler bu bölümde yer alacaktır.

Düzenlenen anketlerde, ülkemizde tüketicilerin finansal bilgi yönünden zayıf oldukları ve finansal ürünleri yeterince tanımadıkları ortaya çıkmıştır. Anketlerde elde edilen dikkat çekici sonuçlardan bir diğeri ise Türkiye’de tasarruf eğiliminin oldukça düşük olduğudur. Sonuçlar demografik olarak incelendiğinde ise dünya genelinde gözlenen ortak sonuçlara ülkemizde de rastlandığı görülmüştür.

3.2.1. Finansal Yeterlilik Anketi

Dünya Bankası ve Rusya Finansal Okuryazarlık ve Eğitim Fonu'nun bazı ülkelerde uygulamış olduğu Finansal Yeterlilik Anketi, kamuoyunun finansal yeterliliğini, finansal becerilerini, davranışlarını ve eğilimleri ile finansal karar alma süreçlerini araştırmak ve analiz etmek üzere SPK tarafından ülkemize uyarlanmıştır.

Araştırma, 21 Nisan – 4 Temmuz 2012 tarihleri arasında, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması kapsamında 12 bölgede, 40 il ve 142 ilçede yaklaşık 3.000 yetişkin üzerinde yüzyüze mülakat şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada, halkın finansal okuryazarlık seviyesi, bütçe yönetimi ve borçlanma, finansal planlama, finansal ürün seçimi, finansal tutum, davranış ve eğilimleri ile sosyo-ekonomik durumu, finansal bilgi edinimi ve ihtiyacı incelenmiştir.

İncelemede bütçe yönetimi, finansal planlama ve finansal karar alma davranışlarına yönelik bulgular elde edilmiştir (SPK, 2012a; OECD, 2013, s.281-282; World Bank, 2013b, s.103-105).

İncelemeden elde edilen temel sonuçlardan biri Türkiye'de tasarruf eğiliminin oldukça düşük olduğudur. Anket katılımcılarının çoğunluğu, gıda ve diğer gereksinimlerini karşıladıktan sonra tasarruf etmek üzere para artıramadıklarını belirtmiştir. Tasarruf edebilecek şekilde para artıran katılımcılar arasında hanehalkı bütçesini yönetenlerin özellikle öngörülemeyen giderler için tasarruf etme eğiliminde oldukları, diğer yandan şahsi bütçesini yönetenlerin ise daha çok harcama yapma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, kırsal bölgede tasarruf, kentsel bölgede ise harcama eğiliminin yüksek olduğu görülmüştür.

Finansal planlamaya ilişkin yapılan değerlendirmede, hanehalkı bütçesini yönetenlerin, kırsalda yaşayanların ve/veya en düşük veya en yüksek sosyo-ekonomik statüde olan katılımcıların finansal planlama yaptığı ve bu planı düzenli olarak uyguladığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda,

katılımcıların yüzde 78'inin finansal planlama yaptığı, ancak bu kesimin çoğunluğunun 6 aydan kısa vadeli planlama yaptığı tespit edilmiştir.

Finansal ürün seçimi ve karar alma süreçlerinin değerlendirilmesine göre, finansal ürün ve hizmet kullanımının çok sınırlı kaldığı görülmüştür. Katılımcıların yaygın olarak kullandıkları finansal ürünler, mevduat hesapları ve banka kredileridir. Finansal ürün kullanmayan katılımcıların çoğu buna yönelik bir ihtiyaç duymadığını belirtmiş olsa da özellikle düşük sosyo-ekonomik statüye sahip grupta asıl nedenin finansal ürünlere yönelik bilgi eksikliği olduğu görülmüştür. Gerek kırsal gerekse kentsel bölgedeki katılımcılar için en çok tercih edilen yatırım araçları altın ve dövizken, bunları mevduat hesabı ve sigorta ürünleri takip etmektedir. Katılımcıların yüzde 59'unun, para idaresinin farklı yönlerine ilişkin daha fazla bilgi sahibi olma konusunda isteksiz olduğu gözlenmiştir. Bu konuda istekli olanların daha ziyade şahsi bütçesini yönetenler olduğu tespit edilmiştir.

Son olarak, çalışmanın OECD INFE standart modülünün kullanıldığı finansal okuryazarlık bölümü sonuçları değerlendirildiğinde Türkiye'de finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu sonucu elde edilmiştir.

3.2.2. Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi

Türkiye'deki finansal okuryazarlık ve erişim seviyesinin periyodik olarak ölçülebilmesi amacıyla TEB ve Boğaziçi Üniversitesi iş birliği ile Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi geliştirilmiştir. OECD INFE anketi kullanılarak oluşturulan Endeks ilk olarak 2013'te, daha sonra ise 2014 ve 2015 yıllarında hazırlanmış ve sonuçlar kamuoyu ile paylaşılmıştır.

2013 yılında oluşturulan ilk endekste sonuçlar 2010-2011 yıllarında OECD INFE anketinin uygulandığı diğer 14⁷⁶ ülkenin sonuçları ile karşılaştırılabilir hale getirilmiştir.

2013 yılında 1.230 katılımcı ile düzenlenen anketten elde edilen sonuçlara göre Türkiye diğer ülkelerle birlikte değerlendirildiğinde, finansal

---

⁷⁶ Bu ülkelerin sonuçlarına ilişkin ayrıntılı bilgi 2.2.3.'te verilmiştir.

bilgi bölümünde 12. finansal davranış bölümünde 14. finansal tutum bölümünde ise 7. olmuştur (TEB ve Boğaziçi Üniversitesi, 2013).

Finansal okuryazarlık endeksi⁷⁷ Türkiye dışındaki katılımcı ülkelerde ortalama yüzde 62,3 olarak hesaplanırken Türkiye’de yüzde 59,8 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, ülkemizde finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğunu teyit etmektedir.

Yine bu anket sonuçlarına göre ülkemizde cinsiyet, gelir, yaş ve eğitim seviyeleri ile finansal okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişki, dünya geneliyle benzer seyretmiştir. Buna göre, kadınların ve düşük gelir seviyesine sahip kesimlerin finansal okuryazarlık seviyeleri diğer kesimlere kıyasla daha düşüktür. Elde edilen sonuçlar katılımcıların yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde ülkemizde finansal okuryazarlık seviyesi en yüksek olan yaş gruplarının 20 yaş altı yetişkinler (18 ve 19 yaşları) ile 40-49 yaş grubu olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar katılımcıların eğitim durumlarına göre değerlendirildiğinde ise yine dünya geneline paralel olarak eğitim seviyesinin artmasının hem finansal bilgi hem finansal davranışlar hem de tutumlara olumlu olarak yansıdığı görülmüştür.

2014 yılında Finansal Okuryazarlık ve Erişim Anketi 1.638 katılımcı üzerinde uygulanmıştır. 2013 yılında gerçekleştirilen ilk anket sonucuna göre 59,8 olarak tespit edilen finansal okuryazarlık endeks değeri 2014 yılında 59,4 olmuştur (TEB ve Boğaziçi Üniversitesi, 2014).

İki anket birlikte değerlendirildiğinde finansal okuryazarlık açısından dezavantajlı kesim⁷⁸ ile avantajlı kesim⁷⁹ arasındaki finansal okuryazarlık seviyesi farkının gitgide kapandığı gözlenmiştir.

Yine iki anket birlikte ele alındığında, ülkemizin finansal bilgi ile finansal tutum skorlarında 2014 yılında bir önceki yıla göre düşüş tespit edilirken finansal davranış skorunda artış kaydedilmiştir. Finansal

---

⁷⁷ Finansal okuryazarlık skorunun 0 olması tüketicinin finansal bilgi, tutum ve davranış açısından hiçbir yeterliliğe sahip olmadığını, skorunun 100 olması ise bu açılardan tam yeterliliğe sahip olduğunu göstermektedir.

⁷⁸ Kadın, kırsal kesimde yaşayan, görece düşük eğitim ve gelir seviyesi ile düşük sosyo-ekonomik statüye sahip kesim ile işsizler, ev hanımları, öğrenciler.

⁷⁹ Erkek, şehirde yaşayan, yüksek derecede eğitim, gelir ve sosyo-ekonomik statüye sahip kesim ile işyeri sahipleri, yöneticiler, serbest nitelikli uzmanlar.

davranışların finansal bilgi ile tutumdan daha yüksek ağırlıklandırıldığı bu çalışmada, olumlu yönde gelişme gösteren finansal davranış skorunun sermaye piyasaları üzerinde olumlu bir etki yaratacağı sonucuna varılmıştır (TEB ve Boğaziçi Üniversitesi, 2014).

2014 yılı anket sonuçlarına göre, kadınların ve kırsal kesimde yaşayanların finansal okuryazarlık seviyeleri diğer kesimlere göre daha düşük olarak belirlenmiştir. Bunların yanı sıra gelir ve eğitim seviyelerinin finansal okuryazarlık seviyesine etkisi önceki yıl yapılan çalışma sonuçlarını teyit etmiştir. Finansal okuryazarlık seviyesi en yüksek yaş grubu 25-44 iken en düşük yaş grubu ise 65 yaş üstü olmuştur.

Son olarak, 2013 yılında elde edilen anket sonuçlarına göre medeni durum finansal okuryazarlık seviyesi açısından bekârlar lehine sonuç doğururken 2014 yılında bu evli ve bekâr kesimler arasında finansal okuryazarlık seviyesi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

2014 yılında 59,4 olarak tespit edilen finansal okuryazarlık endeks değeri 2015 yılında 60,0 olmuştur⁸⁰. Finansal bilgi ve tutum düzeyleri önceki yıla göre artarak sırasıyla 21,2 ve 15 olurken finansal davranış skoru düşüş kaydederek 24 olmuştur.

3.2.3. Finansal Okuryazarlık Araştırması

Finansal İstikrar Komitesi tarafından hazırlanan “Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları”nın Finansal Eğitim bölümünde “Türkiye'deki finansal okuryazarlık düzeyinin izlenmesine yönelik anket çalışmaları yapılması ve mevcut anket çalışmalarının değerlendirilmesi” eylemine yer verilmiş ve bu eylemde sorumlu kuruluş SPK olarak belirlenmiştir.

Bu eylem kapsamında Dünya Bankasının 2012 yılında Türkiye’de uygulamış olduğu Finansal Yeterlilik Anketi sonuçlarının değerlendirilmesi ve

---

⁸⁰ TEB Genel Ağ sitesi.

finansal okuryazarlık düzeyini ölçmeye yönelik olarak üç yıllık dönemlerde araştırmanın tekrarlanması benimsenmiştir.

Bu kapsamda, Borsa İstanbul A.Ş. Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Merkezi Kayıt Kuruluşu ve Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu iş birliği ile SPK tarafından 2015 yılında Türkiye Finansal Okuryazarlık Araştırması düzenlenmiştir.

Araştırma, OECD INFE'nin yetişkinlerin finansal okuryazarlık seviyesini ölçmeye yönelik düzenlediği anket kapsamında 3.000 yetişkin üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonuç raporunda, finansal bilgiye yönelik elde edilen bulgular, 2012 yılında düzenlenen Finansal Yeterlilik Anketi sonuçları ile karşılaştırmalı olarak yayınlanmıştır (SPK, 2015a). Buna göre finansal konularda basit matematiksel işlemleri yapabilme oranı 2012 yılında yüzde 84, 2015 yılında yüzde 93 olmuştur. Paranın zaman değeri sorusunu doğru cevaplayanların oranı 2012 yılında yüzde 28,4 iken 2015 yılında yüzde 50'ye yükselmiştir. Öte yandan basit faiz sorusuna doğru cevap verenlerin oranı yüzde 35,5'ten, yüzde 54'e, bileşik faiz sorusuna doğru cevap verenlerin oranı ise yüzde 26,1'den, yüzde 32'ye yükselmiştir.

Finansal Okuryazarlık Araştırması'nda elde edilen genel sonuçlara göre gelir düzeyi ve eğitim seviyesi yükseldikçe katılımcıların sorulara doğru yanıt verme oranı da yükselmektedir. Ülkemizde, dünya geneline paralel olarak kadın nüfusun erkek nüfusa oranla finansal okuryazarlık seviyesi düşüktür. Yine dünya genelinde elde edilen sonuçlarla tutarlı olarak ileri yaş gruplarında finansal okuryazarlık düzeyinde düşüş tespit edilmiştir.

Finansal ürün kullanımına ilişkin bilgi edinilmesi amaçlanan bölüm sonuçlarına göre ülkemizde nüfusun yüzde sekizi tasarruf/emeklilik⁸¹, yüzde

---

⁸¹ Ortalama yüzde 58, OECD ortalaması yüzde 63. En yüksek yüzde 98, İngiliz Virjin Adaları; en düşük yüzde 5, Gürcistan.

43'ü ödeme⁸², yüzde 19'u sigorta⁸³, yüzde 32'si ise kredi⁸⁴ ürününe sahiptir (OECD, 2016c, s.81).

Söz konusu ankete katılan katılımcıların yüzde 42'sinin tasarruf etmediği, yüzde 23'ününse bütçeleme yapmadığı tespit edilmiştir (SPK, 2015a).

Son olarak, araştırma sonucunda anket katılımcılarının sadece yüzde 18'i ülke genelinde yürütülmekte olan finansal eğitim faaliyetlerinden haberdar olduklarını belirtmiştir (SPK, 2015a).

3.3. Türkiye'de Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine İlişkin Finansal Eğitim Politikaları ve Uygulamaları

Tüketicilerin finansal ürün ve hizmetlere ulaşabilmeleri, bunları bilinçli bir şekilde kullanabilmeleri ve finansal piyasalardaki yanlış uygulamalara karşı çıkarlarını koruyabilmeleri finansal istikrar açısından büyük önem arz etmektedir.

Ülkemizde finansal sistemin istikrarından sorumlu kurumlar, BDDK, Hazine Müsteşarlığı, SPK, TMSF ve TCMB'dir (TCMB, 2011c).

2000 yılında bağımsız bir otorite olarak kurulan BDDK, bankaların, yabancı banka temsilciliklerinin, finansal holding şirketlerinin ve varlık yönetim şirketlerinin, faktoring, finansal kiralama ve finansman şirketlerinin, ödeme kuruluşlarının ve elektronik para kuruluşlarının, kart kuruluşlarının, takas ve mahsuplaşma kuruluşlarının kuruluş ve faaliyet izinlerinden, rekabetçi ve etkin bir şekilde düzenlenme ve denetlenmesinden sorumludur. BDDK, "görev ve yetkileri çerçevesinde denetimine tâbi kuruluşların faaliyetlerini güvenli ve sağlam şekilde gerçekleştirmesini, kredi sisteminin etkin şekilde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını sağlamak ve bu sayede finansal piyasaların gelişmesine ve finansal istikrara katkıda bulunmak" ile görevlendirilmiştir (BDDK, 2016, s.13).

⁸² Ortalama yüzde 74, OECD ortalaması yüzde 86. En yüksek yüzde 100, Fransa; en düşük yüzde 8, Brezilya.

⁸³ Ortalama yüzde 51, OECD ortalaması yüzde 64. En yüksek yüzde 97, Estonya; en düşük yüzde 3, Brezilya.

⁸⁴ Ortalama yüzde 53, OECD ortalaması yüzde 61. En yüksek yüzde 86, Yeni Zelanda; en düşük yüzde 17, Polonya.

Hazine Müsteşarlığı ise kamu finansmanı ile mali politikaların yanı sıra sigortacılık şirketlerinin düzenlenmesinden ve denetlenmesinden sorumludur (TCMB, 2015a, s.32).

SPK, “sermaye piyasasının güvenli, adil, şeffaf ve etkin işlemlerini sağlamak için uluslararası norm ve gelişmelere paralel, değişen piyasa ihtiyaçlarını karşılayan, objektif, sade ve anlaşılabilir yaklaşımlarla, hesap verilebilir düzenleme ve denetleme yapmak”la görevlendirilmiş olup bu çerçevede sermaye piyasasını ve aracı kurumları düzenlemekte ve denetlemektedir (SPK, 2014, s.1).

TMSF'ye ise mevduatın ve katılım fonlarının tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla sigorta edilmesi, Fon bankalarına ilişkin işlemler ile Fon varlık ve alacaklarının takip ve idaresi gibi görevler yüklenmiştir⁸⁵.

1211 sayılı TCMB Kanunu'nda 25 Nisan 2001 tarihinde 4651 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle, Bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamak olarak belirlenmiştir. Banka, fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla hükûmetin büyüme ve istihdam politikalarını desteklemek ve finansal sistemde istikrarı sağlayıcı, para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almakla görevlendirilmiştir. Para, kredi ve sermaye piyasaları başta olmak üzere ekonomideki tüm sektörlerin sağlıklı bir biçimde işlemesi amacıyla fiyat istikrarını temin etmek, finansal istikrarın sağlanmasına katkı yapacak politikaları oluşturmak ve uygulamak, ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin gelişimine yön vermek⁸⁶, gözetimini gerçekleştirmek ve gerektiğinde sistem kurmak ve işletmek, TCMB'nin görevleri arasındadır (TCMB, 2013)⁸⁷.

---

⁸⁵ TMSF Genel Ağ sitesi.

⁸⁶ TCMB bünyesinde faaliyet gösteren ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri Elektronik Fon Transferi (EFT) Sistemi ile Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) Sistemidir. Ulusal para üzerinden yapılan ödemelerin bankalar arasında elektronik ortamda gerçek zamanlı olarak gerçekleştirilmesini ve gerçek zamanlı mutabakatını sağlayan EFT Sistemi 1992 yılında TCMB tarafından işletime açılmıştır. EMKT Sistemi ise 2000 yılında yine TCMB tarafından kurulmuş ve menkul kıymetlerin bankalar arasında aktarımının ve mutabakatının, elektronik ortamda gerçek zamanlı ve kaydı olarak yapılmasına imkân sağlamaktadır. TCMB'den faaliyet izni alan ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemleri ise Bankalararası Takas Odaları Merkezi, Bankalararası Kart Merkezi A.Ş., İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş., Merkezi Kayıt Kuruluşu ve Garanti Ödeme Sistemleri A.Ş.'dir (TCMB Genel Ağ sitesi).

⁸⁷ TCMB'nin finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik uygulamalarına 4.2 bölümünde yer verilecektir.

Yukarıda adı geçen kurumlar, kurumsal sorumluluklarının yanı sıra biraraya gelerek oluşturdukları komisyon ve komitelerde de finansal sistemin istikrarını güçlendirici önlemler almaktadırlar.

14 Nisan 2009 tarihinde imzalanan “Finansal Sisteme İlişkin Sistemik Risk İşbirliği Protokolü” ile kurulan Sistemik Risk Koordinasyon Komitesi; Hazine Müsteşarlığı, BDDK, TMSF ve TCMB’nin katılımıyla finansal sistemde oluşabilecek sistemik risklerin karşısında finansal istikrarın devamlılığını sağlamaya yönelik tedbirleri almakla görevlendirilmiştir (TCMB, 2011c).

Finansal Sektör Komisyonu ise BDDK, TCMB, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, SPK, TMSF, Rekabet Kurulu, Kalkınma Bakanlığı, İstanbul Altın Borsası, Menkul Kıymetler Borsaları, Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsaları ile kuruluş birlikleri temsilcilerinden oluşmakta olup finansal sistemde istikrar ve güveni sağlamaya ve sistemin gelişimine katkı sunmaya yönelik olarak bilgi paylaşımı, iş birliği ve eş güdüm sağlamak ve politika önerileri geliştirmekle yükümlüdür (TCMB, 2011c).

Finansal piyasalarda sistemik riskin izlenmesi ve önlenmesi ile finansal istikrara ilişkin olarak ulusal eş güdümün sağlanmasına yönelik olarak 3 Haziran 2011 tarihinde Finansal İstikrar Komitesi kurulmuştur. Komite, Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın başkanlığında, Hazine Müsteşarı ile TCMB, BDDK, SPK ve TMSF başkanlarından oluşmaktadır.

Finansal İstikrar Komitesi, finansal sistemin bütününe sirayet edebilecek sistemik risklerin belirlenmesi, izlenmesi ve bu tür risklerin azaltılması için gerekli tedbir ve politika önerilerini tespit etmek, ilgili birimlere sistemik risklerle ilgili uyarılar yapmak, uyarı ve politika önerileri ile ilgili uygulamaları takip etmek, ilgili kurumlar tarafından hazırlanacak sistemik risk yönetim planlarını değerlendirmek, sistemik risk yönetimine ilişkin eş güdümü sağlamak ve görev alanı ile ilgili olarak, kamu kurum ve kuruluşlarından her türlü veri ve bilgiyi sağlamak ile kurumlar arasında politikaların ve uygulamaların eş güdümünü sağlamakla görevlidir⁸⁸.

---

⁸⁸ Hazine Müsteşarlığı Genel Ağ sitesi.

Finansal İstikrar Komitesi tarafından hazırlanan “Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları”na ilişkin 2014/10 sayılı Başbakanlık Genelgesi 5 Haziran 2014 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Strateji ve Eylem Planları belgesinin hazırlık sürecinde vizyon, misyon, hedef kitle eylemler ve uygulama kanallarına ilişkin olarak diğer ülkelerin ulusal stratejileri incelenmiş ve 2012’de yapılan Finansal Yeterlilik Anketi⁸⁹ sonuçlarından faydalanılmıştır (OECD, 2013, s.277-279).

Bu doğrultuda, söz konusu Strateji ve Eylem Planları’nın politika öncelikleri tasarruflar, yatırımlar ve borç yönetimi olarak belirlenmiştir. Strateji ve Eylem Planları’nın vizyonu Türk hanehalklarına sürdürülebilir finansal refah sağlamak; misyonu ise hanehalklarının bilgiye dayalı finansal karar alması için politika, eğitim, uygulama, araştırma ve eş güdüm stratejilerini belirlemek olarak belirtilmiştir (OECD, 2013, s.277-279).

Strateji ve Eylem Planları ile finansal eğitim ve finansal sorunların önemine dair farkındalığı artırmak, bireylerin finansal kavram ve ürünleri anlamalarını, finansal varlık ve yükümlülüklerini yönetmelerini sağlamak, bireylere bilgiye dayalı finansal karar alma için ihtiyaç duyacakları bilgi ve araçları sağlamak ve toplumda tasarruf, yatırım ve sigortalama kültürünü güçlendirmek hedeflenmiştir.

Söz konusu Strateji ve Eylem Planlarında hedef kitleler, genel halk, aile ve kadın, ilk ve ortaöğretim öğrencileri, üniversiteler ve akademik çevre, kamu ve özel sektör çalışanları, finans sektörü ile yaşamda önemli dönüm noktalarındaki⁹⁰ bireyler olarak sınıflanmıştır.

Eylemlerin iletişim kanalları oldukça çeşitli olup medya (radyo, televizyon, gazete, dergi, filmler vb.), elektronik medya (genel ağ siteleri, sosyal medya vb.), basılı materyaller ile çağrı merkezleri, seminerler, konferanslar, çalıştaylar, yarışmalar gibi etkileşimli kanalları içermektedir.

---

⁸⁹ Ankete ilişkin bilgi 3.2.1. bölümünde yer almaktadır.

⁹⁰ Evlenme, boşanma, bebek bekleme, üniversite eğitimine başlama vb.

Strateji ve Eylem Planlarında 55 adet eylem belirlenmiştir. Bu eylemlerin 36'sı Finansal Eğitim Eylem Planı, 19 tanesi ise Finansal Tüketicinin Korunması Eylem Planı dâhilindedir. Her bir eylemin belirlenen süre zarfında gerçekleştirilebilmesine yönelik bir sorumlu/koordinatör kuruluş ile eylemle ilgili ve eyleme ilişkin iş birliği yapılabilecek bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütleri açıklanmıştır.

Finansal Eğitim Eylem Planının takibi ve eş güdümü SPK, Finansal Tüketicinin Korunması Eylem Planının takibi ve eş güdümü ise BDDK tarafından yapılmakta olup eylemlere yönelik yürütülen çalışmalar belirli dönemler itibarıyla Komitenin değerlendirilmesine sunulmaktadır.

Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları amaçlanan faaliyetlere ilişkin ulusal bir eş güdüm imkânı sağlamaktadır. Örneğin Finansal Eğitim Eylem Planının takibi ve eş güdümünden SPK sorumlu olmakla beraber, eylemlerin 44 kurum ve kuruluşun katkısıyla gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

Finansal Eğitim Eylem Planı'nda yer alan "Finansal Eğitimle İlgili Doküman ve Çalışmalara Yönelik Ortak Bir İnternet Sayfası Oluşturulması ve Finansal Eğitim Faaliyetlerinin Sosyal Medya Yoluyla Duyurulması" eylemi kapsamında bir "Finansal Eğitim ve Finansal Tüketicinin Korunması Genel Ağ Sitesi"⁹¹ hazırlanmıştır. Sitede, finansal piyasalar ve yatırım araçları, para ve bütçe yönetimi, temel finansal kavramlar, borçlanma, krediler, emeklilik planlaması, sigortacılık ürünleri, kurumsal yönetim ile finansal piyasalardaki suç ve cezalara ilişkin eğitim videolarına yer verilmiştir. Sitedeki bilgilendirme paylaşımları kullanıcıların finansal bilgi düzeylerine göre temel, orta ve ileri düzey olmak üzere ayrıştırılmıştır. Sitede ayrıca konut kredisi, taşıt kredisi, yatırım ve DASK hesaplama araçlarına da yer verilmiştir. Söz konusu site, finansal piyasalara ilişkin güncel gelişme ve düzenlemeler hakkında da kullanıcılara bilgi sunmaktadır.

Strateji ve Eylem Planlarından önce de finansal farkındalık ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik çalışmalarını sürdüren SPK,

---

⁹¹ www.finansalegitim.gov.tr

farklı hedef kitlelere farklı kanallarla ulaşmaktadır (SPK, 2012b; 2013; 2014; 2015b; 2016).

Bu doğrultuda, yurt genelinde üniversite öğrencilerine yönelik sermaye piyasaları, kurumları ve faaliyetlerine ilişkin seminerler düzenlenmekte ve staj imkânları sağlanmaktadır. Üniversite öğrencilerinin yanı sıra 2011 yılında kadınlara yönelik de eğitim seminerleri düzenlenmiştir.

SPK ayrıca 2011 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Merkezi Kayıt Kuruluşu ve Türkiye İhracatçılar Meclisi ile, 2012 yılında ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. Merkezi Kayıt Kuruluşu, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası, İstanbul Altın Borsası, Türkiye Kurumsal Yatırımcı Yöneticileri Derneği ve Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu ile birer protokol imzalayarak sırasıyla ihracatçılara ve yatırımcılara yönelik sürdürülmekte olan eğitim faaliyetlerine ilişkin iş birliği sağlamayı amaçlamıştır.

İlk olarak 2011 yılında, ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri için tasarruf ve yatırım bilinci oluşturmaya yönelik bir kompozisyon yarışması düzenlenmiştir. Söz konusu yarışma, 2012 yılında da tekrarlanmış, çocuk ve gençlerin finansal erişim ve eğitimlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalarını sürdüren Uluslararası Çocuk ve Gençlik için Finans (CYFI) örgütü tarafından “en iyi ülke uygulamaları” kategorisinde ikinci olmuştur. 2011 yılından itibaren her yıl düzenli olarak düzenlenmekte olan kompozisyon yarışması, 2015 yılında da CYFI tarafından “en iyi ülke uygulamaları” kategorisinde ödül almıştır.

SPK, 2011 yılında mevcut ve potansiyel yatırımcıların finansal okuryazarlıklarını geliştirmek amacıyla bir genel ağ sitesi⁹² ve bir Facebook sayfasını kullanıma açmıştır.

Öte yandan BDDK da finansal tüketicileri bilinçlendirme ve finansal piyasalarda ürün/hizmet arz ve talep edenler arasında “hakkaniyetli ve adil bir

---

⁹² www.yatirimyapiyorum.gov.tr

alışveriş ortamının temin edilmesi”ne yönelik çalışmalarını sürdürmektedir (BDDK, 2014).

Kurum, 2013 yılında kredi kartının bilinçli kullanımı ve bankacılık işlemlerinde şifre güvenliği ile tasarruf bilinci ve bütçe planlaması konularında kamu spotları hazırlamış, internet sitesinde ve televizyon kanallarında yayınlamıştır (BDDK, 2013).

Kurum bünyesinde yer alan Bilgi Edinme Daire Başkanlığı, “finansal tüketicinin korunmasında etkinliği artırmak ve finansal tüketicinin sorunlarına kalıcı çözümler getirmek” amacıyla 2014 yılında Finansal Tüketici İlişkileri Daire Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmıştır (BDDK, 2013). Bunun yanı sıra, aynı yıl, finansal tüketicilerin şikâyetlerini kolay ve hızlı bir şekilde Kuruma iletebilecekleri bir e-şikâyet sistemi ve çağrı merkezi kurulmuştur (BDDK, 2014).

Bunlara ek olarak, tüketicilere finansal ürün ve hizmetlere yönelik bilgilendirme yapılması amacıyla 2015 yılında bir genel ağ sitesi⁹³ faaliyete geçirilmiştir. Sitede tasarruf, yatırım, mevduat ve kredilere ilişkin detaylı bilgi ve ipuçlarına yer verilmiş, finansal tüketicinin herhangi bir banka ile yaşadığı sorunun çözümüne yönelik olarak şikâyet mekanizması anlatılmıştır (BDDK, 2014).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında Aile Eğitim Programı kapsamında “Finansal Okuryazarlık” adlı bir kitapçık hazırlanmıştır. Kitapçıkta yer alan finansa giriş, bütçeleme, tasarruf, kredi ve kredi kartı ile finansal müzakere bölümlerinde basit anlatımlarla finansal bilgi sunulmaktadır.

Strateji Eylem Planında ailelere finans konusunda eğitimler verilmesi, ev hanımlarının, çalışmayan gençlerin, yaşlıların, engellilerin, ailelerinin ve vasilerinin finansal konularda bilgilendirilmesi ile yaşamda önemli dönüm noktalarındaki bireylerin ihtiyaç duydukları finansal konularda eğitimlerinden sorumlu olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği (FODER) ile imzaladığı iş birliği protokolü ile Bakanlığa bağlı

---

⁹³ www.finansaltuketici.gov.tr

kuruluşlarda koruma ve bakım altında bulunan ve/veya reşit olarak kuruluşlardan ayrılan 14-25 yaş grubu çocuk ve gençlere bilinçli harcama, mevcut kaynaklarını etkin kullanma ve tasarruf etme konularına ilişkin finansal okuryazarlık ve farkındalık eğitimleri düzenlemektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015).

Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünün 2016 yılında TEB ile imzalamış olduğu Finansal Okuryazarlık İş Birliği Protokolü çerçevesinde bütçeleme, tasarruf etme, yatırım yapma, borçlanma ile finansal hak ve yükümlülükler konusunda öğretmen ve öğrencilerin finansal farkındalık ve bilinç düzeylerini artırmaya yönelik seminerler düzenleneceği belirtilmiştir⁹⁴.

Strateji ve Eylem Planları'nda, finansal tabana yayılmanın geliştirilmesine yönelik atılacak adımlar konusunda paydaşlar arasında etkin bir eş güdüm sağlanması amaçlanmakla birlikte birtakım eksik yönler dikkat çekmektedir.

Strateji ve Eylem Planları'nda finansal erişimin artırılmasına ilişkin bir bölüm yer almamakla birlikte 15 yaş üstü nüfusun yalnızca yüzde 56,51'inin resmi bir finans kurumunda hesabı olduğu⁹⁵ değerlendirildiğinde finansal erişimin hala ülkemizde geliştirilmesi gereken bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır. Strateji ve Eylem Planları'nda dikkat çeken diğer bir eksiklik, birçok ülke uygulamasının aksine özel sektörle iş birliğine yer verilmediğidir. Ayrıca, ölçülebilir ve objektif hedefler açısından eksiklikleri bulunan Belge'nin denetim ve değerlendirme açılarından da geliştirilmesi gereken yönleri bulunmaktadır.

Ülkemizde ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi ve sürdürülebilmesini teminen hem ekonomik hem sosyal alanda geniş çaplı reform çalışmaları yapılması gerekliliği doğrultusunda 2015 yılında yayımlanan Onuncu Kalkınma Planında 25 adet "Öncelikli Dönüşüm Programı" yer almıştır.

---

⁹⁴ Milli Eğitim Bakanlığı Genel Ağ sitesi.

⁹⁵ Global Findex Veritabanı, 2014.

Bu öncelikli dönüşüm programlarından biri “Yurtiçi Tasarrufların Arttırılması ve İsrafın Önlenmesi Programı” olup eş güdümünü sağlama sorumluluğu Kalkınma Bakanlığındadır. Bu program çerçevesinde, yurtiçi tasarrufların 2018 sonu itibarıyla yüzde 19’a yükseltilmesi, bu tasarrufların üretken yatırımlara yönlendirilmesi ve israfın azaltılması amaçlanmıştır.

Söz konusu programda yer alan beş bileşen ve sorumlu kuruluşlar Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

TABLO 3.2 YURTIÇİ TASARRUFLARIN ARTIRILMASI VE İSRAFIN ÖNLENMESİ PROGRAMI EYLEM PLANI BİLEŞENLERİ

Mali Piyasa Araçlarıyla Tasarrufların Özendirilmesi	SPK
İsrafın Azaltılması ve Mükerrer Tüketimin Önlenmesi	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
Kredi Düzenlemeleriyle Tasarrufların Özendirilmesi ve Üretken Yatırımlara Yönlendirilmesi	BDDK
Tamamlayıcı Sigortacılığın Geliştirilmesi ⁹⁶	Hazine Müsteşarlığı
Vergisel Araçlarla Tasarrufların Özendirilmesi ve Üretken Yatırımlara Yönlendirilmesi	Maliye Bakanlığı

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı (2013).

Mali Piyasa Araçlarıyla Tasarrufların Özendirilmesi bileşeninde yer alan ilk politika “Finansal farkındalığın artırılması ve finansal eğitimin yaygınlaştırılması” olarak belirlenmiştir. SPK sorumluluğunda yürütülecek bu eylemde ülkemizdeki finansal okuryazarlık düzeyinin izlenmesine yönelik periyodik aralıklarla anket çalışmaları yapılması yer almaktadır. Aynı eyleme “Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları”nın Finansal Eğitim bölümünde de yer verilmiş olup bu kapsamda, SPK tarafından 2015 yılında Finansal Okuryazarlık Araştırması⁹⁷ yapılmış ve benzer araştırmanın 2018 yılında da tekrarlanacağı Onuncu Kalkınma Planında belirtilmiştir. Bunun yanı sıra finans konusunda eğitim ve tanıtım materyalleri ile eğitici görseller oluşturulması, konferans, seminer, TV-radyo programları ve yarışmalar yoluyla finansal konulara ilginin artırılması, aile fertleri ve kadınların, öğretmenler ile eğitim yöneticilerinin, kamu ve özel sektörde işe yeni başlayanların, yaşamda önemli dönüm

⁹⁶ Bu bileşende BES’e katılımın artırılmasına ilişkin eylemler yer almaktadır.

⁹⁷ Araştırmaya ilişkin bilgiye 3.2.3. Bölümünde yer verilmiştir.

noktasında bulunan bireylerin ve diğer bazı grupların (engelliler, yaşlılar vb.) finansal farkındalıklarının ve finansal okuryazarlık seviyelerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca kamu ve özel sektörde işe yeni başlayanların kamusal ve özel emeklilik sistemleri konusunda bilinçlendirilmesi de planlanan eylemler arasında yer almaktadır. Aynı politika altında son olarak ilk ve orta öğretim düzeyinde müfredattaki ve yaygın eğitim programlarındaki temel finans konularının geliştirilmesine de yer verilmiştir.

Onuncu Kalkınma Planı'nda yer alan bir diğer öncelikli dönüşüm programı "İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı"nda ise SPK, "Finansal Ürün ve Hizmet Çeşitliliğinin Artırılması" ve buna yönelik olarak da öncelikle finansal farkındalığın artırılması ve finansal eğitimin yaygınlaştırılmasından sorumlu tutulmuştur.

Türkiye'de finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik olarak uluslararası arenada da birtakım adımlar atılmıştır. SPK, TCMB ve Hazine Müsteşarlığı, OECD INFE nezdinde tam üye olarak; BDDK, Borsa İstanbul ve Emeklilik Gözetim Merkezi ise düzenli üye olarak yürütülen çalışmalara destek vermektedir⁹⁸. INFE'nin Türkiye koordinatörlüğünü SPK yürütmektedir⁹⁹.

Her yıl, yılda ikişer kez olmak üzere, üye ülkelerin ev sahipliğinde düzenlenen INFE toplantılarının 2014 yılı ilk toplantısı SPK ev sahipliğinde 20-23 Mayıs 2014 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra söz konusu toplantı programı kapsamında Hazine Müsteşarlığı ve TCMB'nin de katkılarıyla SPK tarafından "Finansal Eğitimde Küresel ve Avrupa Çapında Eğilimler: Yeni Sorunlar, Yenilikler ve Başarı Ölçütleri" konulu uluslararası bir konferans organize edilmiştir (SPK, 2015b).

Kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen çalışmaların yanı sıra ülkemizde özel sektör firmaları ve sivil toplum kuruluşları da finansal

---

⁹⁸ Temmuz 2016 itibarıyla INFE, 114 üye ülke/bölgeden 248 kurum üyesi ile çalışmalarını sürdürmektedir. INFE kapsamında tam üyelik ve düzenli üyelik olmak üzere iki tür üyelik söz konusudur. Finansal olarak destek sağlayan aktif üyeler tam üye kategorisinde iken finansal olarak destek vermeyen ve Teknik Komite Toplantılarına katılmayan üyeler ise düzenli üye kategorisindedirler.

⁹⁹ SPK aynı zamanda INFE'nin "Kadın", "Finansal Erişim" ve "Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi" alt gruplarında görev almaktadır (SPK, 2012b).

okuryazarlığın geliştirilmesi ve finansal farkındalığın artırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Ülkemizde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik proje ve faaliyetler özellikle son yıllarda önem kazanmıştır. Bu kapsamda yürütülen projelerin bir kısmına aşağıda yer verilmiştir.

FODER, finansal okuryazarlık ve erişim amaçlı olarak kurulan, OECD tarafından akredite edilmiş Türkiye'deki ilk ve tek sivil toplum kuruluşu olup 2012 yılından itibaren gençler, ilköğretim öğrencileri, girişimciler, askerler, kadınlar vb. farklı hedef kitlelerin finansal farkındalıklarını artırmayı ve finansal okuryazarlık seviyelerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır¹⁰⁰.

Doğuş Grubu'nun kurucu destekçisi olduğu, "3 Kumbara Finansal Okuryazarlık Eğitimi Programı", "Çocuklarımız 3 Kumbara ile Geleceğe Şimdiden Gülümsesin!" sloganı ile çocukları finansal konularda bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Program kapsamında dördüncü sınıf öğrencilerinin "hedeflerini plana dönüştürebilmeleri, istek, ihtiyaç, birikim, tasarruf, gelir, gider ve paylaşım gibi kavramları öğrenmeleri ve bütçe yapabilmeleri"ne yönelik farkındalık ve bilgilendirme faaliyetleri düzenlenmektedir. Bu kapsamda, çocukların harçlıklarını iyi yönetebilmeleri ve para konusunda doğru alışkanlıklar edinebilmeleri için birikim, paylaşım ve harcama kumbaralarıyla yeni bir uygulama başlatılmıştır. Program kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte belirlenen illerde ilkokul 4. sınıf öğrencilerine sınıf içi eğitimler verilmekte, düzenlenen tiyatro eğitimleriyle çocuklara hayal, hedef, para, birikim, tasarruf, istek, ihtiyaç gibi kavramlar eğlenceli bir yöntemle anlatılmaya çalışılmaktadır¹⁰¹. Milli Eğitim Bakanlığı ve Doğuş Grubu iş birliğiyle 2017 yılı sonuna kadar 81 ilde yarım milyon öğrenciye ulaşılması hedeflenmektedir¹⁰².

Bunların yanı sıra, "Paramı Yönetebiliyorum Projesi", ülkemizde 15-30 yaş arası gençlerin kişisel mali kaynaklarını bütçelemelerine ve finansal hizmetleri doğru kullanmalarına destek olacak bir eğitim imkânı sunma amacıyla Kalkınma Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı,

---

¹⁰⁰ www.fo-der.org/

¹⁰¹ 3kumbara.org/

¹⁰² Milli Eğitim Bakanlığı Genel Ağ sitesi.

Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği, Visa Europe Türkiye ve üye bankalarının katılımıyla 2009 yılında başlatılmıştır¹⁰³. Proje Genel Ağ sitesinde lise ve üniversite öğrencileri, yetişkinler ve girişimciler için ayrı ayrı içerikler sunulmaktadır.

Ülke genelinde finansal okuryazarlık alanında farkındalık oluşturmak amacıyla "Ekonomi Ailede Başlar!" sloganı ile kurulan TEB Aile Akademisi ise bütçe oluşturma ve yönetimi, aile giderlerini kontrol altında tutma taktikleri, borçların doğru yönetimi, yatırım yaparken dikkat edilmesi gereken hususlar, bireysel emeklilik, kredi ve kredi kartlarının doğru kullanımı gibi konularda eğitimci sertifikasına sahip şube müdürleri ve gönüllü TEB çalışanları tarafından birebir ve ücretsiz finansal eğitim hizmeti vermektedir¹⁰⁴.

Son olarak, 2013 yılında ING tarafından başlatılan "Turuncu Damla Programı" 3. ve 4. sınıf öğrencilerine yönelik olarak yürütülen sekiz haftalık bir finansal okuryazarlık programı olup temel amacı özellikle tasarruf alışkanlığı konusunda davranış değişikliği yaratmaktır. Program ile bugüne kadar yedi ilde toplam 198 okuldan, 618 öğretmen ve 23.500'e yakın öğrenciye ulaşılmıştır¹⁰⁵.

---

¹⁰³ www.paramiyonetebiliyorum.net/

¹⁰⁴ www.teb.com.tr/aileakademisi/

¹⁰⁵ www.turuncudamla.com/

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN GELİŞTİRİLMESİNDE MERKEZ BANKALARININ ROLÜ

Günümüzde finansal ürün ve hizmetler gitgide çeşitlenerek karmaşıklaşmakta ve tüketicilerin finansal karar alma sorumlulukları artmaktadır. Bunun yanı sıra finansal piyasalara erişim giderek yaygınlaşmakta, finansal ürün ve hizmetler daha erişilebilir olmaktadır. Bu durum finansal sistemin kırılabilirliğini artırmaktadır. Finansal karar alıcıların yanlış kararlarının finansal istikrara zarar vermesini mümkün olduğunca engellemek için ekonomideki tüm aktörlere büyük sorumluluk düşmektedir.

Finansal okuryazarlığın geliştirilmesini küresel boyutta önemseyen ve bu konuda aksiyon gösteren uluslararası kuruluşların yanı sıra ulusal boyutta kamu kurumları, bankalar, tüketici dernekleri, sivil toplum kuruluşları vb. birçok aktör finansal okuryazarlığın geliştirilmesi için çaba sarf etmektedir.

Merkez bankaları da, ekonominin işleyişine ve uygulamakta oldukları politikaların ekonominin sağlıklı işleyişi açısından önemine ilişkin olarak sürdürdükleri bilgilendirme faaliyetlerinin yanı sıra, özellikle son yıllarda finansal okuryazarlığın önemindeki artışla beraber tüketicilerin finansal okuryazarlıklarının geliştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır.

Bu bölümde finansal okuryazarlığın merkez bankaları için önemine ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik başlıca merkez bankaları tarafından yürütülen çalışmalara yer verilecektir. Daha sonra TCMB'nin finansal eğitim faaliyetlerine değinilecektir. Son olarak ise finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik olarak TCMB için politika önerilerine yer verilecektir.

4.1. Finansal Okuryazarlığın Merkez Bankaları için Önemi ve Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine Yönelik Merkez Bankaları Uygulamaları

Merkez bankaları çeşitli saiklerle finansal okuryazarlığın geliştirilmesini önemsemektedir. Örneğin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası finansal istikrarın korunmasına yönelik olarak finansal eğitim faaliyetleri yürütmekte iken Endonezya ve Çin Halk Cumhuriyeti Merkez Bankaları sorumlu oldukları ödeme sistemlerinin etkin işleyişini sağlamak, Brezilya, Fransa, Hindistan ve Malezya Merkez Bankaları finansal tabana yayılmayı geliştirmek, Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya Merkez Bankaları ise finansal tüketicinin korunmasına yönelik sorumlulukları nedeniyle finansal okuryazarlığın geliştirilmesine önem atfetmektedir (Ferguson, 2002; Khan, 2011; Messy ve Monticone, 2016; OECD, 2013).

Finansal okuryazarlığın artması daha doğru finansal kararlar alınmasını sağlayarak finansal piyasaları daha rekabetçi ve yenilikçi olmaya teşvik edecek ve yetkinleşen finansal tüketiciler sayesinde artacak piyasa etkinliği, merkez bankalarının parasal aktarım mekanizmalarının etkinleşmesine katkı sağlayacaktır (Gnan ve diğerleri, 2007, s.36).

Merkez bankalarının daha etkin para politikası uygulayabilmeleri için finansal erişimin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Finansal erişimin sağlıklı bir şekilde finansal tabana yayılmayı sağlayabilmesi, finansal istikrar açısından bir risk oluşturmaması, güvenli, istikrarlı ve etkin işleyen bir finansal sistemin sürdürülebilmesi içinse finansal okuryazarlığın geliştirilmesi gerekmektedir.

Özetle, merkez bankalarının fiyat istikrarı ve finansal istikrarı sağlama ve sürdürme amaçlarına yönelik olarak finansal okuryazarlığın geliştirilmesini desteklemeleri yönünde güçlü bir görüş birliği oluşmaktadır.

Finansal okuryazarlığın küresel alanda artan önemine binaen uluslararası arenada kurumlar arasında bilgi ve deneyim alışverişi sağlayabilmek adına OECD tarafından 2008 yılında kurulan INFE, özellikle

finansal eğitim ulusal stratejilerinin oluşturulması, finansal okuryazarlık seviyelerinin ölçülmesi, finansal eğitim programlarının değerlendirilmesi konularına odaklanmaktadır.

INFE, finansal okuryazarlık ve finansal eğitim konularına ilişkin araştırmalar yapmak ve yayınlamakla birlikte, veri toplayarak ülkeler arası karşılaştırmalı analizler yapmaya imkân sağlamaktadır¹⁰⁶.

Üye kurumlar yılda iki kez düzenlenen INFE toplantılarında, ülkelerinde finansal eğitim alanında atılan adımlara ilişkin bilgi ve deneyimler ile elde edilen verileri paylaşarak uluslararası bilgi alışverişine zemin hazırlamaktadır (OECD, 2016a, s.82).

Temmuz 2016 itibarıyla INFE'ye tam üye olan 96 kurumdan (71 ülke/bölgeden) 38'i merkez bankası/para otoritesidir.¹⁰⁷ Aynı tarih itibarıyla 152 kurum (85 ülke/bölgeden) düzenli üye olup bunların ise 29'u merkez bankası/para otoritesidir.¹⁰⁸ Bu bağlamda, INFE üyelerinin yüzde 27'sini merkez bankaları veya para otoriteleri oluşturmaktadır.

Kaynakları, tecrübesi, uzmanlığı, güvenilirliği, saygınlığı ve sorumlulukları ile merkez bankaları, dünya genelinde finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik önemli çalışmalarda yer almaktadır¹⁰⁹ (Garcia ve diğerleri, 2013, s.40; TCMB, 2011a, s.93).

Merkez bankaları, finansal okuryazarlığa olan gereksinime yönelik farkındalık yaratmayı, finansal bilgiye erişimi artırmayı ve elde edilen bilgiyi kavramaya yönelik süreci geliştirmeyi amaçlamaktadır (Fluch, 2007, s.90).

---

¹⁰⁶ TCMB Genel Ağ sitesi.

¹⁰⁷ Tam Üye olan Merkez Bankaları: Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Brezilya, Çin Halk Cumhuriyeti, Endonezya, Ermenistan, Filipinler, Filistin (Para Otoritesi), Fransa, Güney Kore, Hindistan, İspanya, İsviçre, İtalya, Katar, Litvanya, Lübnan, Japonya, Macaristan, Makedonya, Malavi, Malezya, Mauritanya, Meksika, Mısır, Nijerya, Pakistan, Portekiz, Sırbistan, Slovakya, Surinam, Şili, Tanzanya, Tayland, Türkiye, Uruguay, Zambiya.

¹⁰⁸ Düzenli Üye olan Merkez Bankaları: Arjantin, Avustralya, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Çekya, Fas, Fiji, Hırvatistan, Hong Kong (Para Otoritesi), İrlanda, İsrail, Kamboçya, Kenya, Kolombiya, Kosova, Lesotho, Nepal, Papua Yeni Gine, Paraguay, Polonya, Romanya, Slovenya, Trinidad ve Tobago, Uganda, Ukrayna, Vanuatu, Venezuela, Yeşil Burun Adaları, Yunanistan.

¹⁰⁹ Seçili ülke merkez bankalarının güncel finansal eğitim faaliyetlerinin detayları Ek – 1'de derlenmiştir.

Birçok ülkede finansal eğitim ulusal stratejilerinin hazırlanmasında merkez bankaları rol almış, hatta bazı ülkelerde öncü rol oynamışlardır¹¹⁰.

Bunun yanı sıra birçok ülkede merkez bankaları finansal okuryazarlık seviyesinin ölçülmesine yönelik anketlerin hazırlanması ve uygulanmasında da yer almışlardır. Endonezya, Fransa, İtalya Merkez Bankaları bu bağlamda anket düzenleyen merkez bankalarına örnektir (OECD, 2013).

Merkez bankalarınca uygulanmakta olan finansal eğitim programlarının içerikleri oldukça geniş ve çeşitli olmasına rağmen özellikle kredi, borçlanma, tasarruf, finansal sisteme erişim ve finansal tüketicilerin hak ve yükümlülükleri konularında oldukça yoğun çalışmalar yürütüldüğü görülmektedir.

Dünya genelinde merkez bankaları farklı hedef kitlelere yönelik çok çeşitli finansal eğitim faaliyetleri düzenlemektedir. Örneğin, Endonezya ve Filipinler Merkez Bankaları yurtdışında çalışan vatandaşlarına yönelik, Brezilya, Malezya ve Pakistan Merkez Bankaları ise düşük gelirli gruplara yönelik finansal eğitim faaliyetleri düzenlemektedir. Hindistan Merkez Bankası, girişimcilerin yanı sıra “Finansal Okuryazarlık Projesi” ile öğrenciler, kadınlar ve yaşlılar gibi bazı kesimlere ulaşmayı hedeflemektedir. Avustralya, Fransa, Japonya, Kanada ve Yeni Zelanda Merkez Bankaları ise daha ziyade ortaokul, lise ve üniversite öğrencilerine ve öğretmenlere yönelik olarak bilgilendirme faaliyetleri organize etmektedir (Fluch, 2007; Messy ve Monticone, 2016; OECD, 2013).

Bunların yanı sıra, Endonezya, Filipinler, Hindistan, Malezya ve Ürdün’de finansal eğitimin okul müfredatlarına eklenmesini bizzat merkez bankaları sağlamıştır (Messy ve Monticone, 2016). İtalya ve İspanya Merkez Bankaları ise finansal eğitimin okul müfredatlarına ekletilmesine yönelik pilot uygulama başlatılmasında öncü olmuşlardır (OECD, 2016b).

---

¹¹⁰ Finansal eğitim ulusal stratejilerinin hazırlanmasında öncü rol oynayan merkez bankalarından bazıları: Endonezya, Ermenistan, Filipinler, Hindistan, İrlanda, İspanya, Kenya, Kırgızistan, Kolombiya, Malavi, Malezya, Nijerya, Pakistan, Portekiz, Tanzanya, Uganda, Zambia. (Grifoni ve Messy, 2012; Messy ve Monticone, 2012; Messy ve Monticone, 2016; OECD, 2013; OECD 2016b)

Toplumun tüm kesimlerinin ortak ihtiyacı olan finansal eğitime ilişkin olarak merkez bankalarının birçok kurum ve kuruluşla, birçok oluşumda iş birliği halinde olduğu görülmektedir. Dünya genelinde finansal eğitim ulusal stratejileri birçok kamu ve/veya özel sektör kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin biraraya gelerek oluşturduğu komitelerce hazırlanmaktadır.

Yürütülen finansal eğitim faaliyetleri de aynı şekilde kurumlararası iş birliğinin birer ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Finansal eğitim faaliyetleri için merkez bankaları bakanlıklar, bankalar, tüketici dernekleri, medya ve pedagojik uzmanlığı bulunan kesimler gibi birçok paydaşla iş birliği yapabilmektedir (Messy ve Monticone, 2016; Messy ve Monticone, 2016; OECD, 2013; OECD, 2016b; merkez bankaları genel ağ siteleri).

Örneğin, Arjantin Merkez Bankası, Eğitim Bakanlığı ile iş birliğine gitmiş ve “Finansal ve Ekonomik Okuryazarlık Programı” adında bir projeye imza atmıştır. Söz konusu proje, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından Latin Amerika ve Karayipler’de gençlere yönelik en iyi uygulama seçilmiştir. Bu program kapsamında lise öğretmenlerine yönelik ekonomi çalıştayları düzenlenmekte, “Merkez Bankası Okula Gidiyor” projesi ile öğrencilere okullarında eğlenerek öğrenme fırsatı sunulmakta ve birçok etkinlikte interaktif oyunlar ve eğitim materyalleri aracılığıyla finansal tabana yayılmaya ilişkin bilgilendirme yapılmaktadır.

İtalya Merkez Bankası, 2007 yılında Eğitim Bakanlığı ile bir mutabakat zaptı imzalamış ve Şubelerinde branş sınırlaması olmadan öğretmenlere yarım günlük finansal eğitim programları düzenleyerek hem öğretmenlere hem de öğretmenler aracılığıyla ilkokul, ortaokul ve lise çağındaki öğrencilere ulaşmayı tercih etmiştir. İtalya Merkez Bankası ayrıca devlet radyo-televizyon yayın kuruluşu ile iş birliğine giderek para ve diğer ödeme araçlarına ilişkin temel konularda ilkokul, ortaokul ve lise çağındaki çocukları bilgilendirmeyi amaçlayan kısa eğitim videoları ve belgesel serileri hazırlanmasını sağlamıştır.

Brezilya Merkez Bankası da daha geniş kitlelere ulaşabilmek adına hem kamu kesiminden hem de özel sektörden çeşitli paydaşlarla iş birliği

yapmakta ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

Benzer şekilde Endonezya Merkez Bankası, yurt dışında çalışan vatandaşlarının finansal okuryazarlık seviyelerini yükseltebilmek amacıyla İşgücü ve Göç Bakanlığı ile; ortaokul ve lise öğrencilerine ulaşabilmek amacıyla ise Eğitim ve Kültür Bakanlığı ile iş birliğinde bulunmaktadır.

Fransa Merkez Bankası Paris ve çevresindeki eğitim otoriteleri ile gençlerin ekonomik ve finansal okuryazarlıklarının geliştirilmesine yönelik olarak akademik iş birliği anlaşmalarına imza atmaktadır.

Hollanda Merkez Bankasının da kurucuları arasında olduğu MoneyWise platformu kapsamında finans sektörü, kamu kesimi ve tüketici örgütlerini de içeren kırktan fazla paydaş finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik iş birliği halindedirler.

Benzer şekilde finansal eğitim programlarına yönelik farkındalığın artırılması, eğiticilerin eğitimi programlarının geliştirilmesi ve uygulanması ile bilgilendirici yayınlar ve araçlar geliştirilmesine yönelik İspanya Merkez Bankası ve finansal düzenleyici kurum ile bankacılık sektörü kuruluşları ve tüketici dernekleri arasında birçok iş birliği anlaşması imzalanmıştır.

Nijerya Merkez Bankası, yerel bir sivil toplum kuruluşu ile iş birliği yaparak tüketicilerin finansal farkındalıklarını artırmaya, finansal hak ve yükümlülüklerini daha iyi kavramalarına yardımcı olmaya ve finansal planlama yapma, tasarruf etme ve basiretli borçlanmayı teşvik etmeye yönelik bir program hazırlamıştır.

Pakistan Merkez Bankasının öncülüğünde 2012 yılında oluşturulan “Ülke Çapında Finansal Okuryazarlık Programı” isimli ulusal stratejide, ticari kuruluşlar, mikrofinans ve İslami bankacılık kurumları, kâr amacı gütmeyen dernekler ve sanayi örgütleri ile iş birliği yapılmasının önemini vurgulanmaktadır.

Gerek kaynakları gerekse bilinirlikleri ve güvenilirlikleri göz önüne alındığında merkez bankalarının geniş çaplı finansal eğitim kampanyalarında rol oynadıkları görülmektedir.

Örneğin, Amerikan Merkez Bankası, finansal eğitim ve finansal okuryazarlığın önemine ilişkin farkındalığı teşvik etmek amacıyla 2003 yılında “Para Hakkında Öğrenecek Çok Şey Var!” sloganıyla ulusal bir kampanya başlatmış; bu kapsamda Merkez Bankası Başkanının mesajlarına iki dilde yer veren radyo ve televizyon spotları hazırlanmış, ücretsiz çağrı merkezi hizmete sunulmuş ve konuya ilişkin bir genel ağ sitesi hazırlanmıştır. Söz konusu sitede borçlanma, ev alma, varlık biriktirme gibi birçok konuya ilişkin içeriğe yer verilmiştir (Fluch, 2007, s.99; Hogarth, 2007, s.151-152).

Endonezya Merkez Bankası 2008 yılında bankacılık sektörü ile iş birliği halinde “Haydi Bankaya Gidelim!” isimli ulusal bir kampanya düzenlemiş ve ilgili yılı “Bankacılık Yılı” ilan etmiştir. Bunun yanı sıra Banka, 2009 yılında “Ürün Ne Olursa Olsun Faydasını, Riskini ve Maliyetini Değerlendirin!” sloganlı bir kampanya başlatmış, 2010 yılında ise tasarrufun özendirilmesine yönelik başka bir kampanya hazırlamıştır (OECD, 2013, s.139).

Litvanya Merkez Bankası, sosyal medya paydaşları ile birlikte hem borç alacaklara hem de hâlihazırda borç sorunları olan tüketicilere yönelik “Borçlanırken Dikkatli Olun!” adlı bir kampanya düzenlemiştir (OECD, 2016b, s.38).

Merkez bankalarının finansal eğitim uygulamalarına ilişkin kullandığı yöntemler oldukça çeşitlidir. Fluch (2007, s.85)’ta da belirtildiği gibi basılı yayınlar günümüzde eskiye nazaran önemini yitirmekte, daha interaktif ve yenilikçi yöntemler ağırlık kazanmaktadır. Merkez bankaları bu doğrultuda multimedya, e-eğitim paketleri, dijital oyunlar, ziyaretçi merkezleri, eğitim merkezleri, para müzeleri, genel ağ siteleri ve sosyal medya sayfaları gibi çok çeşitli kanallarla hedef kitlelerine ulaşmayı tercih etmektedirler.

Merkez bankaları, finansal farkındalığın artırılmasına yönelik olarak para müzelerinin kapsamını genişletmektedir. Örneğin Fransa Merkez

Bankası, ekonomik, parasal ve finansal kavramları eğlenceli, pedagojik açıdan uygun ve interaktif araçlarla hedef kitlelerine sunmayı amaçladığı “Ekonomi ve Para Şehri” isimli bir müzeyi ziyaretçilere açmaya hazırlanırken Portekiz Merkez Bankası, bünyesinde bulundurduğu para müzesinin bir kısmını finansal okuryazarlık bölümü olarak ayırmış ve burada oyunlar ve interaktif araçlarla gençlere ulaşmayı hedeflemiştir (OECD, 2013, s.39, 117).

Hollanda Merkez Bankası 2015 yılında açılan ziyaretçi merkezi ile gençlere yönelik bir seri interaktif sergi sunmaktadır. Litvanya Merkez Bankası ise “Para Dünyası” isimli ziyaretçi merkezi ile ziyaretçilerine finansal bilgi sağlamaktadır (OECD, 2016b, s.39).

Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Endonezya, Güney Kore, Hindistan, İngiltere, İtalya ve Japonya Merkez Bankaları finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik olarak genel ağ sitelerini etkin olarak kullanmaktadır (Fluch, 2007, s.93; Messy ve Monticone, 2016 s.30; OECD, 2013, s.45,150). Bu siteler, adı geçen bankaların kurumsal genel ağ siteleri olabileceği gibi Almanya ve Hindistan Merkez Bankaları örneğinde olduğu gibi ayrı bir internet portalı şeklinde de olabilmektedir.

Daha geniş kitlelere ulaşabilmek adına finansal eğitim genel ağ siteleri ve eğitim kaynakları, ülkelerin etnik yapısına göre birden fazla dilde içerik sunabilmektedir. Örneğin Hindistan Merkez Bankasının finansal eğitim sitesi 13 farklı dilde içerik sunmakta; İtalya Merkez Bankası yayınlarını İtalyancanın yanı sıra ülkenin kuzeyinde yaşayan Alman azınlık için Almanca dilinde; Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası ise İngilizcenin yanı sıra İspanyolca dilinde de finansal eğitim materyalleri hazırlamaktadır.

Birçok merkez bankası da engellilere ulaşabilmek adına İtalya Merkez Bankasının finansal eğitim sayfasında olduğu gibi işitme engellilere yönelik altyazı ve işaret dili desteği sağlayan videolar ve görme engellilere yönelik sesli videolar hazırlamaktadır.

Günümüzde birçok merkez bankası sosyal medya kanallarını da finansal okuryazarlığı geliştirmek amacına yönelik oldukça aktif

kullanılmaktadırlar. Amerika, Brezilya ve Filipinler Merkez Bankaları bunlardan bazılarıdır (Messy ve Monticone, 2016, s.31).

Özetle, dünya genelinde merkez bankaları finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmakta, bu faaliyetlerin içeriğini, hedef kitlelerini ve yöntemlerini kamuoyunun ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirmektedir.

4.2. Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine Yönelik Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uygulamaları

1211 sayılı TCMB Kanunu'nun Temel Görev ve Yetkiler başlıklı dördüncü maddesinde, Banka, "Fiyat istikrarını sağlamak" temel amacının yanı sıra "Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak"la görevlendirilmiştir.

2014-2018 Stratejik Planı'nda Banka, "finansal istikrara katkı sağlama"yı stratejik amaçları arasında belirlerken "Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi çalışmalarına katkı sağlamak", bu amaca yönelik stratejik hedefler arasında gösterilmiştir (TCMB, 2013).

Finansal okuryazarlığın fiyat istikrarına ve finansal istikrara olan katkısı değerlendirildiğinde diğer merkez bankaları gibi TCMB'nin de finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik girişimlerde bulunması kaçınılmaz olmuştur. Bu doğrultuda, dünya uygulamalarına paralel olarak, TCMB de ekonomik eğitim faaliyetlerinin yanı sıra finansal eğitim faaliyetlerine de ağırlık vermeye başlamıştır.

TCMB Genel Ağ sitesinde, ülkemizde finansal sektörün henüz büyüme aşamasında olduğundan ve borçluluk seviyelerinin birçok ülkeye kıyasla düşük olduğundan bahisle finansal istikrara vurgu yapılarak Bankanın finansal okuryazarlığın geliştirilmesine önem verdiği belirtilmektedir.

Buna göre, TCMB, yılda iki kez yayınladığı Finansal İstikrar Raporları başta olmak üzere birçok yayın ve açıklamalarıyla, tüketicilerin ve firmaların "finansal varlık ve yükümlülüklerini doğru yönetebilmeleri, borç ödeme

kapasitelerine uygun bir şekilde borçlanmaları, finansal araçları amacına uygun olarak kullanmaları, kur riski taşımamaları (Türk lirası cinsinden borçlanmaları), tüm ekonomik birimlerde risk yönetimi kültürünün gelişmesi” yönünde kamuoyunda finansal farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

9-11 Mart 2011 tarihleri arasında İstanbul’da SPK iş birliği ile düzenlenen “Finansal Eğitim ve Finansal Farkındalık: Zorluklar, Fırsatlar ve Stratejiler” konulu uluslararası konferans, bu konudaki girişimlerden biridir. Söz konusu konferansın, gerek ulusal gerek uluslararası iş birliği ve bilgi alışverişini mümkün kılarken finansal eğitime ilişkin ulusal bir strateji gereksinimini de ortaya koyduğu belirtilmektedir (OECD, 2013, s.276).

Buna ek olarak TCMB, 2011 yılında “Dünyada ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim” adlı bir kitapçık yayınlamıştır.

TCMB, 2008 yılında kurulan INFE’nin bir üyesi olarak yılda iki kez düzenlenmekte olan INFE toplantılarına katılmakta ve aktif olarak destek vermektedir¹¹¹. TCMB, Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi Alt Komitesi’nde yürütülen çalışmalarını tamamlamış olup Şubat 2017 itibarıyla Finansal Eğitimin Finansal Tabana Yayılmadaki Rolü Çalışma Grubunda (INFE Working Group on the Role of Financial Education in Financial Inclusion) çalışmalarını sürdürmektedir.

TCMB Başkanı ile Hazine Müsteşarı, BDDK, SPK ve TMSF Başkanlarının oluşturduğu Finansal İstikrar Komitesince 2014 yılında tamamlanan “Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları”nda, Banka, finansal eğitim alanına giren iki eylemde “sorumlu/koordinatör kuruluş” olarak belirlenmiştir¹¹².

TCMB’nin sorumlu/koordinatör kuruluş olduğu eylemlerin ilki, genel halk eylem grubuna yönelik olarak belirlenen “Tasarruf Bilincinin Artırılması ve Kuruş Kullanımının Özendirilmesi” eylemidir. Bu eylem için Hazine Müsteşarlığı, SPK ve BDDK ilgili kuruluşlar olarak; Milli Eğitim Bakanlığı,

¹¹¹ Technical Committee of the OECD International Network on Financial Education.

¹¹² TCMB, Stratejik Eylem Planlarının Finansal Eğitim bölümünde yer alan 36 eylemin yedisi hariç hepsinde sorumlu/koordinatör veya ilgili kuruluş olarak belirlenmiştir. Bankanın ilgili kuruluş olarak belirlendiği eylemler Ek 2’de yer almaktadır.

Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Alışveriş Merkezleri ve Perakendeciler Derneği, Türkiye Perakendeciler Federasyonu, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ile Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ise iş birliği yapılacak kuruluşlar olarak belirlenmiştir.

TCMB'nin sorumlu/koordinatör kuruluş olduğu diğer eylem ise kamu ve özel sektör çalışanları eylem grubuna yönelik olarak belirlenen "Medya Çalışanlarının İhtiyaç Duyulan Finansal Konularda Bilgilendirilmesi" eylemidir. Bu eylem için Hazine Müsteşarlığı, SPK, BDDK ve TMSF ilgili kuruluşlar; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, TRT, Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ekonomi Muhabirleri Derneği, Ekonomi Gazetecileri Derneği, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Anadolu Ajansı, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Sermaye Piyasaları Birliği, Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği ile Türkiye Katılım Bankaları Birliği ise iş birliği yapılabilecek kuruluşlar olarak sıralanmıştır.

Bu eylem planı kapsamında Banka, sorumlu/koordinatör kuruluş olduğu her iki eylemde de faaliyetlerde bulunmaktadır (TCMB, 2014c; 2015c; 2016b).

TCMB, tasarruf bilincinin artırılması ve kuruş kullanımının özendirilmesi amacıyla çeşitli etkinliklerde yer almakta ve hazırladığı eğitici materyalleri yurt genelinde çocuklara çeşitli yollarla ulaştırmaktadır. TCMB, tasarruf alışkanlığının çok küçük yaşlarda edinildiği bilgisi ışığında öncelikli hedef kitlesi olarak çocukları belirlemiştir. Banka Genel Ağ sitesinde "Çocuklar için" başlıklı bir bölüm oluşturularak burada konuya ilişkin çeşitli oyunlara, çizgi öykü serilerine, çizgi filmlere ve katılım sağlanan etkinliklere ilişkin bilgi, fotoğraf ve videolara yer verilmektedir. Bunların yanı sıra, TCMB, finansal eğitimi desteklemek amacıyla çeşitli sosyal medya hesaplarını da aktif olarak kullanmaktadır.

Tasarruf bilincinin artırılması ve kuruş kullanımının özendirilmesi amacıyla Banka, TRT tarafından her yıl ülkemizin farklı bir şehrinde

düzenlenen 23 Nisan Uluslararası Çocuk Şenliği kapsamında hazırlanan Çocuk Ülkesi projesine 2013 (İzmir), 2014 (Gaziantep) ve 2015 (Antalya) yıllarında katılım sağlamıştır. Bu proje kapsamında etkinlik alanında TCMB adına bilgilendirme standı kurulmuş, yaklaşık 10 gün süreyle çocuklara eğitici ve eğlendirici materyaller ile kumbaralar dağıtılmıştır. Etkinlik süresince “Tasarruf Kuruşla Başlar!” sloganı ile tasarruf etmeye ve kuruş kullanımına yönelik farkındalık yaratılması amaçlanmıştır.

TCMB ayrıca TRT Çocuk ile iş birliğine giderek çocukların tasarruf bilincini artırmaya ve kuruş kullanımını özendirmeye yönelik farkındalık düzeylerini geliştirmeyi amaçlayan bir dizi faaliyetlerde bulunmuştur.

Bunların ilki “Kuruş Ailesi” çizgi öykü serisinin hazırlanması ve Nisan 2014-Ocak 2016 döneminde TRT Çocuk Dergisinde yer almasının sağlanmasıdır. Kuruş Ailesi çizgi öykü serisi, TRT Çocuk Dergisinin 22 sayısında yayınlanmakla beraber TCMB Genel Ağ sitesinde yer alan “Çocuklar için” bölümünde ve Bankanın resmi sosyal medya sayfalarında da yer almıştır. Çizgi serinin tamamı ayrıca bir kitapçık haline getirilerek yurt genelinde öğrencilere dağıtımı yapılmıştır. TCMB ayrıca kumbara kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla TRT Çocuk Dergisi aracılığıyla tasarruf konulu kompozisyonlarını Dergiye gönderen çocuklara “1 Kuruş” görünümlü kumbaralar dağıtılmasını sağlamıştır.

TRT Çocuk Kanalı ile yapılan iş birliği ile kanlada yayınlanan bazı çizgi filmlerde¹¹³ yine tasarruf, kuruş ve kumbara kullanımı konularının işlenmesi sağlanmış, bunlar ve bu konuları işleyen diğer bazı çizgi filmler¹¹⁴ TCMB Genel Ağ sitesinde ve sosyal medya hesaplarında paylaşılmıştır.

2013 yılında düzenlenen “II. Child and Youth Finance International Zirvesi”nde, “I. Finansal Okuryazarlık ve Erişim Zirvesi”nde ve “Beşinci İzmir İktisat Kongresi”nde de Banka adına birer stant kurulmuş, tasarruf bilincinin artırılması ve kuruş kullanımının yaygınlaştırılması amacına yönelik bilgilendirme faaliyetlerinde bulunulmuştur.

¹¹³ Örneğin, Nane ile Limon çizgi filminin “Kuruş ve Tasarruf” adlı bölümü.

¹¹⁴ Bu çizgi filmler arasında TRT Çocuk Televizyon Kanalında yayınlanan çizgi filmlere ek olarak Banka tarafından hazırlatılan “Ağustos Böceği ve Karınca – Tasarruf Hikayesi” ve “Kuruşlarımızı Tanıyalım – Konuşan Kuruşlar” isimli çizgi filmler de yer almaktadır.

Söz konusu faaliyetler kapsamında ayrıca, 2013 ve 2014 yıllarında Ankara'da bazı ilkokullar ziyaret edilmiş, öğrencilere tasarrufa ilişkin bilgilendirme yapılmış, buna yönelik hazırlanan eğitici materyaller dağıtılmış ve çizgi film gösterimleri yapılmıştır.

Çocukların finansal farkındalık ve okuryazarlık seviyelerinin geliştirilmesine ilişkin Banka, TÜBİTAK ile de bir iş birliğine gitmiş ve TÜBİTAK tarafından okul öncesi çocuklara (3-6 yaş grubu) yönelik hazırlanan Meraklı Minik Dergisinin Ocak 2015 sayısında alışveriş, tasarruf, kuruş ve kumbara kullanımı konularının işlenmesine katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra TÜBİTAK Bilim Çocuk Dergisinin Kasım 2008 sayısında yine bu konulara ilişkin yer alan bölümün tekrar derlenip bastırılarak çocuklara dağıtımını sağlanmıştır.

Öte yandan, "Medya Çalışanlarının İhtiyaç Duyulan Finansal Konularda Bilgilendirilmesi" eylemine yönelik olarak ise "medyanın finansal konularda etkin, doğru ve yalın bilgi aktarabilme kapasitesinin artırılması" amaçlanmış ve bu kapsamda 2014 yılında Ankara ve İstanbul'da ekonomi muhabirlerine yönelik dört eğitici seminer düzenlenmiştir. Söz konusu seminerlerle TCMB'nin vermek istediği mesajlar ile makroekonomik verilerin doğru anlaşılması ve basında yer alan haberlerin genel halk tarafından daha anlaşılır hale getirilmesi amaçlanmıştır. Bu seminerlerde katılımcılara, para politikası ve parasal aktarım mekanizması, enflasyon hedeflemesi rejimi ve operasyonel çerçeve, yakın dönemde Türkiye'de para politikası uygulamaları ve iletişim politikası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, günlük likidite yönetimi, para arzı ve merkez bankası bilançosu, ödemeler dengesi istatistikleri ve finansal istikrar konularında bilgi verilmiştir.

Ayrıca TCMB, kamuoyunun bilgi ve farkındalık seviyesini ölçmeye yönelik olarak "Kuruş Kullanımı ve TL Simge Algısı" ile "Enflasyon Oranı ve Tasarruf" konularına ilişkin olarak 2014 yılında iki anket düzenleyerek kamuoyunun konuya ilişkin bilgi ve farkındalık seviyeleri hakkında bilgi toplamıştır.

4.3. Finansal Okuryazarlığın Geliştirilmesine Yönelik Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası için Politika Önerileri

Tüketicilerin sürdürülebilir finansal refahı sağlayabilmek için kendi mali kaynaklarını etkili bir şekilde yönetebileceği bilgi ve beceriye sahip olması ve bunu davranış ve deneyimleriyle desteklemesi olarak tanımlanan finansal okuryazarlık, gün geçtikçe gelişen ve karmaşıklaşan, sunduğu fırsatlar kadar riskleri de bünyesinde barındıran finansal piyasalarda hem bireysel refahın artırılması hem de finansal sistemin sürdürülebilirliği için önem arz etmektedir.

Finansal okuryazarlık; finansal farkındalık, bilgi, davranış, tutum, beceri, deneyim, motivasyon ve özgüven birleşimidir. Bunların geliştirilebilmesi için finansal eğitim gerekli ancak yeterli değildir.

İtalya Merkez Bankası Başkanı Ignazio Visco finansal eğitimin, tasarrufları artırmak, finansal istikrarı sağlamak ve piyasa rekabetini güçlendirmek gibi kurumsal sorumluluklarını yerine getirmek için önemli bir araç olduğuna ancak bunun tek başına yeterli olmadığına değinmektedir (OECD, 2013, s.148).

Bernanke (2006) de, finansal okuryazarlığın geliştirilmesinde finansal eğitimin, önemli bir bileşen olduğunu ancak tek başına yeterli olmadığını, bu bağlamda, finansal eğitimin güçlü düzenleme ve denetleme mekanizmalarıyla desteklenmesinin önemini vurgulamaktadır.

Benzer görüşe Garcia ve diğerleri (2013, s.12)'nde de yer verilmekte, finansal eğitimin finansal tabana yayılmanın önündeki talep yönlü engelleri kaldırabileceği ancak finansal piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesinin öneminin de göz ardı edilemeyeceği belirtilmektedir.

Ferguson (2002), finansal eğitimin, tüketicilerin bilgiye dayalı kararlar almalarını sağlayabileceğini ancak yine de yanlış finansal kararlar almalarına engel olamayacağını belirtmiştir. Buna ek olarak, işini kaybetme veya sağlık sorunlarıyla karşılaşma gibi finansal sorunlara neden olabilecek durumların finansal okuryazar olan ya da olmayan tüm tüketicilerin başına

gelebileceğine, finansal eğitimin bu sorunların derinliğini azaltabileceğine ancak yaşanmasına engel olamayabileceğine yer vermektedir.

Hastings ve diğerlerinde (2012, s.16) finansal okuryazarlığın finansal tecrübeyle geliştirilebileceğine değinilerek finansal eğitimin tek başına yeterli olmayacağına yer verilmiştir. Tecrübenin önemi konusuna Gramlich (2002)'te de değinilmiş ve finansal deneyimlerin, finansal davranış değişiklikleri doğurabileceği için finansal konuların öğrenilmesinde en etkin yöntem olduğu belirtilmiştir. Buna göre, örneğin kredi kartı borcuna ilişkin yaşanan sorunlar bu soruna ilişkin en etkili öğrenme yöntemlerinden biridir.

Braunstein ve Welch (2002, s.456), finansal eğitim programları geliştirilirken hedef kitlenin kim olduğu, bu kitlenin ne tür bilgi ihtiyaçlarının olduğu, daha fazla sayıda tüketiciye ulaşabilmek adına eğitim programı için uygun zamanlamanın ve mekânın seçiminin ne olduğu, hangi yöntemin kullanılacağı ve son olarak söz konusu programın etkinliğinin nasıl ölçüleceğinin belirlenmesinin önemine vurgu yapmaktadır.

Buna göre, tüketicilerin finansal durum ve tercihlerindeki farklılıklar nedeniyle farklı türde ve derinlikte bilgi ihtiyaçları olması nedeniyle bir finansal eğitim programı tasarlanırken ilk olarak hedef kitlenin belirlenmesi gerekmektedir. Etkili finansal eğitim programlarının akademik dilden ziyade her tüketicinin anlayabileceği şekilde basit ve sade bir dil içermesi oldukça önemlidir. İçerikler her yaş ve eğitim grubuna göre uyarlanmalı ve gerçek hayatta uygulanabilir örneklerle desteklenmelidir (Hopley, 2003, s.11; Minehan, 2006).

İkinci olarak hedef kitlenin ne tür bilgi ihtiyaçlarının olduğu, bu programa neden ihtiyaç ve ilgi duyabileceği anlaşılmalıdır. Gramlich (2002), finansal eğitim programlarının belirli bir amaca yönelik olmasının hem katılımcıların bilgi düzeylerini artırmada hem de davranış değişikliği sağlamada daha olumlu sonuç verdiğini belirtmiştir. Örneğin, konut finansmanına ilişkin bir finansal eğitim programı ev alma arefesindeki bir tüketici için; emeklilik planlamasına ilişkin bir finansal eğitim programı ise bu

döneme yönelik birikimde bulunmayı planlayan bir tüketici için daha etkili sonuçlar doğurabilecektir.

Tüketicilerin finansal eğitim programlarından olabildiğince fayda sağlamaları, onların amaçları, bilgi seviyeleri, deneyimleri, ilgi ve motivasyonları kadar finansal eğitim programının zamanlamasına da bağlıdır (Mandell, 2006, s.6-7; Ruthledge, 2010, s.33; Braunstein ve Welch, 2002, s.445). Buna göre tüketiciler, ev alma, emeklilik planı başlatma gibi önemli finansal karar arefesinde finansal eğitim alma konusunda daha istekli olmaktadır. Finansal kriz sonrası dönemler veya yüksek borç yükü altına girmiş olma gibi olumsuz deneyimler de finansal eğitime ilginin arttığı dönemleri işaret etmektedir.

Finansal eğitim programının etkinliğinin artırılması için uygun zamanlama kadar uygun mekân ve yöntem de önem arz etmektedir. Finansal eğitim programları okuma, dinleme, izleme gibi birçok kanaldan tüketiciye ulaşmayı amaçlamalıdır. Tıpkı diğer alanlar gibi finansal eğitim için de hem eğitim veren hem eğitim alanlar açısından tek bir doğru yöntem bulunmamaktadır. Olabildiğince en etkin yöntemin kullanılabilmesi için hedef kitlenin iyi tanımlanması ve tanınması gerekmektedir.

TCMB için finansal okuryazarlığın geliştirilmesine yönelik olarak çocuklar/öğrenciler (5 ila 8. sınıf öğrencileri ile 9 ila 12. sınıf öğrencileri) ve yetişkinler olmak üzere iki hedef kitle için ayrı ayrı uygulamalar geliştirilmesini önermekteyiz.

Dünya genelinde merkez bankaları dâhil pek çok kurumun öncelikli hedef kitlesi olan çocuklar/öğrenciler, TCMB için de göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir.

TCMB, uzun vadeli bir perspektifle, geleceğin finansal tüketicileri çocukların finansal farkındalık ve bilgi düzeylerini iyileştirmek, çocukların finansal açıdan olumlu alışkanlıklar ve olumlu yönde davranış değişiklikleri kazanmasını sağlamak amacıyla sürdürmekte olduğu finansal eğitim faaliyetlerini geliştirmelidir.

Banka tarafından öğrencilere yönelik olarak finansal eğitim kitleri hazırlanmalıdır. Bu kitler; öğrenciler için finansal bilgi kılavuzları, sınıf içi ve dışı etkinlik önerileri¹¹⁵, on-line oyunlar, posterler, hesaplayıcılar, pratik bilgi ve öneriler, testler ile sınıfta bu konuları işleyecek öğretmenlerin anlatımını ve konuyu somutlaştırmasını kolaylaştıracak günlük hayatta karşılaşılabilecek örnek olaylar ile finansal terimler sözlüğünden oluşmalıdır.

Yazılı finansal eğitim materyallerine ek olarak bu yaş gruplarına yönelik olarak finansal bilgi ve farkındalık düzeyini güçlendirmek amacıyla 3-5 dakikalık eğitici animasyon filmler hazırlanması ve hazırlanan animasyon filmlerin Banka Genel Ağ sitesi ve sosyal medya kanallarında yayınlanmasının yanı sıra çocuklara yönelik televizyon kanallarında yayınlanmasının da teşvik edilmesini önermekteyiz.

Para, paranın kullanımı, paranın tarihi, banknot ve madeni paralar, merkez bankasının temel işlevleri ve ekonomideki yeri, mevcut banknotların güvenlik özellikleri, banka, banka hesabı, temel bankacılık işlemleri, ödeme araçları ve ödeme sistemleri, tasarruf gibi konuları içeren finansal eğitim materyalleri, farklı birçok branş dersinde (matematik, sosyal bilgiler, vatandaşlık, Türkçe vb.) işlenebilecek şekilde hazırlanmalıdır.

Belirlenen hedef kitleye uygun bir finansal eğitim programı hazırlanması, ekonomi/finans bilgisi kadar davranış bilimleri, iletişim, grafik tasarım, bilişim teknolojileri gibi birçok alanda yetkinlik gerektirmektedir. Çocuklara finansal eğitim sağlanabilmesi içinse bunlara pedagojik yetkinliğin de eklenmesi gerekmektedir. Öte yandan, eğitim araçlarında yer alan içerik, anlatım ve görsel öğelerin eğlenceli, ilgi çekici ve yaş grubuna uygun olmasının hedef kitleye ulaşmada oldukça önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu açılarından, pedagojik danışmanlık alınması ve hazırlanan finansal eğitim materyallerinin pedagojik açıdan incelenmesi sağlanarak anlatım dilinin hedef kitleye uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Banka Genel Ağ sitesinde yer alan Finansal Eğitim Bölümü ön plana çıkarılmalı ve bu bölümde öncelikle Bankanın finansal okuryazarlığın

---

¹¹⁵ Örneğin istek ve ihtiyaçları ayırıştırma, hedef koyma, bütçe oluşturma, tasarruf etme, alışveriş listesi oluşturarak fiyat takibi yapma vb.

geliştirilmesine önem verme nedenleri açıklanmalıdır¹¹⁶. Bu bölümün “Çocuklar için” ve “Yetişkinler için” olmak üzere ikiye ayrılmasını, “Çocuklar için” bölümününse yukarıda belirtilen yaş gruplarına göre iki kısma ayrılması, anlatım dili ve içeriklerinin farklılaştırılmasını önermekteyiz. Finansal Eğitim Bölümünün sitede görünürlüğünün artırılmasının ve kolay ulaşımının sağlanmasının amaca hizmet edeceğini düşünmekteyiz.

Bunlara ek olarak, hazırlanacak finansal eğitim programları ve eğitim materyallerinin bilinirliğinin artırılması için tanıtımının Genel Ağ sitesi ve Banka sosyal medya kanallarında yapılmasını; eğitim materyallerinin sınıflarda işlenebilmesi için yayınların bastırılarak talep edilmesi halinde dağıtımının yapılması ve daha geniş bir kitleye ulaşabilmesini teminen tamamının ayrıca Genel Ağ sitesinde de yer almasını önermekteyiz.

Özellikle, çocukların harçlık toplayarak ya da çalışarak gelir elde edebilecekleri bayram, yaz tatili gibi dönemler öncesinde bu konuların işlenmesi farkındalığın artırılmasına katkı sağlayabilecek olup bir konunun en kolay öğretilbileceği anlar olarak tanımlanan “öğretilbilir anlar”ın iyi değerlendirilmesi teşvik edilmelidir.

Lise öğrencileri yakın dönemde mezun olarak ya üniversite hayatına adım atacaklar ya da eğitim hayatlarına nokta koyarak iş gücüne katılacaklardır. Bu bağlamda, öğrencilerin bir kısmı liseden mezun olmalarının ardından üniversite eğitimine devam etmek üzere aileleriyle birlikte yaşadıkları evlerden ayrılacak, ev/yurt kirası, öğrenim harçları, öğrenim kredisi gibi nedenlerle borçlanmaya başlayacaklardır. Eğitim hayatını noktayıp iş hayatına atılacak öğrenciler ise yine benzer şekilde kendi finansal kararlarının sorumluluklarıyla yüzleşmeye başlayacaklardır. Çoğu ilk kez kendi bütçelerini oluşturacak, ilk kez bir finans kurumunda hesap açtıracak, kredi kartı sahibi olacaktır. Her iki durumda da öğrencilerin kendi finansal planlamalarını yapabilmeleri oldukça önemlidir.

Bunların yanı sıra tüm çocuklara ulaşılabilmesini teminen Dünya Tasarruf Günü, Küresel Para Haftası gibi belirli gün ve haftalarda Banka

---

¹¹⁶ Banka İngilizce Genel Ağ sitesinde de Bankanın, finansal eğitim faaliyetlerine ilişkin bilgi sağlanması amacıyla Bankanın bu bölümü oluşturmadaki amacı ile Türkçe sitede sağlanan içeriklerin kapsamı genel olarak anlatılmalıdır.

sosyal medya kanalları ve Genel Ağ sitesi aracılığıyla konuya ilişkin farkındalığın artırılmasına katkı sunulmasını önermekteyiz. TCMB, söz konusu gün ve haftalarda kamuoyunun finansal okuryazarlık seviyesinin geliştirilmesi amacıyla Şubelerinin bulunduğu illerde Banka bünyesinde veya varsa toplu etkinliklere katılım sağlayarak bu etkinlikler kapsamında bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmalıdır. Bu organizasyonlarda belli yaş grupları için finansal farkındalık ve finansal bilgi düzeyini artıracak eğlendirici ve eğitici çeşitli faaliyetlere, para ve merkez bankacılığına ilişkin bilgilendirici faaliyetlere yer verilmeli, önceden başvurularak gruplar halinde katılınabilecek seminer ve çalıştaylar düzenlenmeli, TCMB'nin finansal eğitim bilgi kaynaklarının dağıtımı gerçekleştirilmelidir. Öğrencilere yönelik olarak düzenlenecek, önceden takvimi belirlenen bu seminer ve çalıştaylarda bilgi sunumları Banka çalışanları tarafından gerçekleştirilmelidir.

Bunların yanı sıra, TCMB'nin, hâlihazırda üniversite öğrencilerine yönelik olarak ekonomi ve merkez bankacılığına dâir İdare Merkezinde düzenlemekte olduğu bilgilendirme toplantılarına benzer olarak öğretmenler için finansal eğitim toplantıları düzenlemesini önermekteyiz. Söz konusu toplantılarda Banka tarafından hazırlanan eğitim materyallerinde işlenen konular yetişkinlere yönelik bir anlatımla öğretmenlere anlatılırken öğretmenlerin bu konuları sınıfta işleyebilmelerini kolaylaştıracak şekilde anlatım önerileri de sunulacaktır. Böylelikle, TCMB, hem öğretmenlere finansal eğitim sağlamış olacak hem de öğrencilere ulaşmada öğretmenlerin pedagojik altyapılarından faydalanabilecektir. Öğretmenler, takvimi önceden belirlenerek duyurulan yarım günlük bilgilendirme toplantılarına gönüllülük esasına göre katılabilecek, TCMB çalışanlarıncı gerçekleştirilen bilgilendirme sunumlarını dinleyebilecek, Banka para sergisini ziyaret edebilecek ve TCMB'nin finansal eğitim materyallerini öğrencileri için temin edebileceklerdir. Öğretmenler bu programlar vasıtasıyla kendi finansal okuryazarlık düzeylerini geliştirirken bir yandan da TCMB'nin öğrencilere ulaşma hedefine katkı sağlayabileceklerdir. Öğretmenlerin katılımı için branş ve sınıf sınırlaması yapılmaması katılımın geniş olmasına katkı sağlayabilecektir.

TCMB finansal eğitim faaliyetleri için diğer bir hedef kitle olarak yetişkinlerin alınması önemlidir.

Dünya genelinde merkez bankalarının üniversite öğrencilerine, yetişkinler için hazırlanan program ve araçlarla ulaşılmasını tercih ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla yetişkinlere ulaşmayı hedeflerken üniversite öğrencilerinin tercihlerinden yola çıkılarak TCMB'nin yetişkinler için geliştirebileceği finansal eğitim faaliyetlerine ilişkin bilgi edinilmesi amacıyla bu çalışma kapsamında bir anket düzenlenmiş ve söz konusu anket TCMB bünyesinde düzenlenen 2016 yılı Bahar Dönemi Üniversite Bilgilendirme Programları ile 2016 yılı yaz dönemi Banka Tanıtımı/Staj Programlarına katılan üniversite öğrencileri için uygulanmıştır.

Anket (Ek 3), katılımcının üniversite, bölüm, sınıf ve cinsiyet bilgilerine dair bilgi toplamakla birlikte iki adet sıralama sorusundan oluşmaktadır. Ankette bu sorulara geçmeden önce OECD INFE tarafından benimsenen finansal okuryazarlık tanımına yer verilmiştir.

İlk soruda TCMB'nin hangi konuda sunacağı kaynakların ülkemizin genel finansal okuryazarlık seviyesinin geliştirilmesinde önemli katkı sağlayacağı sorulmuş ve verilen üç seçenek arasında en öncelikli tercihe (1) vermek suretiyle sıralamalı tercih yapılması istenmiştir.

Bu seçeneklerin ilki bireysel borç yönetimi olup kaynağın içeriği kısaca girişim, yatırım ve tüketim kararlarında basiretli borçlanma, kredi vade ve faizlerinin değerlendirilmesi, reel-nominal faiz yükü ayrımı ile basit-bileşik faiz ayrımı olarak örneklenmiştir. İkincisi, tasarruf olup tasarrufların değerlendirilmesinde risk ayırıştırmasının önemi, risk-getiri ilişkisi, reel-nominal getiri ayrımı, paranın zaman değeri, enflasyon, bireysel emeklilik planlaması vb. alt başlıklarla detaylandırılmıştır. Üçüncü seçenekte finansal erişim ve finansal tüketicinin hak ve yükümlülüklerine ilişkin bilgi edinilmesi yer almakta olup bu seçenekte ise ödeme araçları ile elektronik ödeme sistemlerinin, bireysel bankacılığa ilişkin ürün ve hizmetlerin, telefon ve internet bankacılığının güvenli, bilinçli ve yaygın kullanımı, dolandırıcılık ile

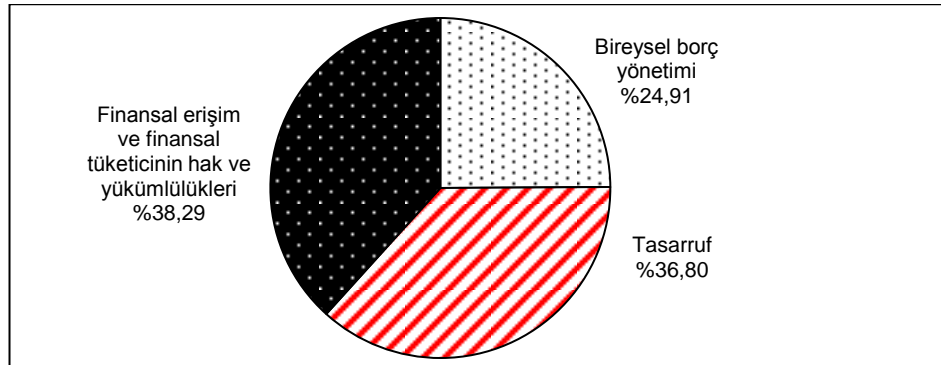

kara paranın aklanması ve terörün finansmanına ilişkin farkındalık vb. detaylara yer verilmiştir.

İkinci soruda ise TCMB tarafından hazırlanacak önceki soruda belirtilen içeriklerdeki yayınlara hangi kanalla ulaşılması istendiğine dair, verilen beş seçenek arasında en öncelikli tercihe (1) verilmek suretiyle sıralamalı tercih yapılması istenmiştir.

Ankete katılan 538 kişi, yurt genelinde 60 farklı üniversitenin 29 farklı bölümde öğrencidir. Öğrencilerin çoğunluğu üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri olmakla beraber; birinci, ikinci sınıf öğrencileri ile yüksek lisans öğrencilerinden de ankete katılım olmuştur.

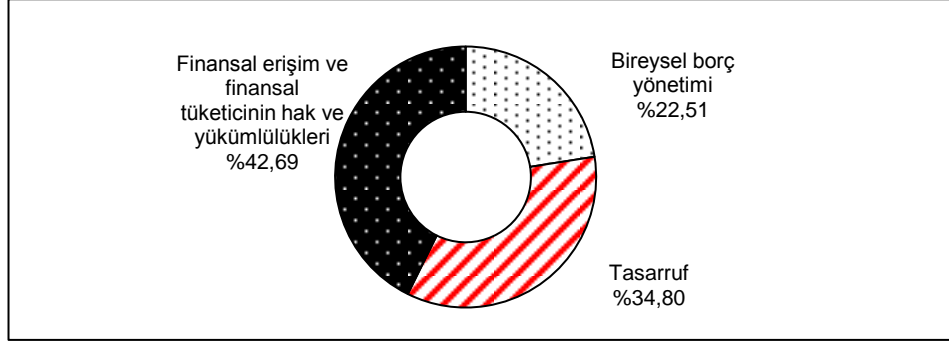
Anketin ilk sorusuna verilen cevaplar analiz edildiğinde finansal erişim ve finansal tüketicinin hak ve yükümlülükleri seçeneğinin öncelikle tercih edildiği, bunu küçük bir farkla tasarruf seçeneğinin izlediği görülmüştür (Grafik 5.1).

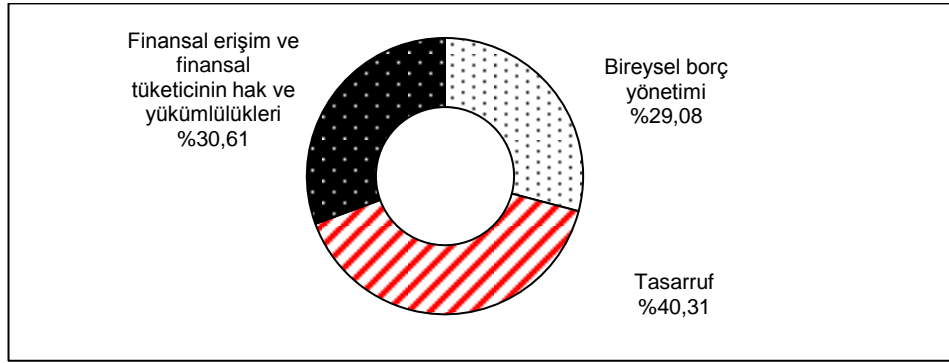
Grafik 4.1: Finansal Okuryazarlık Seviyelerinin Geliştirilmesine Yönelik TCMB Tarafından Hazırlanacak Kaynaklar İçin Ankete Katılan Öğrencilerin İçerik Tercihleri

Bu soruya verilen yanıtlar cinsiyetlere göre ayrıştırıldığında ise kadın ve erkekler için farklı öncelikler olduğu görülmüştür. Buna göre kadınlar finansal erişim ile finansal tüketicinin hak ve yükümlülükleri seçeneğini öncelikli olarak tercih ederken, erkekler tasarrufa yönelik bilgi kaynağı ihtiyaçlarını daha öncelikli bulmuşlardır (Grafik 5.2 ve 5.3). Burada kadınların finansal piyasalara erişim ve finansal piyasalardaki hak ve yükümlülükleri konularında bilgi sağlamayı öncelikli bulmaları, henüz bu konularda yeterince yetkinlikleri olmadığını düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç, Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlik

Endeksi'nde¹¹⁷ 159 ülke arasında 71. sırada yer alan ülkemizde kadınların üniversitede okuyor olmalarına rağmen geleneksel rollerini kabullenerek bireysel finansal yönetimlerinde erkeklere nazaran karar alma, finansal piyasalara girme, finansal eylemlerde bulunma aşamalarında daha çekimser kaldıklarını göstermektedir.

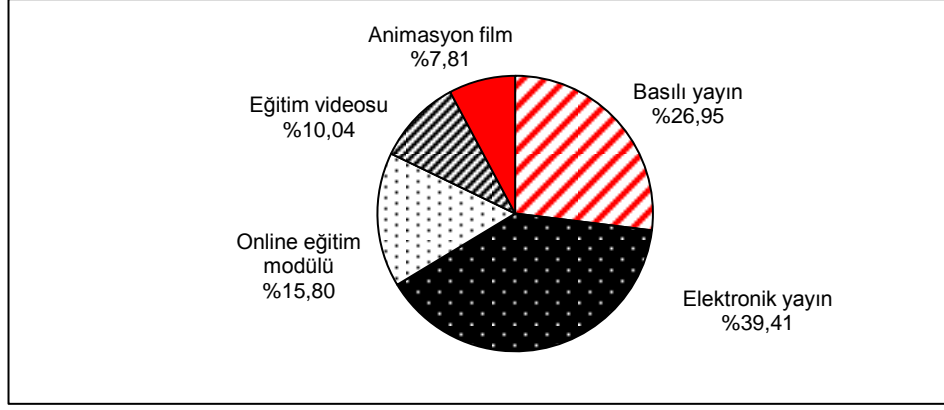
Grafik 4.2: Finansal Okuryazarlık Seviyelerinin Geliştirilmesine Yönelik TCMB Tarafından Hazırlanan Kaynaklar İçin Ankete Katılan Kadın Öğrencilerin İçerik Tercihleri

Grafik 4.3: Finansal Okuryazarlık Seviyelerinin Geliştirilmesine Yönelik TCMB Tarafından Hazırlanan Kaynaklar İçin Ankete Katılan Erkek Öğrencilerin İçerik Tercihleri

Son olarak, TCMB tarafından sunulacak finansal eğitim kaynaklarına nasıl ulaşmayı tercih ettikleri sorulan üniversite öğrencileri, çoğunlukla elektronik yayın seçeneğini işaretlemiştir. Bu sonuç basılı yayınların dünya genelinde önemini yitirmekte olduğu bilgisiyle (Fluch, 2007, s.85.) tutarlıdır.

¹¹⁷ Endeks verileri hdr.undp.org/en/composite/GII adresinde yer almaktadır.

Grafik 4.4: Ankete Katılan Öğrencilerin Finansal Okuryazarlık Seviyelerinin Geliştirilmesine Yönelik TCMB Tarafından Hazırlanan Kaynaklara Ulaşma Tercihleri

Dünya genelinde merkez bankalarının üniversite öğrencilerine, yetişkinler için hazırlanan program ve araçlarla ulaşılmasını tercih ettikleri görülmektedir. Bu çalışma kapsamında üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanan anket verilerinden de yararlanılarak yetişkinlere yönelik TCMB tarafından hazırlanacak ve elektronik ortamda ulaşılacak finansal eğitim kaynaklarında öncelikle finansal sistemin tanıtılması, uygun finansal erişimin tüketiciler, finansal sistem ve ekonomi açısından faydalarının açıklanması, merkez bankasının temel işlevleri, ödeme araçlarının tanıtılması ile finansal hak ve yükümlülüklerin bilinmesinin önemi ve belli başlı konularda tüketicilerin nerelere başvurmaları gerektiğine ilişkin bilgilendirmelere yer verilmesi yerinde olacaktır. Bunların tümü tek bir kitapçığa dönüştürülebileceği gibi sıkça sorulan sorular formatında da Banka Genel Ağ sitesinde yer alabilecektir.

Bu kaynaklar Banka Genel Ağ sitesinde yeniden düzenlenmesi önerilen Finansal Eğitim Bölümünün Yetişkinler için kısmında yer almalı ve Banka sosyal medya hesapları aracılığıyla bilinirliği artırılmalıdır.

Son olarak, TCMB, Merkezin Güncesi adlı blog sitesi ve sosyal medya kanalları aracılığıyla yetişkinlere yönelik bilgilendirme videoları, mülakatlar, infografikler ve kısa mesajlar paylaşarak yetişkinlerin finansal farkındalık ve bilgi düzeylerini artırmalarına katkı sunmalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı finansal tüketicilerin finansal okuryazarlık seviyelerini yükseltebilmek amacıyla yönelik olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası için politika önerileri geliştirmektir.

Çalışma kapsamında, finansal okuryazarlığın ekonomik aktörler için önemi araştırılarak finansal tüketiciler, finansal sistem ve ekonomi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Finansal okuryazarlığın finansal tüketiciler açısından uygun finansal davranış ve tutumları artırdığı, finansal istikrarı ve finansal tabana yayılmayı güçlendirdiği bilgisine ulaşılmıştır.

Finansal erişimin, finansal bilgi, beceri ve tecrübe sahibi olmayan kesimlerin finansal sisteme kazandırılmasıyla sistem açısından bir risk unsuruna dönüşmemesi, finansal kırılganlığı artırarak finansal istikrarsızlık yaratmaması için hem finansal farkındalığın ve finansal okuryazarlığın geliştirilmesi hem de finansal tüketicinin korunmasına yönelik olarak yasal düzenleme ve denetleme çerçevesinin iyi kurulması gerektiği görülmüştür.

Dünya genelinde ve ülkemizde finansal okuryazarlığın öneminin artmasının nedenleri incelendiğinde, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, finansal piyasalarda serbestlik ve rekabetin artması ile finansal ürün ve hizmetlerin çeşitlendiği ve karmaşıklaştığı, bu gelişmelerinse tüketiciler açısından fırsatlar kadar riskleri de beraberinde getirdiği ele alınmıştır. Öte yandan finansal piyasalardaki gelişmelerin yanı sıra beklenen yaşam süresi ve yaşlı bağımlılık oranı başta olmak üzere demografik yapıda birçok değişimin yaşandığı ve bu gelişmelerinse, mevcut emeklilik sistemlerinde değişiklikleri zorunlu kıldığı ve tüketicilere daha fazla finansal karar alma sorumluluğu yüklediği görülmüştür.

Finansal sistemin sunduğu imkânlardan daha fazla faydalanabilmek ve içerdği risklerden olabildiğince kaçınabilmek için karar alıcıların finansal refahlarını sağlayabilmelerine yönelik olarak gerekli düzeyde finansal bilgi, beceri, deneyim, motivasyon ve özgüvene sahip olmaları; diğer bir ifadeyle finansal okuryazar olmaları gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, ülkemizin finansal okuryazarlık seviyesini geliştirebilmek adına TCMB'nin hem farklı yaş gruplarındaki çocuklara hem de yetişkinlere yönelik politika ve uygulamalar geliştirmesi önerilmiştir. Politika ve uygulama önerileri oluşturulurken ülke örnekleri ve uygulamaları incelenmiş, bu kapsamda TCMB için uygulama önerileri sunulmuştur.

Finansal Eğitim Kitleri	Animasyon Filmler	Bilgilendirme Toplantıları	Önemli Gün ve Haftalar	Genel Ağ Sitesi
<ul style="list-style-type: none"> • Finansal bilgi kılavuzları • Sınıf içi ve dışı etkinlik önerileri • On-line oyunlar • Posterler • Hesaplayıcılar • Pratik bilgi ve öneriler • Testler • Örnek olaylar • Finansal terimler sözlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> • 3-5 dakikalık • Eğitici, eğlendirici • Banka Genel Ağ sitesi, sosyal medya sayfaları, çocuk TV kanalları 	<ul style="list-style-type: none"> • Öğretmenlere yönelik • Öğretmenlerin pedagojik altyapılarından yararlanması • Gönüllü katılım • Branş sınırlaması yok • TCMB finansal eğitim kaynaklarına ilişkin bilgilendirme 	<ul style="list-style-type: none"> • Toplu etkinliklere katılım • TCMB İdare Merkezi ve Şubeleri bünyesinde • Seminer ve çalıştaylar • Eğitim materyallerinin dağıtımı • TCMB finansal eğitim kaynaklarına ilişkin bilgilendirme 	<ul style="list-style-type: none"> • Çocuklar için Bölümü • Kolay ulaşılabilirlik • Tüm materyallere erişim

Şekil 5.1 : Çocukların / Öğrencilerin Finansal Okuryazarlıklarının Geliştirilmesine Yönelik TCMB için Geliştirilen Öneriler

Çocuklar için hazırlanması önerilen eğitim materyalleri ve programlar için pedagojik danışmanlık alınarak belirlenen içeriğin yaş gruplarına uygun bir anlatım dili ile sunulmasının kaynakların kullanılabilirliğini artıracığı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra öğretmenlere yönelik düzenlenecek finansal eğitim bilgilendirme toplantılarına katılım sağlanmasının teşvik edilerek bu yolla hem finansal tüketiciler olarak öğretmenlerin finansal eğitim programından faydalanması sağlanmış olacak hem de öğretmenlerin TCMB'nin finansal eğitim kaynaklarını birçok branş dersinde işlemeleri teşvik edilerek öğretmenlerin pedagojik altyapılarından faydalanılabileceği ve onlar aracılığıyla birçok öğrenciye finansal eğitim sağlanabileceği düşünülmektedir.

Yetişkinler için uygulama önerilerinin oluşturulması aşamasında ülke örneklerinin yanı sıra bu çalışma kapsamında hazırlanan bir anketin sonuçlarından da faydalanılmıştır. Dünya genelinde merkez bankalarının üniversite öğrencilerine, yetişkinler için hazırlanan program ve araçlarla ulaşılmasını tercih ettikleri belirlendiğinden yetişkinlere ulaşmayı hedefleyen TCMB için üniversite öğrencilerinin tercihlerinden faydalanılabileceği öngörülmüştür.

Bu kapsamda, TCMB tarafından düzenlenen Üniversite Bilgilendirme Toplantıları, Banka Tanıtımı ve Staj programlarına yurt genelinde çeşitli üniversite, bölüm ve sınıflardan katılan üniversite öğrencilerine yönelik hazırlanan anket sonuçlarından yola çıkılarak yetişkinlere yönelik hazırlanabilecek eğitim materyallerinin kapsamı ve bu materyallere ulaşılması tercih edilen yöntemle ilişkin bilgi edinilmiştir.

Elde edilen sonuçlar, yetişkinlere yönelik öncelikli olarak finansal erişim, finansal tüketicinin hak ve yükümlülükleri konularında elektronik yayınlar hazırlanması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Finansal Eğitim Materyalleri	Genel Ağ Sitesi ve Sosyal Medya Kanalları	TCMB Blog
<ul style="list-style-type: none"> •Elektronik kitapçık •Sıkça sorulan sorular 	<ul style="list-style-type: none"> •Yetişkinler için bölümü •Kolay ulaşılabilirlik •Tüm materyallere erişim 	<ul style="list-style-type: none"> •Finansal farkındalık ve bilgi düzeylerini artırmaya yönelik •Bilgilendirme videoları •Mülakatlar •İnfografikler •Kısa mesajlar

Şekil 5.2 : Yetişkinlerin Finansal Okuryazarlıklarının Geliştirilmesine Yönelik TCMB için Geliştirilen Öneriler

Finansal eğitim programlarının tasarımında, programları içeriği ve araçlarının belirlenmesinde öncelikle bilgi ihtiyaçlarının tespit edilmesi önemlidir. Bilgi ihtiyaçlarının yanı sıra finansal davranış, tercih ve alışkanlıkları şekillendiren, kültürel, dinî, sosyolojik etkenler de incelenmelidir. Bu kapsamda ileri dönemdeki çalışmalarda ülkemizde bu etkenlerin finansal davranış, tutum ve tercihleri ne ölçüde ve ne yönde etkilediğinin araştırılması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACCA. (2014). Financial Education for Entrepreneurs: What Next?. London.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). Faaliyet Raporu 2015. Ankara.
- Atkinson, A. ve Messy, F. (2012). "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study". Erişim: 25 Şubat 2016, OECD Çalışma Tebliği No. 15. <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- Atkinson, A. ve Messy, F. (2013). "Promoting Financial Inclusion through Financial Education: OECD/INFE Evidence, Policies and Practice". Erişim: 25 Şubat 2016, OECD Çalışma Tebliği No. 34. <http://dx.doi.org/10.1787/5k3xz6m88smp-en>
- Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu. (2006). T.C. Resmi Gazete, 26095, 23 Şubat 2006.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2002). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(V). Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2009). "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi"(Üçüncü Baskı). Erişim: 11 Ekim 2016, Çalışma Tebliği. https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/8676krizden_istikraraturkiyetecrubesi_3uncu_baski.pdf
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2013). Yıllık Faaliyet Raporu. Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2014). Yıllık Faaliyet Raporu. Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2016). Tanıtım Kitapçığı. Ankara.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. 3980 sayılı Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu Kararı. (Karar sayısı 3980, tarihi 16 Aralık 2010) (Resmi Gazete sayısı 27789, tarihi 18 Aralık 2010) https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Duyurular/BDDK_Kurul_Kararlari/88813980.pdf

Bankacılık Kanunu. (2005). T.C. Resmi Gazete, 25983, 19 Ekim 2005.

Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (2013). T.C. Resmi Gazete, 28789, 8 Ekim 2013. Erişim: 31 Ağustos 2016.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131008m1.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131008m1.htm>

Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (2013). T.C. Resmi Gazete, 28868, 31 Aralık 2013 .Erişim: 31 Ağustos 2016.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131231.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131231.htm>

Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (2013). T.C. Resmi Gazete, 28999, 13 Mayıs 2014. Erişim: 31 Ağustos 2016.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140513.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140513.htm>

Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (2013). T.C. Resmi Gazete, 29153, 22 Ekim 2014. Erişim: 31 Ağustos 2016.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022.htm>

Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (2013). T.C. Resmi Gazete, 29543, 25 Kasım 2015. Erişim: 31 Ağustos 2016.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151125.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151125.htm>

Banka Kartları ve Kredi Kartları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. (2013). T.C. Resmi Gazete, 29840, 27 Eylül 2016. Erişim: 31 Ağustos 2016.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160927.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160927.htm>

Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2015). T.C. Resmi Gazete, 29543, 25 Kasım 2015. Erişim: 31 Ağustos 2016.

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151125.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151125.htm>

- Basu, S. (Ocak-Mart 2008). Financial Literacy and the Life Cycle. *Financial Planning Journal* (Ocak-Mart 2008), 10-15. Erişim: 10 Temmuz 2016. <http://www.fpsbindia.org/Upload/FinancialConsumerArticle/January-March%2008-%20Co-%201.pdf>
- Başbakanlık Genelgesi. T.C. Başbakanlık.
www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/73ca9295-9456-40e8-a14e-77d3dd542f37/genelge.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE73ca9295-9456-40e8-a14e-77d3dd542f37
- Beck, T. (2012). "Finance and growth – lessons from the literature and the recent crisis". Erişim: 20 Haziran 2016, Çalışma Tebliği http://www.lse.ac.uk/researchAndExpertise/units/growthCommission/documents/pdf/contributions/lseGC_beck_Finance.pdf
- Bernanke, B.S. (23 Mayıs 2006). Financial Literacy. *Committee on Banking, Housing, and Urban Affairs of the United States Senate*, Washington D.C. Erişim: 9 Mart 2016. <https://www.federalreserve.gov/newsevents/testimony/bernanke20060523a.htm>
- Bernheim B.D. Garrett, D.M. ve Maki, D.M. (2011). "Education and Saving: The Long-term Effects of High School Financial Curriculum Mandates". Erişim: 30 Aralık 2015, National Bureau of Economic Research Çalışma Tebliği No. 6085. <http://www.nber.org/papers/w6085.pdf>
- Boeri T. ve Guiso, L. (23 Ağustos 2007). The Subprime Crisis: Greenspan's Legacy. *The First Global Financial Crisis of the 21st Century*, s.31-33. Erişim: 29 Mart 2016. https://mpira.ub.uni-muenchen.de/11862/1/MPRA_paper_11862.pdf
- Braunstein, S. ve Welch, C. (Kasım 2002). *Financial Literacy: An Overview of Practice, Research, and Policy*. Federal Reserve Bulletin, Kasım 2002, 445-457.
- Center for Financial Inclusion. (2011). Opportunities and Obstacles to Financial Inclusion Survey Report. 1-9.
- Council for Economic Education. (2011). Economic and Personal Finance Education in Our Nation's Schools. New York.
- Demirguc-Kunt, A. ve Klapper, L. (2012). "Measuring Financial Inclusion - The Global Findex Database". Erişim: 15 Ağustos 2016, Dünya Bankası Çalışma Tebliği No. 6025. <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6025>
- Demirguc-Kunt, A. Klapper, L. Singer, D. ve Oudheusden, P.V. (2015). "The Global Findex Database 2014 - Measuring Financial Inclusion around

the World". Erişim: 15 Ağustos 2016, Dünya Bankası Çalışma Tebliği No. 7255.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/187761468179367706/pdf/WPS7255.pdf>

Ferguson, R.W.Jr. (13 Mayıs 2002). Reflections of Financial Literacy. *National Council on Economic Education*, Washington, D.C. Erişim: 26 Nisan 2016.
<http://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2002/20020513/>

Financial Literacy and Education Commission. (2011). Promoting Financial Success in the United States: National Strategy for Financial Literacy.

Finansal İstikrar Komitesi. (2014). Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları.
<http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=1076&ext=pdf>

Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. T.C. Resmi Gazete 28868, 31 Aralık 2013. Erişim: 31 Ağustos 2016.
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131231.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131231.htm>

Fluch, M. (2007). Selected Central Banks' Economic and Financial Literacy Programs. *Monetary Policy & the Economy*, Q3 07, 85-104
<https://ideas.repec.org/a/onb/oenbmp/y2007i3b5.html>

Fuhrmann, B. 16 Kasım 2015, Measures and Effects of Financial Education. *JVI Course on Financial Education*, Viyana.

García, N. Grifoni A. López J.C. ve Mejía D. (2013). "Financial Education in Latin America and the Caribbean: Rationale, Overview and Way Forward". Erişim: 20 Mayıs 2016, OECD Çalışma Tebliği No. 33.
<http://dx.doi.org/10.1787/5k41zq7hp6d0-en>

Gnan, E. Silgoner, M.A. ve Weber, B. (2007). Economic and Financial Education: Concepts, Goals and Measurement. *Monetary Policy & the Economy*, Q3 07, 28-49.
<https://ideas.repec.org/a/onb/oenbmp/y2007i3b2.html>

Goel, I. ve Khanna, S.R. (2013). Financial Education as Tool to Achieve Financial Literacy. *Eastern Academic Forum*. 338-345.
<http://www.seiofbluemountain.com/upload/product/201309/2013jrgjgc314e8.pdf>

- Gramlich, E.M. (2 Mayıs 2002). *Financial Literacy Teacher Training Workshop, University of Illinois at Chicago*. Chicago. Erişim: 26 Nisan 2016.
<http://www.federalreserve.gov/boarddocs/Speeches/2002/20020502/default.htm>
- Greenspan, A. (3 Nisan 2003), Financial Education. *JumpStart Coalition's Annual Meeting, Washington, D.C.* Erişim: 9 Mart 2016.
<http://www.federalreserve.gov/boardDocs/speeches/2003/20030403/default.htm>
- Grifoni, A. ve Messy, F. (2012). "Current Status of National Strategies for Financial Education: A Comparative Analysis and Relevant Practices". Erişim: 1 Temmuz 2016, OECD Çalışma Tebliği No. 16.
<http://dx.doi.org/10.1787/5k9bcwct7xmn-en>
- Grigoli, F. Herman, A. ve Schmidt-Hebbel, K. (2014). "World Saving". Erişim: 31 Mayıs 2016, IMF Çalışma Tebliği WP/14/204.
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp14204.pdf>
- Hall, K. (25 Ağustos 2008), The Importance of Financial Literacy. *Conference on Deepening Financial Capacity in the Pacific Region, Sidney*, Erişim: 25 Aralık 2015.
<http://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2008/sep/pdf/bu-0908-3.pdf>
- Han R. ve Melecky, M. (2013). "Financial Inclusion for Financial Stability: Access to Bank Deposits and the Growth of Deposits in the Global Financial Crisis". Erişim: 30 Ağustos 2016, World Bank Çalışma Tebliği No. 6577.
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16010/WPS6577.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hannig, A. ve Jansen, S. (2010). "Financial Inclusion and Financial Stability: Current Policy Issues". Erişim: 26 Ocak 2016, Asian Development Bank Institute Çalışma Tebliği No. 259.
<http://www.adbi.org/working-paper/2010/12/21/4272.financial.inclusion.stability.policy.issues/>
- Hastings, J.S. Madrian, B.C. ve Skimmyhom, W.L. (2012). "Financial Literacy, Financial Education and Economic Outcomes". Erişim: 16 Aralık 2015, National Bureau of Economic Research Çalışma Tebliği No. 18412.
<http://www.nber.org/papers/w18412.pdf>
- Hawkins, P. (2011). "Financial access: what has the crisis changed?". Erişim: 26 Ocak 2016, Bank for International Settlements Çalışma Tebliği No. 56.
<http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap56c.pdf>

- Hilgert, M. ve Hogarth, J.M. (Temmuz 2003). Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior. *Federal Reserve Bulletin*, Temmuz 2003, 309-322.
<http://www.federalreserve.gov/pubs/bulletin/2003/0703lead.pdf>
- Hogarth, J.M. (2007). The Federal Reserve System's Role in Economic and Financial Literacy – Rationale, Activities, and Impact. 35th Economics Conference 2007, Human Capital and Economic Growth, 147-184. Erişim: 29 Ocak 2016.
https://www.oenb.at/dam/jcr:00c05165-c7c2-41c8-bf65-3bbca9d79ab6/vowitag_2007_hogarth_tcm16-82331.pdf
- Hopley, V. (2003). Financial Education: What Is It and What Makes It So Important?. Community Reinvestment Report.
- Jappeli, T. ve Padula, M. (2011). "Investment in Financial Literacy and Saving Decisions". Erişim: 2 Ekim 2014, Center for Studies in Economics and Finance Çalışma Tebliği No. 272.
<http://www.csef.it/WP/wp272.pdf>
- Kalkınma Bakanlığı. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. (2013).
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%20C4%B1nma%20Plan%20C4%B1.pdf>
- Kelly, S. ve Rhyne, E. (2015). "By the Numbers". Erişim: 26 Ocak 2016. Center for Financial Inclusion.
- Khan, H.R. (4 Kasım 2011), Financial inclusion and financial stability: are they two sides of the same coin? *BANCON 2011*, Erişim: 26 Ocak 2016.
- Lewis, S. ve Messy, F. (2012). "Financial Education, Savings and Investments: An Overview". Erişim: 2 Ocak 2016, OECD Çalışma Tebliği No. 22.
<http://dx.doi.org/10.1787/5k94gxrw760v-en>
- Lusardi, A. 14 Kasım 2012, Financial Literacy Around the World: The Big Picture. *Global Financial Literacy Summit*. Amsterdam.
<http://www.globalfinlitsummit.com/wp-content/uploads/2012/11/Lusardi-presentation.pdf>
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. (2006). "Baby Boomer Retirement Security: The Roles of Planning, Financial Literacy, and Housing Wealth". Erişim: 11 Ocak 2016, NBER Çalışma Tebliği No: 12585.
<http://www.nber.org/papers/w12585.pdf>
- Lusardi, A. ve Mitchell, O. (2011). "Financial Literacy around the World: An Overview". Erişim: 30 Nisan 2016, NBER Çalışma Tebliği No: 17107.
<http://www.nber.org/papers/w17107.pdf>

- Lusardi, A. ve Mitchell, O. (2014). "The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence", Erişim: 17 Aralık 2015, Journal of Economic Literature 2014, 52(1), 5–44.
<https://www.umass.edu/preferen/You%20Must%20Read%20This/Financial%20Literacy%20JEP%202014.pdf>
- Lusardi, A. ve Tufano, P. (2009). "Debt Literacy, Financial Experiences, and Overindebtedness". Erişim: 23 Mart 2016, NBER Çalışma Tebliği No: 14808.
<http://www.nber.org/papers/w14808.pdf>
- Mandell, L. (2006). "Financial Literacy: If It's So Important, Why Isn't It Improving?", Erişim: 30 Aralık 2015, Networks Financial Institute Çalışma Tebliği 2006-PB-08.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=923557
- Mehrotra, A. ve Yetman, J. (2015). "Financial inclusion – issues for central banks". Erişim: 16 Ocak 2016, BIS Quarterly Review, Mart 2015.
http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1503h.pdf
- Messy, F. ve Monticone, C. (2012). "The Status of Financial Education in Africa", Erişim: 1 Temmuz 2016, OECD Çalışma Tebliği No. 25.
<http://dx.doi.org/10.1787/5k94cqqx90wl-en>
- Messy, F. ve Monticone, C. (2016). "Financial Education Policies in Asia and the Pacific", Erişim: 1 Temmuz 2016, OECD Çalışma Tebliği No. 40.
<http://dx.doi.org/10.1787/5jm5b32v5vvc-en>
- Minehan, C. (28 Eylül 2006). The Role of Central Banks in Economic and Personal Finance Education. Varşova. Erişim: 1 Aralık 2015.
<http://www.bostonfed.org/news/speeches/cem/2006/092806.htm>
- Mitchell, O. ve Lusardi, A. (2015). "Financial Literacy and Economic Outcomes: Evidence and Policy Implications", Erişim: 17 Aralık 2015.
<http://gflec.org/wp-content/uploads/2015/12/Financial-Literacy-and-Economic-Outcomes-Journal-of-Retirement-Summer-2015.pdf>
- Monticone, C. 18 Kasım 2015, The Work of the OECD/INFE on Financial Education and Financial Literacy. *JVI Course on Financial Education*, Viyana.
- Moore, D.L. (2003). "Survey of Financial Literacy in Washington State: Knowledge, behavior, Attitudes, and Experiences". Research Gate Technical Report.
- Morgan, P. ve Pontines, V. (2014). "Financial Stability and Financial Inclusion". Erişim: 26 Ocak 2016, Asian Development Bank Institute Çalışma Tebliği No: 488. 1-6.
<http://www.adbi.org/working-paper/2014/07/07/6353.financial.stability.inclusion/>

- Noctor, M., Stoney, S. and Stradling, R.(1992). Financial Literacy: A Discussion of Concepts and Competences of Financial Literacy and Opportunities for its Introduction into Young People's Learning, Report prepared for the National Westminster Bank, National Foundation for Education Research, London.
- OECD. (2005). Improving Financial Literacy. Paris.
- OECD. (2009). The Case for Financial Literacy in Developing Countries. Paris.
- OECD. (2013). Advancing National Strategies for Financial Education. Paris.
- OECD. (2014a). Do 15-year-olds know how to manage money? Paris.
- OECD. (2014b). International Student Assessment. Paris.
- OECD. (2014c). PISA 2012 Results: Students and Money: Financial Literacy Skills for the 21st Century. Paris.
- OECD. (2014d). Financial Education for Youth: The Role of Schools. Paris.
- OECD. (2016a). PISA 2015 Assessment and Analytical Framework: Science, Reading, Mathematic and Financial Literacy. Paris.
- OECD. (2016b). Financial Education in Europe: Trends and Recent Developments. Paris.
- OECD. (2016c). OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies. Paris.
- OECD INFE. (2009). Financial Education and the Crisis. Paris.
- OECD INFE. (2011). Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy. Paris.
- OECD INFE. (2012). OECD/INFE Finansal Eğitim Ulusal Stratejisi Üst Düzey İlkeleri. Paris.
- OECD INFE. (2015). OECD/INFE Progress Report on Financial Education For MSMEs and Potential Entrepreneurs. Paris.
- Oktayer, N. ve Oktayer, A. (2007). Özel Emeklilik Fonlarının Finansal Piyasaların Gelişimine Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi (C.IX ,S.11, 2007)*.
http://www.iibfdergi.aku.edu.tr/pdf/9_2/4.pdf

- Özcan, K.M. ve Günay, A. (2012). "Türkiye'de Özel Tasarrufları Belirleyen Unsurlar". Erişim: 10 Temmuz 2016, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, No. 2012/109
<http://www.tek.org.tr/dosyalar/tasarruflar2.pdf>
- Özkan, C. (2014). Türkiye'de Kredi Kartı Kullanıcı Profili ve Davranışı Analizi. Uzmanlık Yeterlik Tezi. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Sahay, R. Čihák, M. N'Diaye, P. Barajas, A. Mitra, S. Kyobe, A. Mooi, Y.N. ve Yousefi, S.R. (2015). "Financial Inclusion: Can It Meet Multiple Macroeconomic Goals?". Erişim:19 Nisan 2016, IMF Çalışma Tebliği No.SDN/15/17.
<https://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=43163>
- Schinasi, G.J. (2004). "Defining Financial Stability". Erişim: 15 Mart 2016, IMF Çalışma Tebliği No.WP/04/187
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp04187.pdf>
- Shaari, N.A. Hasan, N.A. Mohamed, R.K.M.H. Basri, M.A.J.M. (Haziran 2013). "Financial Literacy: A Study among the University Students". *Interdisciplinary Journal of Comtemporary Research in Business*. Sayı 5, No.2, 279-299.
- Šoškić D. (15 Eylül 2011). Financial Literacy and Financial Stability. *Building our Future through Financial Literacy*. Tiran, Erişim: 26 Ocak 2016.
<http://www.bis.org/review/r110929e.pdf>
- Sermaye Piyasası Kurulu Genel Ağ Sitesi. (2012a). Erişim: 4 Şubat 2016
<http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=20121116&subid=0&ct=f>
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2012b). Faaliyet Raporu 2011. (s.80-81). Ankara.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2013). Faaliyet Raporu 2012. (s.105-106). Ankara.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2014). Faaliyet Raporu 2013. (s.1, 102-104). Ankara.
- Sermaye Piyasası Kurulu Genel Ağ Sitesi. (2015a). Erişim: 4 Şubat 2016
<http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=20151005&subid=0&ct=f>
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2015b). Faaliyet Raporu 2014. (s.52-53). Ankara.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2016). Faaliyet Raporu 2015. (s.60-61). Ankara.
- Taşkın T. (2014). "Türkiye'de Kapsayıcı Büyüme". Erişim: 28 Ocak 2016. TCMB Ekonomi Notları, 2014/11, 2

- Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun. (2013). T.C. Resmi Gazete, 28835, 7 Kasım 2013.
- Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar. (1989). (Karar sayısı 89/14391, tarihi 7 Ağustos 1989) (Resmi Gazete sayısı 20249, tarihi 11 Ağustos 1989)
<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/8bb1302e-cecc-4ae4-9622-54365f8ee2e1/kambiyo2.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Ekonomi Bankası ve Boğaziçi Üniversitesi. (2013). Türkiye’de Finansal Erişim ve Okuryazarlık 2013. İstanbul.
- Türkiye Ekonomi Bankası ve Boğaziçi Üniversitesi. (2014). Türkiye’de Finansal Erişim ve Okuryazarlık 2014. İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu. (1970). T.C. Resmi Gazete, 13409, 14 Ocak 1970.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2001). T.C. Resmi Gazete, 24393, 5 Mayıs 2001.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2002). Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri. Ankara
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2005). Finansal İstikrar Raporu 1. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2006). Finansal İstikrar Raporu 2. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2008a). Finansal İstikrar Raporu 6. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2008b). Finansal İstikrar Raporu 7. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2011a). Dünyada ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim. Ankara
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2011b). Finansal İstikrar Raporu 12. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2011c). Finansal İstikrar Raporu 13. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2012). Finansal İstikrar Raporu 14. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2013). Stratejik Plan 2014-2018. Ankara.

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2014a). Finansal İstikrar Raporu 18. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2014b). Finansal İstikrar Raporu. 19. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2014c). Yıllık Rapor 2013. 51-52. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2015a). Finansal İstikrar. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2015b). Tasarruf Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2015c). Yıllık Rapor 2014. 50-52. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2016a). Finansal İstikrar Raporu 22. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2016b). Yıllık Rapor 2015. 54-55. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). İstatistiklerle Yaşlılar. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu Genel Ağ Sitesi. (Mart 2015). Erişim: 23 Haziran 2016.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21520>
- Widdowson D. ve Hailwood K. (Haziran 2007). "Financial Literacy and Its Role in Promoting a Sound Financial System". *Reserve Bank of New Zealand Bulletin, Vol. 70, No. 2, 37-47*.
- World Bank. (2008). Finance for All? (1-142). Washington D.C.
- World Bank. (2013a). Financial Capability in Low- and Middle-income Countries: Measurement and Evaluation. Washington D.C.
- World Bank. (2013b). Measuring Financial Capability: a New Instrument and Results From Low- and Middle-income Countries. Washington D.C.
- Xu L. ve Zia B. (2012). "Financial Literacy around the World". Erişim: 29 Eylül 2015, Dünya Bankası Çalışma Tebliği WPS6107.
<http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-6107>

EKLER

Seçili Merkez Bankalarının Finansal Eğitim Faaliyetleri

Merkez Bankası	Finansal Eğitim Faaliyeti	Hedef Kitle
Almanya Merkez Bankası	Çeşitli finansal konularda bilgi, öneri, hesaplayıcılar ve danışmanlık hattı hizmeti sunan iki internet portalına birçok finansal kurum ve kuruluşla birlikte içerik sağlamaktadır. www.kursraumgeld.de (Almanca) www.geldundhaushalt.de (Almanca)	Genel kamuoyu
Almanya Merkez Bankası	Yılda 30.000 ziyaretçi tarafından ziyaret edilen interaktif bir eğitim merkezi olan Para Müzesine sahiptir. Müzede özellikle fiyat istikrarı ve finansal istikrarın önemine vurgu yapılmakta ve para hakkında bilgi sunulmaktadır. Para müzesi genel ağ sitesi: www.geldmuseum.de	Genel kamuoyu
Almanya Merkez Bankası	Fiyat istikrarı, finansal istikrar ve para konularına ilişkin bilgilendirici kitapçıklar hazırlanmakta, her yıl güncellenerek bastırılmakta ve okullarda ücretsiz dağıtılmaktadır. "Der Euro. Unser Geld" (Almanca) "Geld & Geldpolitik" (Almanca)	Öğrenciler (ilkokul ve ortaokul)
Almanya Merkez Bankası	Fiyat istikrarı, para, bankacılık sistemi, Almanya Merkez Bankasının ekonomideki rolü ve Eurosysteme ilişkin yaklaşık 5 dakikalık eğitici animasyon filmler hazırlanmış, Banka Genel AĞ sitesinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. "Wie kommt das Geld in die Welt - Bargeld" (Almanca ve İngilizce) "Preisstabilität" (Almanca ve İngilizce)	Özellikle gençler olmak üzere genel kamuoyu
Almanya Merkez Bankası	Fiyat istikrarı, para ve kur konularında bilgi ölçen "Mission Bundesbank" isimli online oyun www.mission-bundesbank.de	Özellikle gençler olmak üzere genel kamuoyu

Amerikan Merkez Bankası	Ayrı bir internet portalı üzerinden kapsamlı bilgilendirme materyalleri, sınıf içi eğitim kitleri, posterler, oyunlar, testler paylaşılmaktadır. İçerik ve kaynak çeşidi oldukça zengin olup yaş gruplarına göre geliştirilmektedir. Sitede tüm bölge Fed'lerin faaliyetlerine ilişkin bilgi sağlanmaktadır. Sitede hedef kitle, kaynak türü, konu ve hangi derslerde işlenmesi için uygun olduğuna yönelik arama yapılabilir. www.federalreserveeducation.org	Okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri, eğitimciler ve yetişkinler
Amerikan Merkez Bankası	Banka ekonomi ve kişisel finansal eğitim kaynaklarını Twitter üzerinden @FedEconEd üzerinden de paylaşmaktadır.	Genel kamuoyu
Amerikan Merkez Bankası	Banka araştırmacıları liselerde kişisel finansal yönetim ve merkez bankasının ekonomideki rolü konularında sunumlar yapmaktadır. "FedEd Program" adı verilen programın başlıca konuları: finansal okuryazarlık, bütçeleme, tasarruf, bankacılık, vergi, kredi, uzun dönemli finansal planlama ve Amerikan Merkez Bankasının ekonomideki etkileridir.	Öğrenciler (Lise)
Amerikan Merkez Bankası	Finansal okuryazarlığı geliştirmeye yönelik olarak bilgilendirici eğitim materyalleri okullara, yerel yönetimlere, tüketici eğitimcileri ile finansal eğitim eğitimcilerine dağıtılmaktadır.	Öğrenciler, öğretmenler
Arjantin Merkez Bankası	"Programme of Financial and Economic Literacy" projesi Öğretmenlere yönelik 40'ar saatlik ekonomi eğitimleri/çalıştayları düzenlemektedir. Eğitim Bakanlığınca belirlenen katılımcılar, katılımları sonucu ekstra puan ve sertifika alma hakkı kazanmaktadır. Projenin tüm şehirlerde uygulanması planlanmaktadır. Ayrıca okullara yarım günlük bilgilendirme ziyaretleri düzenlenmektedir. Proje kapsamında finansal tabana yayılma konusu işlenmektedir.	Öğretmenler ve Öğrenciler (Lise)
Arjantin Merkez Bankası	Geniş katılımlı fuarlarda (örneğin Uluslararası Kitap Fuarı) Banka adına bilgilendirme stantları kurulmakta, stantlarda ATM kullanımı, banka hesabı, elektronik ödemelerin faydaları vb. konularda bilgilendirme sağlanmakta, eğitim materyali dağıtılmakta ve katılımcılar için interaktif oyunlar sunulmaktadır.	Özellikle gençler olmak üzere genel kamuoyu

Arjantin Merkez Bankası	<p>Bankanın finansal eğitim ve finansal tabana yayılmaya ilişkin olarak çocuklar, gençler ve öğretmenler için özel olarak oluşturduğu bir genel ağ sitesi bulunmaktadır. www.bancocentraleduca.bcra.gov.ar Çocuklar için bilmece, hikâyeler, yapbozlar, testler, "Bunları Biliyor muydunuz?" bölümü (http://www.bcra.gov.ar/BCRAyVos/Ninios.asp) Gençler için finansal planlama ve "Bunları Biliyor muydunuz?" bölümü (http://www.bcra.gov.ar/BCRAyVos/Curiosidades_jovenes.asp) Öğretmenler için 15 yaş üstü öğrenciler için uygulayabilecekleri sınıf içi faaliyetler, ekonomi ve finans konularına ilişkin filmler, haberler (http://www.bcra.gov.ar/BCRAyVos/Docentes.asp)</p>	Öğretmenler ve Öğrenciler
Arjantin Merkez Bankası	<p>Finansal sisteme yönelik finansal hizmetler ve bankacılık konularında bilgilendirme portalı bulunmaktadır. www.clientebancario.bcra.gov.ar</p>	Genel kamuoyu
Avusturya Merkez Bankası	<p>Bankanın öğrenciler, öğretmenler, eğitimciler ve genel kamuoyu için geliştirilmiş içerik sunan ayrı bir finansal eğitim genel ağ sitesi bulunmaktadır. Sitede bilgilendirici eğitim materyalleri, oyunlar, testler, interaktif uygulamalar, sınıf içi eğitim kitleleri, kısa filmler vb. kaynaklar yer almaktadır. Başlıca konu başlıkları: Merkez bankacılığı, para politikası, fiyat istikrarı, finansal istikrar, finansal piyasalar, ödeme işlemleri. https://www.eurologisch.at/</p>	Genel kamuoyu
Brezilya Merkez Bankası	<p>"BC Cidadania" Banka'nın 2003 yılından itibaren sürdürdüğü finansal eğitim programıdır. Programın genel ağ sitesi hesaplayıcılar ve konuları Bankaya gelen bilgi taleplerine göre şekillenen animasyon videoları içermektedir. Videoların dili düşük eğitim seviyesine sahip vatandaşların anlayabileceği ölçüde oldukça yalındır. İşlenen konulardan bazıları: Para, tasarrufun teşviki, basiretli borçlanma, finansal davranış değişiklikleri, finansal erişim. http://www.bcb.gov.br/pt-br/#!/n/PEF-BC</p>	Özellikle düşük gelirli vatandaşlar olmak üzere genel kamuoyu

Endonezya Merkez Bankası	Banka Genel Ağ sitesinin "Kid's Corner" Bölümünde Bankanın tarihçesi, amacı, görev ve yetkileri, para, emisyon, enflasyon, döviz kuru, bankacılık düzenleme ve denetleme gibi konuları içeren bilgilendirici kısa çizgi seriler ve testler yer almaktadır.	Öğrenciler
Endonezya Merkez Bankası	"Museum Goes to School" programı kapsamında Banka uzmanları okullara giderek para, paranın tedavülü, zarar gören banknotların değişim süreci, merkez bankası, görev ve yetkileri, ticari bankalardan farkı gibi konularda bilgilendirici sunumlar yapmakta, öğrencilerden gelen sorular yanıtlanmaktadır.	Öğrenciler
Endonezya Merkez Bankası	Fiyat istikrarı, finansal istikrar ve ödeme sistemlerine ilişkin konularda detaylı bilgi sunmak üzere Banka İdare Merkezine haftanın iki günü belli saatlerde ziyaretçiler kabul edilmektedir.	Özellikle gençler olmak üzere genel kamuoyu
Filipinler Merkez Bankası	"Economic and Financial Learning Program" adı verilen bir finansal eğitim programı farklı hedef kitlelere yönelik çeşitli konularda içerik sunmaktadır. Program, öğrenciler, öğretmenler, eğiticiler, bankacılık sektörü çalışanları, medya mensupları, yerel yönetimler gibi çeşitli kitlelere merkez bankacılığı, Filipinler Merkez Bankasının ekonomideki rolü gibi konularda bilgilendirici bir kampanyayı içermektedir. Program kapsamında ayrıca katılım sağlanan "Financial Education Expo"da öğrenciler, öğretmenler, eğiticiler, kamu ve özel sektör çalışanları için 2-3 günlük finansal eğitim faaliyetleri sunulmaktadır. Bu fuar kapsamında finansal eğitim programlarına yönelik farkındalık artırılmak istenirken kişisel finansal bilinç ve kişisel finansal refahın önemine vurgu yapılmaktadır. Program kapsamında düzenlenen "Financial Learning Campaign" adlı kampanya ile ise yurt dışında çalışan vatandaşlar ve aileleri için tasarruf, yatırım ve girişimcilik konularında bilgilendirme yapılmaktadır. Programın bilinirliğini artırmaya yönelik 2016 yılında ilk kez düzenlenen "Ekonomik ve Finansal Okuryazarlık Haftası"na katılım sağlanmıştır.	Genel kamuoyu
Filipinler Merkez Bankası	Talep edilen ekonomik ve finansal bilgilere tek elden ulaşılmasını sağlamak amacıyla kurulmuş olan "Economic and Financial Learning Center" isimli merkezde Banka faaliyetlerini ve Bankanın ekonomideki öneminin anlatıldığı bir sergi alanı, bilgi ve danışma masaları, kitap satış stantları ile kütüphane yer almaktadır.	Genel kamuoyu

Hindistan Merkez Bankası	Hindistan'da bankalar, "Finansal Okuryazarlık Merkezleri" (Financial Literacy Centres) açmak ve bu kapsamda ayda en az bir finansal okuryazarlık etkinliği yürütmek zorundadırlar. Farklı kurumlarca düzenlenen etkinliklerde hedef kitleye verilen mesajların standart olmasını sağlamak adına Banka, Finansal Okuryazarlık Rehberi (Financial Literacy Guide), Finansal Günlük (Financial Diary) ve 16 posterden (tasarrufun önemi, istek-ihyaç kavramları, finansal planlama, finansal sisteme dâhil olmanın önemi, basiretli borçlanma vb. konularda) oluşan bir set hazırlamıştır.	Finansal sistem dışında kalan kesim
Hindistan Merkez Bankası	Banka genel ağ sitesinde ayrı bir finansal eğitim bölümü (İngilizce dahil 13 dil seçeneği sunuyor) olarak tasarlanan bölümde çocuklar için kitapçıklar (bankacılık ve merkez bankası), eğitimciler için eğitim materyalleri ile girişimciler için "Girişimcilik Rehberi" yer almaktadır. https://rbi.org.in/FinancialEducation/Home.aspx	Çocuklar, Finansal Okuryazarlık Merkezleri eğitimcileri, girişimciler
Hindistan Merkez Bankası	"Project Financial Literacy" kapsamında bankalar, yerel yönetimler, okullar ve üniversitelerle iş birliği ile bankacılık sistemi ve merkez bankacılığına ilişkin sunumlar yapılmakta, kitapçıklar, broşürler ve filmler hazırlanmakta ve Banka genel ağ sitesi tanıtımı yapılmaktadır.	Öğrenciler, üniversite öğrencileri, kadınlar, düşük gelirli kesim, savunma personeli ve yaşlılar
Hindistan Merkez Bankası	Düzenlenen kompozisyon yarışmasında konular yaş gruplarına göre ayrıştırılmakta, her konuda ilk üç kompozisyona para ödülü verilmektedir. Kompozisyon konu başlıklarından bazıları: "Tasarrufun önemi", "Finansal okuryazarlığın önemi", "Neden bir banka hesabım olmalı?", "Kırsal Hindistan'ın gelişimde bankaların rolü", "Paralarımızı nasıl temiz tutarız?", "Finansal tabana yayılma", "Hindistan Merkez Bankasının hayatımızdaki önemi", "Hindistan Merkez Bankasının 75. yılı", "Hindistan'da merkez bankacılığın zorlukları ve fırsatları".	Öğrenciler
İngiltere Merkez Bankası	Bankanın temel eğitim merkezi Para Müzesi'dir. Müzede Banka tarihine ilişkin fotoğraf sergisi, nadir eserlerin sergilendiği sergiler, kumbara sergisi ve seramik kumbara atölyesi, finansal krizlere ilişkin interaktif zaman çizelgesi, hikaye anlatımları vb. yer almakta olup ayrıca para politikası, finansal krizler ve banknotlara ilişkin olarak uzmanlarla mülakat imkânı sunulmaktadır.	Genel kamuoyu

İngiltere Merkez Bankası	Para ve fiyat istikrarı konularına ilişkin videolar ile bilgi ve faaliyet kartlarından oluşan "Pounds & Pence" isimli eğitim paketine (İngilizce ve İskoçça) Banka genel ağ sitesinden ulaşılabilir. İçerik İngilizce, matematik, tarih, tasarım ve teknoloji, bilgi ve iletişim teknolojileri ve vatandaşlık derslerinde uygulanmaya imkân verecek şekilde hazırlanmaktadır.	Öğretmenler (9-11 yaş grubu çocuklar)
İngiltere Merkez Bankası	Fiyat istikrarına ilişkin olarak The Times iş birliği ile "Target Two Point Zero" yarışmasında katılımcılar ekonominin genel görünümü ile fiyat gelişmelerini değerlendirerek İngiltere Merkez Bankası Para Politikası Kurulu rolünü üstlenerek karar almaktadırlar. Yarışmaya katılacaklar için Banka tarafından bilgi kaynakları sunulmaktadır. http://www.bankofengland.co.uk/education/Documents/targettwopointzero/resourcemanual.pdf	16-18 yaş grubu çocuklar
İngiltere Merkez Bankası	Knowledge Bank, İngiltere Merkez Bankasının, Banka, ekonomi, ekonomi tarihi, para ile bankacılık ve finansal sistem konularında basit anlatımlarla bilgi sağlayan web sayfasıdır. http://edu.bankofengland.co.uk/knowledgebank/	Özellikle gençler olmak üzere genel kamuoyu
İspanya Merkez Bankası	Finansal sistem, fiyat istikrarı, finansal istikrar ve ödeme sistemlerinin istikrarı konularına ilişkin bilgilendirme portalı bulunmaktadır. aulavirtual.bde.es (İspanyolca)	Çocuklar ve gençler
İtalya Merkez Bankası	Gönüllü öğretmenlere 20 Bölge Şubesi aracılığıyla finansal eğitim vermekte ve öğrenciler için eğitim materyali sağlamaktadır. İlkokul, ortaokul ve lise öğrencileri için anlatım dili ve içeriği geliştirilmiş üç kitapçık hazırlanmıştır. Kitapçıklarda genel olarak para, paranın tarihi, merkez bankacılığı ve ödeme araçları konuları işlenmektedir. Kitapçıklar İtalyanca ve Almanca (Kuzey İtalya'da yaşayan Alman azınlık için) dillerinde hazırlanmıştır. Kitapçık görme engelliler için audio video formatına da dönüştürülmüş, işitme engelliler için vücut dili kullanılarak okunmuş ve Genel Ağ sitesine ve youtube kanalına eklenmiştir.	Öğretmenler ve onlar aracılığıyla öğrenciler (ilkokul, ortaokul,lise)

İtalya Merkez Bankası	Banka Genel Ağ sitesinde şeffaflığın ve finansal okuryazarlığı geliştirme çabalarının bir gereği olarak yetişkinlere yönelik bilgilendirici materyaller (banka hesabı, ipotekli ev kredisi, tüketici kredisi vb. konularda) yer almaktadır. Materyallerin içeriği Finansal Eğitim Bölümünün "Finansal Tüketici Şikayetleri" kısmına gelen başvurulara göre belirlenmekte ve güncellenmektedir. İtalyanca ve Almanca kitapçıklar online olarak Banka Genel Ağ sitesinde yer almakla birlikte Merkez Bankası Şubelerinde ve banka şubelerinde talep eden müşterilere iletilebilmek üzere bulundurulmaktadır.	Yetişkinler
İtalya Merkez Bankası	Devlet televizyon kanalı Rai ile ilk olarak 2008 yılında bir iş birliği yapılmış ve bu kapsamda ortaokul öğrencileri için çizgi filmler, lise öğrencileri içinse bir belgesel serisi hazırlanmıştır. Paranın tarihi, merkez bankasının rolü, Euro ve Euro Bölgesi, bütçe yönetimi ve tasarruf videolarda ele alınan konulardan bazılarıdır.	Öğrenciler
İtalya Merkez Bankası	Banka, Torino'da düzenlenen Uluslararası Kitap Fuarına son beş yıldır katılım sağlamaktadır. Fuarda Banka adına bir stant kurulmakta, eğitim materyalleri dağıtılmakta, ekranlarda Bankaca hazırlanan eğitim videoları gösterilmekte ve okulların rezervasyon yaptırarak katılabilecekleri seminerler düzenlenmektedir. Seminer konularından bazıları: banknotlar, banknotların güvenlik özellikleri, doğru finansal davranışlar, ekonominin işleyişi, ödeme sistemleri ile kara para aklanmasına karşı Bankanın işlevleri.	Özellikle gençler olmak üzere genel kamuoyu
Malezya Merkez Bankası	"Program Pendidikan Pengguna" (<i>bankacılık</i>) Bankanın "Tüketici Eğitimi Programı" kapsamında hazırlanan genel ağ sitesi Malezya dili ve İngilizce dillerinde terimler sözlüğü, sıkça sorulan sorular, hesaplayıcılar, videolar ve ipuçları gibi çeşitli içerikler sunmaktadır. İşlenen konulardan bazıları: Finansal planlama, finansal ürün ve hizmetler, İslami bankacılık http://www.bankinginfo.com.my/	Genel kamuoyu

Malezya Merkez Bankası	"Program Pendidikan Pengguna" (<i>sigortacılık</i>) Sigortalamaya ve sigortalamadan ötürü doğan hak ve yükümlülüklerle ilişkin bilgilendirici içerik sunmaktadır. www.insuranceinfo.com.my/	Genel kamuoyu
Malezya Merkez Bankası	duitsaku.com adresinden ulaşılabilen Site, iki farklı yaş grubuna İngilizce ve Malezya dilinde testler, bulmacalar, oyunlar, hesaplayıcılar, terimler sözlüğü, tartışma forumları, animasyon videolar (paranın tarihi, bütçeleme, kredi, finansal hedef koyma, tasarruf ve yatırım gibi) vb. içerik sunmaktadır.	Çocuklar (7-12 ve 13-17 yaş grubu)
Nijerya Merkez Bankası	Şikâyet mekanizması, finansal okuryazarlığın önemi, Banka müşterilerinin hak ve yükümlülükleri, finansal sistem konularına ilişkin düzenlenen finansal farkındalık kampanyası kapsamında 12 eyalet ve 6 bölgede çalıştaylar düzenlenmiştir.	Genel kamuoyu
Nijerya Merkez Bankası	"School Reach Out & Mentoring Programme" Bankers' Committee iş birliği ile , doğru finansal alışkanlıkların çocukluktan edinilebilmesi amacıyla öğrencilere yönelik olarak düzenlenen birtakım etkinliklerden oluşmaktadır. İşlenen konulardan bazıları: Finansal farkındalık, tasarruf, finansal tüketicinin hak ve yükümlülükleri. Etkinliklerden bazıları: "Global Money Week" (2013 ve 2014) "World Savings Day"(tasarruf ve yatırımın önemi vurgusuyla) TV, radyo ve gazetelerde yer almak üzere verilen mülakatlar (tüketici hak ve yükümlülüklerine ilişkin)	Çocuklar
Polonya Merkez Bankası	28-29 Eylül 2006 tarihinde New York Fed ve Avrupa Merkez Bankası iş birliğiyle düzenlenen "Merkez Bankalarının Ekonomi ve Finansal Eğitimdeki Rolü" isimli uluslararası bir konferans merkez bankacılar, akademisyenler ve uluslararası eğitimcileri biraraya getirmiştir.	Merkez bankacılar, akademisyenler ve uluslararası eğitimciler

Polonya Merkez Bankası	National Federation of Associations Universities of the Third Age iş birliği ile hazırlanan "Finanse Seniora" projesi hedef kitleye yönelik konferans ve çalıştaylar düzenlemekte, finansal ürünlerin güvenli bir şekilde kullanılmasına ilişkin bültenler ve ücretsiz danışma hattı sunmaktadır. Proje ile yaklaşık 5.000 yaşlıya ulaşılmıştır. www.federacjautw.pl/fds	Yaşlılar
Polonya Merkez Bankası	İlki 2006'da yayımlanan "The Great Economic Knowledge Test" isimli bir yarışma 2012'den beri her yıl düzenlenmekte ve TVP1 isimli devlet kanalında prime-time kuşağında yaklaşık 2 milyon izleyici tarafından izlenmektedir. Ekonomi ve finans konularına ilişkin sorular içeren teste politikacılar, ünlüler, öğrenciler gibi çok çeşitli bir katılım sağlanıyor. Yarışma programını gerçek hayattan finansal sorunların eğlenceli bir dille anlatıldığı bir TV dizisi izliyor. Programların finansal farkındalığı artırması amaçlanıyor. http://wtwe.tvp.pl/17564564/serial	Genel kamuoyu
Polonya Merkez Bankası	Think Global Company iş birliği ile Aralık 2013'ten itibaren Wikipedia'da Polonya dilinde yer verilmiş olan ekonomi ve finans terimleri gözden geçirilmiş ve içerik zenginleştirilmiştir. "Proje Wiki-Ekonomia" projesinde Banka uzmanları ve akademisyenler görev almıştır.	Genel kamuoyu
Polonya Merkez Bankası	Uyuşturucu madde bağımlılığını önleme ve rehabilitasyon merkezi iş birliği ile finansal becerilerin artırılmasına yönelik bir proje düzenlenmektedir.	Bağımlılar ve evsizler
Polonya Merkez Bankası	"Moje Finanse", Kronenberg Foundation by Citibank (özel sektör) ve Junior Achievement Foundation Poland (sivil toplum kuruluşu) iş birliği ile 2004 yılında hazırlanan bir eğitim projesidir. Proje yarıyarıya özel sektör kuruluşu ve Banka tarafından finanse edilmekte ve STK tarafından yürütülmektedir. Amaç öğretmenler vasıtasıyla öğrencilere ulaşmak olup proje kapsamında 2004-2015 yılları arasında 16.700 öğretmen finansal konularda eğitilerek 1,1 milyon öğrenciye ulaşılmıştır. Proje genel ağ sitesinde eğitici materyaller ile testler ve yarışmalara yer verilmiştir. Ayrıca danışmanlık alma imkanı bulunmaktadır. http://www.moje-finanse.junior.org.pl/	Öğretmenler ve öğrenciler (17-19 yaş)

Polonya Merkez Bankası	"BAKCYL" projesi kapsamında bankacılık sektöründen birçok gönüllü, Warsaw Banking Institute tarafından öğrencilere finansal eğitim verebilmeleri için eğitilmiştir. Proje başlangıcından itibaren 200 gönüllü eğitilerek okullarda 23.000 öğrenciye 1.040 ders saati eğitim verilmiştir. http://bakcyl.wib.org.pl/ Projede Bankalar Birliği ve Eğitim Bakanlığı iş birliği de sağlanmıştır. Proje, Leaders of the World Banking yarışmasında kurumsal sosyal sorumluluk alanında ödül almıştır.	Öğrenciler (ortaokul)
Polonya Merkez Bankası	Bankanın özellikle bankacılık ve finans konularında olmak üzere 136.000 kitaplık kamuoyuna açık bir kütüphanesi bulunmaktadır.	Genel kamuoyu
Polonya Merkez Bankası	Banka uzmanlarınca tasarruf, emeklilik dönemi planlaması, güvenli yatırım gibi konularda gazete, radyo ve televizyon kanallarına bilgilendirici mülakatlar verilmektedir.	Özellikle işçiler, yaşlılar ve emekliler olmak üzere genel kamuoyu
Rusya Merkez Bankası	Eğitim ve Bilim Bakanlığı ile iş birliğiyle 2016 yılında "Temel Finansal Okuryazarlık" isimli bir çalışma seti hazırlanmıştır.	Öğretmenler
Rusya Merkez Bankası	Finansal Okuryazarlık Haftası'na 2015'ten itibaren katılım sağlanmaktadır.	Öğrenciler
Rusya Merkez Bankası	Banka genel ağ sitesinde borsa ve yatırım hesapları, hayat sigortası, mikrofinans, kişisel finansal planlama gibi konularda bilgilendirme metinlerine yer verilmektedir.	Yetişkinler
Yeni Zelanda Merkez Bankası	Finansal planlama, yatırım, risk ve ödül gibi konulara ilişkin hazırlanan "Skint to Mint" adlı kutu oyunu ülke genelindeki ortaokul öğrencilerine dağıtılmaktadır.	Öğrenciler (ortaokul)
Yeni Zelanda Merkez Bankası	Fiyat istikrarı, finansal istikrar ve finansal kavramları açıklamaya yönelik olarak Banka yöneticilerinin mülakatlarından oluşan "On the Money" isimli eğitim videoları serisi hazırlanmaktadır. http://www.rbnz.govt.nz/education/on-the-money-video-series	Öğrenciler

Yeni Zelanda Merkez Bankası	"Upside, downside: a guide to risk for savers and investors" adlı kitapçık Tasarruf, yatırım ve girişimciliğe ilişkin keyifli bir anlatımı sunmaktadır. http://www.rbnz.govt.nz/-/media/ReserveBank/Files/Publications/Factsheets%20and%20Guides/guide-upside-downside-a-guide-to-risk-for-savers-and-investors.pdf	Girişimciler
Yeni Zelanda Merkez Bankası	Banka müzesine gerçekleştirilen okul ziyaretlerinde yaş gruplarına göre uyarlanmış para, fiyat istikrarı, finansal istikrar konulu sunumlar yapılmaktadır.	Öğrenciler (ortaokul, lise ve ekonomi öğrencileri)

Kaynak: Banka Genel ağ siteleri

TCMB'nin "Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketıcının Korunması Stratejisi ve Eylem Planları"nda Yer Alan Finansal Eğitim Bölümünde İlgili Kuruluş Olarak Belirlendiği Eylemler

- Finansal eğitim ulusal stratejisi iletişim politikasının belirlenmesi
- Finansal eğitimle ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan çalışmaların belirlenmesi ve bu çalışmaların ulusal strateji kapsamına dâhil edilmesi
- Türkiye'deki finansal okuryazarlık düzeyinin izlenmesine yönelik anket çalışmaları yapılması, mevcut anket çalışmalarının değerlendirilmesi
- Finansal hizmetlere yönelik eğitim ve araştırma merkezlerinin kurulmasının teşvik edilmesi, mevcut merkezlerin finansal eğitim konusundaki çalışmalarını arasında koordinasyon sağlanması
- Finansal eğitim programlarının etkinliğinin değerlendirmesinde kullanılacak yöntemlerin tespiti
- Finansal eğitim faaliyetlerinde bulunan kişi ve kurumların katılımıyla her yıl "finansal eğitim zirvesi" düzenlenmesi
- Finansal eğitimle ilgili doküman ve çalışmalara yönelik ortak bir internet sayfası oluşturulması ve finansal eğitim faaliyetlerinin sosyal medya yoluyla duyurulması
- Finans konusunda eğitim ve tanıtım materyalleri ile eğitici görseller oluşturulması
- Finansal tüketicilerin korunmasına yönelik mekanizmaların tanıtımı ve bilinçlendirme çalışmaları
- Kamusal emeklilik ve özel emeklilik sistemleri konusunda bilinçlendirme çalışmaları
- Konferans, seminer, TV ve radyo programları ile yarışmalar yoluyla finansal konulara ilginin artırılması
- Ailelere ulaşılabilecek iletişim kanalları vasıtasıyla finans konusunda eğitimler verilmesi
- Ev hanımlarının finansal konularda bilinçlendirilmesi

•İlk ve orta öğretim düzeyinde müfredattaki ve yaygın eğitim programlarındaki temel finans konularının geliştirilmesi

•Öğrencilerin finansal konulara ilgisini çekmeye yönelik projeler yürütülmesi

•Finansal konularda öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin bilgilendirilmesi ve yetiştirilmesi

•Konferans ve seminerler, TV ve radyo programları ile yarışmalar yoluyla üniversite öğrencilerinin finansal konularda bilgi ve farkındalık düzeyinin artırılması

•Ülkemizde uluslararası alanda tanınmış yüksek lisans ve doktora programlarının teşviki, ihtiyaca göre eğitimcilerin ve akademisyenlerin yetiştirilmesi

•Finans konularında akademik araştırmaların ödüllü yarışmalar, burslar vb yollarla teşvik edilmesi

•Finansal piyasalar terimleri sözlüğü hazırlanması

•Odalar, dernekler, vakıflar gibi sivil toplum kuruluşlarına yönelik tanıtım ve eğitim faaliyetleri

•Kamu ve özel sektörde işe yeni başlayanların finans konusunda eğitimi

•Tüketici mahkemelerinde görevli personelin finans alanında ihtisaslaşmasının sağlanması

•Çalışmayan gençlerin finansal konularda bilgilendirilmesi

•Yaşlıların finansal konularda bilgilendirilmesi

•Engellilerin, ailelerinin ve vasilerinin finansal konularda bilgilendirilmesi

•Yaşamda önemli dönüm noktalarındaki bireylerin ihtiyaç duydukları finansal konularda eğitimi

Anket Formu

Üniversite: .....

Bölüm: .....

Sınıf: Hazırlık 1 2 3 4 Yüksek Lisans

Cinsiyet: K / E

Finansal okuryazarlık, "sağlam finansal kararlar alabilmek ve bireysel finansal refaha ulaşabilmek için gerekli olan farkındalık, bilgi, yetenek, tutum ve davranış birleşimi" olarak tanımlanmaktadır (OECD INFE, 2011, s.3).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının hangi konuda sunacağı kaynakların finansal okuryazarlık seviyenizin geliştirilmesine önemli derecede katkı sağlayacağını düşünüyorsunuz?

Lütfen (1) en öncelikli tercihiniz olacak şekilde sıralayınız.

- Bireysel borç yönetimi (Girişim, yatırım ve tüketim kararlarında basiretli borçlanma, kredi vade ve faizlerinin değerlendirilmesi, reel-nominal faiz yükü ayrımı, basit-bileşik faiz ayrımı vb.)
- Tasarruf (Risk ve getiri kavramları, tasarrufların değerlendirmesinde risk farklılaştırmasının önemi, paranın zaman değeri, enflasyon, reel-nominal getiri ayrımı, bireysel emeklilik planlaması, vb.)
- Finansal Erişim ve Finansal Tüketicinin Hak ve Yükümlülükleri (Nakit, çek, kredi/banka kartı ve elektronik para gibi ödeme araçları ile elektronik ödeme sistemlerinin ve internet bankacılığının güvenli ve bilinçli kullanımı, dolandırıcılık ve kara paranın aklanması ve terörün finansmanına ilişkin farkındalık vb.)

Yukarıda belirtilen türde bir bilgi kaynağına nasıl ulaşmayı tercih edersiniz?

Lütfen (1) en öncelikli tercihiniz olacak şekilde sıralayınız.

- Online eğitim modülü
- Basılı yayın
- Elektronik yayın
- Eğitim videosu
- Animasyon film